

Slagvaardig op school
Methodiekbeschrijving
Schoolmaatschappelijk werk,
Spirit

Versie 1.0, juli 2010

Spirit
Versie 1.0, juli 2010

Deze Methodiekbeschrijving is opgesteld door Spirit,
met dank aan de leden van de programmacommissie, de klankbordgroep en alle
professionals die aan de totstandkoming van deze methodiek hebben bijgedragen

Spirit
Fred. Roeskestraat 73
1076 EC Amsterdam
T: 020 5400500
www.spirit.nl

Amsterdam, juli 2010

Inhoudsopgave

Voorwoord	7
Samenvatting	9
Leeswijzer	11
1. Inleiding	13
1.1 Wat is schoolmaatschappelijk werk?	13
1.2 Waarom schoolmaatschappelijk werk?	14
1.3 Aanleiding uitvoering schoolmaatschappelijk werk door Spirit.....	16
1.4 Methodiekontwikkeling	16
2 Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk: Spirit	19
2.1 Korte introductie van Spirit	19
2.2 Missie van Spirit voor schoolmaatschappelijk werk	20
2.3 Visie van Spirit op schoolmaatschappelijk werk	20
3 Doel en doelgroep	23
3.1 Doel	23
3.2 Doelgroep	24
3.3 Kenmerken van de doelgroep	24
3.3.1 Kenmerk doelgroep op het VO	25
3.3.2 Kenmerk doelgroep op het MBO	25
3.4 Schoolmaatschappelijk werk zelf aan de slag, of doorverwijzen?	26
3.5 Aard van de problematiek (hulpvraag)	27
4 Theoretische achtergrond doelgroep	29
5 Theoretische achtergrond werkwijze	33
5.1 Stysteemgerichte benadering.....	33
5.2 Sociaal competentiemodel	35
5.3 Cognitieve gedragsbenadering	37

5.4	Benadering Spanjaard en Van Vugt.....	38
6	Werkzame factoren.....	41
6.1	Algemeen werkzame factoren.....	41
6.2	Specifiek werkzame factoren	43
7	Uitgangspunten en methodische principes.....	47
7.1	Systeem- en netwerkgericht.....	48
7.2	Competentiegericht.....	48
7.3	Oplossingsgericht werken	49
7.4	Basiscommunicatie	49
7.5	Outreaching, in de eigen schoolomgeving én als schakelfunctionaris.....	49
7.6	Handelingsgerichte hulp op alle leefgebieden	50
7.7	Gefaseerde aanpak toch ook flexibel	50
7.8	Basishouding	51
7.9	Voorwaarden voor goede uitvoering.....	51
8	Taakgebieden.....	53
8.1	Taakgebied: Lichte hulp aan leerling (en ouders).....	54
8.2	Taakgebied: Toeiden naar andere vormen van hulp.....	54
8.3	Taakgebied: Advies aan school of leerling (en ouders)	55
8.4	Taakgebied: Sociale vaardigheids- en Faalangstreductietraining.....	55
9	Werkwijze: “Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig”.....	57
9.1	Werkwijze: Lichte hulp aan leerling of student.....	58
9.1.1	Aanmelding	58
9.1.2	Vorbereidingsfase	59
9.1.3	Werkfase 1.....	61
9.1.4	Werkfase 2.....	63
9.1.5	Afsluiting	63
9.1.6	Schematische weergave lichte hulp Schoolmaatschappelijk werk.....	65
9.2	Werkwijze: Toeiden naar andere vormen van hulp.....	65

9.3	Werkwijze: Advies aan school of leerling (en ouders)	67
9.4	Werkwijze: Sociale vaardigheids- en Faalangstreductietraining	69
9.5	Stroomschema schoolmaatschappelijk werk in het VO en MBO	69
9.6	Registratie en rapportage.....	70
10	Werken in de onderwijsomgeving	73
10.1	Schoolzorgstructuur	73
10.2	Positionering	74
10.3	Profilering.....	76
10.4	Samenwerking	77
10.4.1	Samenwerking met het onderwijs.....	77
10.4.2	Samenwerking met andere zorgpartners.....	79
10.4.3	Samenwerking en uitwisseling van informatie	79
11	Veiligheid schoolmaatschappelijk werker	81
12	Implementatie en vervolg methodiekontwikkeling	83
13	Literatuur.....	89
14	Bijlagen	93
14.1	Overzicht van geraadpleegde bronnen	95
14.2	Functieomschrijving schoolmaatschappelijk werker	105
14.3	Concept Basisaanbod Amsterdam Jeugdbeleid.....	107
14.4	Werkafspraken Integrale aanpak (onderwijs-zorg-leerplicht-justitie)	109

Voorwoord

De voor u liggende map beschrijft de methode schoolmaatschappelijk werk, een methode van hulpverlening die in Amsterdam op 66 VO- en 25 MBO-scholen wordt uitgevoerd, gericht op jeugdigen in de leeftijd van 12 tot 23 jaar van wie de ontwikkeling stagneert of dreigt te stagneren, zodanig dat ze in hun functioneren op school nadelig beïnvloed of belemmerd worden. Ruim 50 schoolmaatschappelijk werkers ondersteunen deze leerlingen (VO) en studenten (MBO) opdat zij beter functioneren op school en beter in staat zijn de schoolloopbaan te vervolgen en af te ronden.

Schoolmaatschappelijk werk is voor Spirit een nieuwe werkvorm. Met veel inzet van alle betrokkenen is dit eerste jaar gewerkt aan de ontwikkeling en invulling van deze nieuwe werksoort. Een van de producten is de methodiekbeschrijving.

Bij Spirit zijn alle hulpvormen voorzien van een solide en theoretische basis en methodiekbeschrijving. De methodiek biedt de hulpverlener ondersteuning voor het invullen van de werkzaamheden en is richtinggevend voor het handelen en geeft anderen (in het geval van schoolmaatschappelijk werk: het onderwijs en samenwerkende partners) inzicht in wat verwacht mag worden.

Deze eerste versie is opgesteld door Judith van Schaik in het kader van haar tijdelijke werkzaamheden voor Spirit in de periode januari t/m juli 2010.

Schoolmaatschappelijk werk was voor Spirit een nieuwe werksoort, echter de werkzaamheden die schoolmaatschappelijk werkers op scholen uitvoerden waren op zich niet nieuw. Over de taken, werkwijzen en methodiek stond al het een en ander op papier. Om die reden zijn bepaalde delen van teksten integraal overgenomen. De bronnen waaruit is geput, staan in de literatuurlijst vermeld.

Met dank aan alle betrokkenen ligt er nu een eerste versie van de methodiek schoolmaatschappelijk werk voor. Een beschrijving als deze is nooit af en wat geschreven is wordt nooit vanzelf praktijk. Net als tijdens de ontwikkeling van het denkkader zullen daarom praktijkervaringen de input vormen voor verdere ontwikkeling en verbetering in de toekomst, tezamen met invoering van de werkwijze zoals nu beschreven staat.

Dit past ook bij de brede visie van Spirit op methodiekontwikkeling. Door voortdurend te actualiseren met behulp van de cyclus 'plan-do-study-act' wordt ook deze methodiek verder ontwikkeld. In de komende periode zou bijvoorbeeld meer gefocust kunnen worden op wat de specifiek werkzame factoren zijn, kunnen toepasbare technieken en hulpmiddelen aan de middelenmap worden toegevoegd en verdere inkleuring gegeven worden door sprekende voorbeelden in de vorm van casusbeschrijvingen.

Door nog beter te formuleren wat schoolmaatschappelijk werk is en doet, wat de randvoorwaarden voor goede samenwerking zijn, door goed zicht te hebben op het krachtenveld (factoren in het veld) en de sociale kaart, verkrijgt het schoolmaatschappelijk werk een sterke plek in de keten van het voorkomen van schooluitval en draagt Spirit bij dat in Amsterdam (meer) leerlingen en studenten slagen op school!

Amsterdam, juli 2010

Samenvatting

Voor wie is schoolmaatschappelijk werk?	Wat biedt het schoolmaatschappelijk werk? (vier kerntaken)	Wat is schoolmaatschappelijk werk?
Primair gericht op VO leerlingen en MBO studenten (12-23 jaar) en hun leefomgeving (dus ook voor ouders en school), van wie de ontwikkeling stagneert of dreigt te stagneren, zodanig dat ze in hun functioneren op school nadelig beïnvloed of belemmerd worden.	<ol style="list-style-type: none">1. Lichte hulp aan leerling of student (en ouders)2. Toeleden naar andere vormen van hulp3. Advies aan school en/of leerling (en/of ouders)4. Training sociale vaardigheden en Faalangstreductietraining	<ul style="list-style-type: none">• Vroegtijdig inzetbare en laagdrempelige hulp in het VO en MBO• Schakel tussen het onderwijs en andere vormen van hulp• Onderdeel van de interne schoolzorgstructuur• Levert een bijdrage aan het voorkomen van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten

Het doel van schoolmaatschappelijk werk is de leerling/student, ouders en school die ondersteuning te bieden zodat de leerling/student beter kan functioneren op school en beter in staat is de schoolloopbaan te vervolgen en af te ronden.

De werkwijze is gebaseerd op de systeemgerichte benadering, het sociaal competentiemodel en de cognitieve gedragsbenadering en een aantal algemene en specifieke methodische principes.

Een selectie van instrumenten en technieken die ingezet kunnen worden is in de Middelenmap Schoolmaatschappelijk werk opgenomen.

Leeswijzer

Deze methodiekbeschrijving bestaat uit vier onderdelen:

- context van schoolmaatschappelijk werk (hoofdstuk 1, 2, 3);
- theoretische benaderingen en methodische principes (hoofdstuk 4, 5, 6 en 7);
- werkwijze (hoofdstuk 8, 9, 10 en 11);
- implementatie en vervolg methodiekontwikkeling (hoofdstuk 12).

Context

De methodiek start in de Inleiding met de beschrijving van het kader waarin schoolmaatschappelijk werk is ontstaan.

Waar Spirit voor staat (de missie) en waar Spirit voor gaat (de visie) komen aan bod in hoofdstuk 2.

Hoofdstuk 3 beschrijft wat deze methodiek beoogt en voor welke doelgroep schoolmaatschappelijk werk bestemd of juist niet bestemd is.

Theoretische benaderingen en methodische principes

Omdat de methodiek meer is dan een spoorboekje alleen komen in hoofdstuk 4 t/m 7 de theoretische benaderingen en methodologische principes aan bod die ten grondslag liggen aan de wijze waarop schoolmaatschappelijk werk wordt uitgevoerd.

Werkwijze

De lezer die met name geïnteresseerd is in de werkwijze van schoolmaatschappelijk werk doet er goed aan direct te starten met hoofdstuk 8 en 9. De beschrijving van de vier kerntaken en de daarbij horende werkwijzen komen namelijk aan bod in die twee hoofdstukken.

In de methodiekontwikkeling is ook rekening gehouden met het feit dat schoolmaatschappelijk werk geen geïsoleerde werkvorm is. Hoofdstuk 10 gaat specifiek in op de positiebepaling van de schoolmaatschappelijk werkers in de onderwijsomgeving. De werkers zijn immers nauw verbonden met het team op de school, maar maken organisatorisch deel uit van Spirit. Hoofdstuk 11 geeft vervolgens specifiek aandacht aan het thema veiligheid van de schoolmaatschappelijk werkers.

Implementatie en vervolg methodiekontwikkeling

Deze methodiekbeschrijving wordt afgesloten met hoofdstuk 12 waarin het implementatieplan en suggesties voor vervolgstappen in de verdere methodiekontwikkeling worden beschreven.

Schematisch overzicht van de hoofdstukken, ten behoeve van de leeswijzer:

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	11. Implementatie en vervolg			

1.

Inleiding

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Dit hoofdstuk beschrijft wat schoolmaatschappelijk werk is, waarom schoolmaatschappelijk werk er is, wat de aanleiding voor Spirit is geweest om hiervoor een methodiek te ontwikkelen en hoe deze methodiek tot stand is gekomen.

1.1 Wat is schoolmaatschappelijk werk?

Schoolmaatschappelijk werk is een laagdrempelige voorziening op scholen voor Voortgezet Onderwijs (VO) en Middelbaarberoepsonderwijs (MBO), die er op gericht is om problemen van leerlingen (VO) en studenten (MBO) vroegtijdig aan te pakken en schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten van leerlingen en studenten te voorkomen. Schoolmaatschappelijk werk maakt onderdeel uit van de interne zorgstructuur van de school en draagt zo bij aan de versteviging en verbreding van deze structuur.

Inzet van schoolmaatschappelijk werk is primair het verbeteren van het functioneren van de leerling op school. De leerling¹ en tegelijkertijd zijn of haar leefsituatie is onderwerp van begeleiding. Schoolmaatschappelijk werk richt zich bovendien op alle elementen die buiten de school een rol spelen in het functioneren binnen de school. Het kan namelijk voorkomen dat een leerling goed functioneert op school en dat de schoolmaatschappelijk werker duidelijke zorgsignalen over het functioneren buiten de school krijgt. In deze gevallen speelt

¹ Omwille van de leesbaarheid is gekozen om in de tekst de term leerling te gebruiken. Hier worden ook de studenten van het MBO onder geschaard.

de schoolmaatschappelijk werker een rol in de verwijzing naar andere vormen van hulp om toekomstige problemen in de schoolcarrière te voorkomen.

De schoolmaatschappelijk werker vervult een brugfunctie tussen de leerling, ouders, school en soms ook naar externe voorzieningen en is hiermee een belangrijke schakel tussen het onderwijs en andere vormen van hulp.

De werkzaamheden van de schoolmaatschappelijk werker zijn globaal onder te verdelen in:

- het bieden van lichte² hulp aan leerling (en ouders);
- het toeleiden naar andere vormen van hulp;
- het bieden van advies aan school of leerling (en ouders);
- het bieden van de training sociale vaardigheden of faalangstreductietraining.

1.2 Waarom schoolmaatschappelijk werk?

Uit onderzoek blijkt dat het behalen van een startkwalificatie een belangrijke voorwaarde is voor maatschappelijke participatie en een goede basis biedt om als zelfstandige en verantwoordelijke burger te kunnen functioneren in de maatschappij. Schoolsucces is namelijk één van de belangrijkste beschermende factoren om maatschappelijke uitval te voorkómen. In de actuele context van recessie en dreigende jeugdwerkloosheid is het nog belangrijker dat jongeren een startkwalificatie behalen.

Het is bekend dat vooral gedragsproblemen jongeren belemmeren in het succesvol doorlopen van de schoolloopbaan. Huidige maatschappelijke ontwikkelingen³ resulteren in een toename in zowel ernst als in de mate van de problemen van de schoolgaande jongeren.

Ook ontwikkelingen binnen het onderwijs zelf leiden tot toename van de vraag naar extra ondersteuning van leerlingen op school. Scholen krijgen steeds meer de taak om de problemen van leerlingen binnen de schoolmuren op te vangen. Dit blijkt ook uit de wet Passend Onderwijs, die per 1 augustus 2012 van kracht moet gaan. Deze wet verplicht schoolbesturen om te zorgen voor 'passend onderwijs' voor alle leerlingen met extra onderwijsbehoeften dat aansluit op de ontwikkeling van de leerling, de mogelijkheden van

² Onder 'lichte' hulp wordt de hulp verstaan waarvoor geen indicatie nodig is. Het zegt niets over de zwaarte van de problematiek van de leerling waarmee hij of zij bij schoolmaatschappelijk werk terecht komt.

³ zoals economische ontwikkelingen, ontwikkelingen in gezinscontexten en individualisering, soort taken en eisen die aan jongeren gesteld worden.

het personeel en de wensen van de ouders. Hierin is het belangrijk dat de school, hulpverlening en ouders zo goed mogelijk samenwerken. Schoolmaatschappelijk werk vervult hierbij een belangrijk rol.

De inzet van schoolmaatschappelijk werk past ook in de maatschappelijke visie en ontwikkelingen op het gebied van schooluitval. De leerlingen die bij de schoolmaatschappelijk werker terecht komen, vertonen kenmerken van jongeren die in het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR): "Vertrouwen in de school" (2009) aangeduid worden als: 'overbelaste' jongeren. Het zijn jongeren die gebukt gaan onder een opeenstapeling van problemen, uiteenlopend van beperkte vaardigheden en gedragsproblemen tot gebroken gezinnen, chronische armoede, huisvestingsproblemen, schulden, verslaving, criminaliteit in de directe omgeving etc." waardoor een stabiele basis ontbreekt voor een goede schoolcarrière en bij wie schooluitval vervolgens de voorbode is van algehele maatschappelijke uitval. Er is hulp nodig om de draagkracht van de leerling te vergroten om de problemen voor nu en later effectief op te kunnen lossen. Door de ondersteuning die schoolmaatschappelijk werk biedt, wordt de kans vergroot op een positieve schoolloopbaan en daarmee op het verlaten van de school met een startkwalificatie.

Schoolmaatschappelijk werk past ook bij de doelstellingen die de gemeente Amsterdam heeft geformuleerd in het Lokaal Onderwijs en Jeugdplan, genaamd: Jong Amsterdam (2010-2014). Met dit plan stelt de gemeente Amsterdam met de samenwerkingspartners het doel dat kinderen en jongeren zich optimaal kunnen ontwikkelen om volwaardig en verantwoordelijk te participeren in de samenleving. Jong Amsterdam heeft hiertoe een zestal concrete doelen geformuleerd. Eén daarvan is specifiek van toepassing op schoolmaatschappelijk werk:

- Kinderen en jongeren hebben een succesvolle schoolloopbaan.

Dit doel moet worden bereikt door:

- preventie voorrang te geven;
- ouders te stimuleren om hun kinderen te ondersteunen;
- doorgaande zorglijnen te garanderen, en;
- voortijdig schoolverlaten te voorkomen.

Het mag voor zich spreken dat bovengenoemd doel en bijbehorende acties zeer herkenbaar zijn voor Spirit en schoolmaatschappelijk werk.

1.3 Aanleiding uitvoering schoolmaatschappelijk werk door Spirit

In de afgelopen jaren heeft Spirit sterk ingezet om haar positie in het onderwijs te versterken. In de zomer van 2009 heeft dit er toe geleid dat via een aanbestedingsprocedure vanuit de gemeente Amsterdam, Amsterdamse Voortgezet Onderwijs (VO) en Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) de uitvoering van schoolmaatschappelijk werk in het Amsterdamse onderwijs aan Spirit is gegund.

Per 1 september 2009 voert Spirit in opdracht van de gemeente Amsterdam, het VO en het MBO schoolmaatschappelijk werk uit op 66 VO scholen en 25 MBO scholen met ruim 50 medewerkers. Hiermee is een nieuwe werksoort aan de huidige programma's van Spirit toegevoegd.

Deze nieuwe werksoort vraagt om een methodiek: een werkwijze volgens een bepaald systeem, die daardoor inzichtelijk en overdraagbaar is zodat schoolmaatschappelijk werk eenduidig uitgevoerd wordt op de verschillende scholen voor VO en MBO in Amsterdam.

1.4 Methodiekontwikkeling

Methodiekontwikkeling is het ontwikkelen van een werkwijze, de afbakening van doel en doelgroep en het onderzoek naar effecten en bruikbaarheid. Er bestaan twee manieren van methodiekontwikkeling: startend vanuit een theorie en startend vanuit de praktijk. Doorgaans wordt een interventie onderbouwd door een combinatie van theorie en praktijkervaring. Zo ook de methodiek schoolmaatschappelijk werk.

Voorheen boden Altra en Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (BJAA) hulpverlening aan leerlingen op de scholen voor VO en MBO. In het kader van de opdracht is het merendeel van de onderwijshulpverleners van Bureau Jeugdzorg het werk gevolgd en nu werkzaam bij Spirit. Medewerkers van Spirit en de voormalige onderwijshulpverleners vormen nu vijf regionale teams. Medewerkers van Altra zijn aan deze teams toegevoegd. Veel medewerkers van BJAA en Altra werken al jaren als hulpverlener in en om het onderwijs. De ervaringen en kennis van deze medewerkers bleken niet alleen onmisbaar bij de start in september, maar ook voor de ontwikkeling van deze methodiekbeschrijving.

De beschreven en soms ongeschreven werkwijzen (intuïtie) van de medewerkers afkomstig uit verschillende organisaties dienen ter input voor de beschrijving van de nieuwe werkvorm. Daarnaast vormen methodieken die al ontwikkeld en beschreven zijn, zowel door de Amsterdamse als landelijke organisaties, alsmede de methodiekbeschrijvingen van andere werkvormen van Spirit de input voor deze methodiekbeschrijving.

Deze methodiekbeschrijving is bedoeld voor alle hulpverleners die schoolmaatschappelijk werk uitvoeren op de scholen voor Voortgezet Onderwijs en Middelbaarberoepsonderwijs in Amsterdam.

Bij de methodiekontwikkeling zijn betrokken:

- Leden van de **Programmacommissie**: bestaande uit vertegenwoordigers vanuit het Voortgezet Onderwijs (Marco Strikkers), het Middelbaarberoepsonderwijs (Agnes Tholen en Rita Schreurs) Flexus Jeugdplein Rotterdam (Camiel van den Hout), Altra (Idris Koopman) en Spirit (Sandra Newalsing, Gerard Kusters, Maureen Cheuk-a-Lam, Brechje Kuipers, Sandra Vervoort en Judith van Schaik);
- Leden van de **Klankbordgroep**: bestaande uit medewerkers van Spirit: vier schoolmaatschappelijk werkers, (twee VO: Annita Pengel / Ria Hage en twee MBO: Marjolein Beijst / Lydia Ploos), gedragswetenschapper (Amber Landvreugd) afdelingsmanager (Elgithe Bos) en vertegenwoordiging uit het programmateam (Gerard Kusters, Maureen Cheuk-a-Lam en Judith van Schaik);
- Teamleden van het team **Ontwikkeling en Onderzoek (O&O)** van Spirit (beleidscoördinatoren: Baukje Vermeiden, Marjan Koopman, Carolien Konijn, Gerard Kusters) en Teamhoofd O&O (Theo Schut).

Verder is er gesproken met de vijf **afdelingsmanagers** (Elgithe Bos, Hanneke van Riessen, Liesbeth van der Meer, Roos van Dijk, Sylvia van Eijnatten) en de vijf **gedragswetenschappers** (Brechje Kuipers, Janneke Marseille, Anouk Bouwman, Sascha Spaans en Amber Landvreugd).

Ook zijn de verschillende **casuïstiekbesprekingen** in de regio's bijgewoond en is een aantal **gesprekken** met schoolmaatschappelijk werker op de werkvloer gevoerd. Een overzicht van de geraadpleegde documenten en personen is opgenomen in de bijlage (zie bijlage 1).

De methodiek is niet af, het is een bouwframe waar gaandeweg steeds meer invulling aan gegeven gaat worden. De methodiek blijft in ontwikkeling met het doel steeds effectiever te werken en volgt de cyclus 'plan, do, act, study' van Spirit (zie ook hoofdstuk 12). De verdere ontwikkeling zal gevoerd worden door zowel de ervaringen opgedaan in de praktijk als nieuwe theoretische onderbouwde inzichten.

2 Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk: Spirit

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Dit hoofdstuk beschrijft kort waar het schoolmaatschappelijk werk van Spirit voor staat (missie) en voor gaat (visie) en start met een korte introductie van de organisatie Spirit.

2.1 Korte introductie van Spirit

Spirit helpt per jaar bijna 7.000 jeugdigen en gezinnen die problemen hebben met opgroeien en opvoeden. Ruim 1300 medewerkers in de stadsregio Amsterdam bieden verschillende soorten hulp. Deze hulp bestaat o.a. uit: licht ambulante zorg, omgangsbemiddeling bij echtscheiding, pleegzorg, gezinscoach bij multi-probleemgezinnen. Maar ook programma's ter voorkoming van crimineel gedrag en uiteraard: schoolmaatschappelijk werk. In bijlage 2 is een organogram opgenomen waarin de verschillende hulpvormen en afdelingen schematisch zijn weergegeven.

De belangrijkste uitgangspunten waar Spirit voor staat en gaat, zijn geformuleerd in de missie en in de visie. Deze algemene missie en visie zijn leidend voor alle vormen van hulpverlening door Spirit, dus ook voor schoolmaatschappelijk werk.

2.2 Missie van Spirit voor schoolmaatschappelijk werk

De missie van Spirit ten aanzien van schoolmaatschappelijk werk beschrijft het belangrijkste uitgangspunt van dit programma:

Spirit helpt leerlingen, ouders, opvoeders, familie en leerkrachten met het oplossen van problemen die zich voordoen bij het opgroeien en opvoeden van jeugdigen⁴.

Door het geven van een advies, het bieden van een training, het voeren van een aantal gesprekken met de leerling en/of ouders of toeleiding naar andere vorm van hulp biedt de schoolmaatschappelijk werker de leerling ondersteuning met het doel dat de leerling de schoolloopbaan succesvol vervolgt en afrondt.

2.3 Visie van Spirit op schoolmaatschappelijk werk

Waar Spirit voor gaat bij schoolmaatschappelijk werk staat beschreven in de onderstaande visie. Deze visie is gebaseerd op de algemene van visie van Spirit op hulpverlening.

Spirit begeleidt de jongeren naar een situatie waarin zij hun huidige en toekomstige problemen **zelfstandig** en naar eigen inzicht kunnen oplossen. Om die reden betreft Spirit ouders in de hulpverlening, zodat zij betrokken blijven bij de schoolloopbaan van hun kinderen en verantwoordelijk blijven bij het oplossen van problemen.

Het betrekken van ouders betekent enerzijds dat resultaten van de hulp beter geborgd worden, bijvoorbeeld doordat zij gezamenlijk de situatie of de problemen van de jeugdige kunnen aanpakken. Anderzijds hebben soms juist de ouders hulp nodig bij de opvoeding van hun kind. Spirit ziet zowel de leerling, ouders als de school als haar klant.

Schoolmaatschappelijk werk ondersteunt leerlingen en hun ouders zodanig dat het onderwijs een **veilige plek** is waar leerlingen zich goed kunnen ontwikkelen en hun talenten kunnen ontplooiën. Daarnaast heeft de schoolmaatschappelijk werker ook de verantwoordelijkheid om op te treden als de jeugdige risico's loopt in zijn gezin. Belangrijke graadmeters bij het bereiken van oplossingen zijn, dat ouders of opvoeders de veiligheid van de jeugdige kunnen garanderen en dat de jeugdige in een acceptabel opvoedingsklimaat kan opgroeien.

⁴ Slagvaardig op School, schoolmaatschappelijk werk in het Voortgezet- en Middelbaarberoepsonderwijs. Offerte ten behoeve van Gemeente Amsterdam Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling (DMO) Amsterdam, Spirit, 2009

Het is belangrijk dat problemen van leerlingen vroegtijdig gesignaleerd en aangepakt worden. De samenwerking met het onderwijs past goed bij het streven van Spirit om hulp **zo dicht mogelijk** bij de jeugdigen en ouders te bieden. Door de begeleiding te bieden in de schoolomgeving, wordt de drempel voor ouders en jeugdige naar hulpverlening verlaagd.

De schoolmaatschappelijk werker zal niet alleen het onderwijs maar ook de **andere leefgebieden** van een leerling of student bij de hulpverlening betrekken. Dat wil zeggen dat, als zich problemen voordoen op gebieden zoals wonen, geld, gezondheid, enzovoort, de schoolmaatschappelijk werker het initiatief neemt om hulpverlening op deze gebieden op gang te brengen. Dit gebeurt door samen te werken met andere maatschappelijke instellingen. Spirit ziet zichzelf hierin als een netwerkorganisatie waarbij de verbinding en aansluiting tussen onderwijs en hulp essentieel is.

Door regelmatig overleg tussen onderwijs, leerling, ouders en relevante partners in de zorg in en om de school worden **gezamenlijk doelen** vastgesteld om de gewenste oplossing te bereiken. De doelen moeten voor alle betrokkenen helder, haalbaar en aanvaardbaar zijn. Het vaststellen van wat beter kan, en hoe de leerling, ouders en school daar aan willen werken, gebeurt met respect voor de eigenheid, cultuur en tradities van jongeren en op basis van het 'Verdrag inzake de Rechten van het Kind'⁵.

Medewerkers van Spirit zetten hun **deskundigheid** in bij het vroegtijdig signaleren én slagvaardig aanpakken van problemen, zodat voorkomen wordt dat problemen escaleren, leerlingen op school uitvallen en zwaardere hulp nodig is. Hiertoe worden de ervaringen vanuit de praktijk gekoppeld aan de methodiekontwikkeling.

De missie en visie zoals beschreven staan in dit hoofdstuk vinden hun oorsprong in een aantal onderzoeken naar werkzame factoren, theoretische en methodische uitgangspunten. Deze theoretische onderbouwing komt aan bod in deze methodiekbeschrijving, maar niet voordat het volgende hoofdstuk het doel en de doelgroep van schoolmaatschappelijk werk beschrijft.

⁵ In het verdrag wordt onder een kind verstaan, ieder mens jonger dan 18 jaar. Voor schoolmaatschappelijk werk geldt tot 23 jaar.

3 Doel en doelgroep

Onderdeel	Hoofdstuk				
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep		
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes	
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker	
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg				

In het vorige hoofdstuk is in de missie en visie kort ingegaan op het doel en de doelgroep van schoolmaatschappelijk werk. Dit hoofdstuk gaat verder in op het doel dat deze vorm van hulpverlening beoogt en op de doelgroep waarvoor zij bestemd is. Vervolgens komen in de volgende hoofdstukken de theoretische onderbouwingen van de werkwijze van schoolmaatschappelijk aan bod.

3.1 Doel

Het doel van schoolmaatschappelijk werk is:

Leerling, ouders en school die ondersteuning te bieden zodat leerling beter kan functioneren op school en beter in staat is de schoolloopbaan te vervolgen en af te ronden.

Samen met leerling, ouders en school⁶ worden voorwaarden gecreëerd voor een gezond en veilig leefklimaat thuis, binnen en buiten de school zodat de schoolloopbaan goed vervolgd en afgerond kan worden.

In het verlengde hiervan is een beoogd doel ook door de aanwezigheid van de expertise van schoolmaatschappelijk werk de zorgstructuur van het VO en het MBO te versterken en bij te dragen aan de doelstelling om het voortijdig schoolverlaten tegen te gaan.

⁶ In de tekst wordt veelal gesproken over school, Hiermee worden alle vormen van regulier onderwijs bedoeld: vmbo, havo, vwo en mbo, niveau 1 t/m 4.

Om schoolmaatschappelijk werk goed uit te kunnen voeren en de doelen te behalen zijn er afspraken nodig over het werken in een onderwijsomgeving. Positionering, profilering en samenwerking komen aan bod in hoofdstuk 10: 'Werken in de onderwijsomgeving'.

3.2 Doelgroep

Schoolmaatschappelijk werk is voor alle⁷ VO en MBO **leerlingen** van 12 tot 23⁸ jaar op scholen in Amsterdam van wie de ontwikkeling stagneert of dreigt te stagneren, zodanig dat ze in hun functioneren op school nadelig beïnvloed of belemmerd worden.

Uitgangspunt is dat **ouders** betrokken worden, mits er zwaarwegende belangen zijn om dat niet te doen. Ouders zijn in die zin ook een doelgroep. Als ouders zelf problemen hebben of deel kunnen uitmaken van de oplossing, zal de schoolmaatschappelijk werker hen verwijzen naar een andere vorm van hulp. Het welbevinden en het functioneren van de leerling op de school vormen de primaire reden voor de inzet van schoolmaatschappelijk werk.

Naast leerlingen en ouders worden ook leerkrachten en zorgpersoneel op school ondersteund bij het omgaan met de problematiek en het gedrag van leerlingen. Bij consultatie en preventieve activiteiten geldt de **school** als klant en hiermee behoort de school ook tot de doelgroep van het schoolmaatschappelijk werk.

3.3 Kenmerken van de doelgroep

De gemene deler van de doelgroep is dat de ontwikkeling op school dreigt te stagneren, stagneert of zelfs stopt.

Oorzaken van de belemmering van de schoolloopbaan zijn te vinden in alle leefgebieden van een jongere. Spirit onderscheidt bij haar hulpverlening de volgende leefgebieden: arbeid, financiën, gezin, gezondheid, huisvesting, onderwijs, politie en justitie, seksualiteit, verslaving, vrienden en vrije tijd. De problematiek op één of meer van deze leefgebieden is zo ernstig dat de leerling geremd wordt in de schoolontwikkeling en extra begeleiding nodig heeft voor het vervolgen of positief afronden van de school.

⁷ Leerlingen van alle schoolniveaus VO en MBO kunnen in aanmerking komen voor schoolmaatschappelijk werk: vmbo, havo, vwo en niveau 1 t/m 4, en ook Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs VAVO studenten.

⁸ De leeftijdsgrens van 23 jaar komt voort uit de opdrachtformulering door de opdrachtgevers: gemeente Amsterdam en Schoolbesturen VO en MBO.

Ook kijkt de schoolmaatschappelijk werker naar zorgsignalen die van buiten komen om toekomstige problemen in schoolcarrière te voorkomen (dus ook preventief).

Er zijn **overeenkomsten** tussen VO leerlingen en MBO studenten als het gaat om de aard van de hulpvragen, de schoolomgeving waarin de schoolmaatschappelijk werker begeleiding biedt, betrokkenheid van de ouders en het theoretisch kader.

Schoolmaatschappelijk werkers rapporteren echter ook **verschillen** tussen VO en MBO, en ook tussen de schoolniveaus van vmbo, havo, atheneum en gymnasium en MBO niveau 1 tot en met MBO niveau 4. Deze verschillen hangen samen met de leeftijd en de ontwikkelingsfase, capaciteiten en sociaal-culturele achtergrond van de leerlingen. De doelgroep van schoolmaatschappelijk werk kent faseproblematiek die eigen is aan de ontwikkeling die de adolescent in de leeftijd van 12 tot 23 jaar doormaakt. In de eerste kwartaalrapportages schoolmaatschappelijk werk worden de problemen gerapporteerd waarmee leerlingen en studenten bij schoolmaatschappelijk werk terecht komen. In de volgende twee paragrafen komt dit aanbod en hoofdstuk 4 gaat verder in op de theoretische achtergrond over de doelgroep.

3.3.1 Kenmerk doelgroep op het VO

Uit de eerste kwartaalrapportages schoolmaatschappelijk werk blijkt dat op het VO jongeren het meest bij schoolmaatschappelijk werk terecht komen als het gaat om problemen rond onderwijs, gezin en gezondheid (psychosociale problematiek) en dat de grootste groep VO leerlingen die bij schoolmaatschappelijk werk aanklopt tussen de 13 en 16 jaar is (64%). Uit een eerder onderzoek van Bureau Jeugdzorg naar de verschillen tussen VO en MBO blijkt in het VO meer melding wordt gemaakt van opvoedproblemen en sociale problemen, zoals pestproblematiek.

3.3.2 Kenmerk doelgroep op het MBO

Net als leerlingen op het VO blijkt dat studenten van het MBO het meest bij schoolmaatschappelijk werk terecht komen als het gaat om problemen rond onderwijs, gezin en gezondheid. Als aanvulling speelt in het MBO huisvestings- en schuldenproblematiek een grotere rol. Het accent van de MBO studenten die bij het schoolmaatschappelijk werk terecht komen ligt op de leeftijdsgroep van 17 tot en met 20 jaar (67%).

Uit een onderzoek van Bureau Jeugdzorg kwam naar voren dat in het MBO het vooral gaat om de vraagstukken van de adolescentie: losmaking, zelfstandig worden en identiteitsvorming.

Hoewel voor de oudere leerlingen de nadruk iets minder zal liggen op de ouders maar meer op het werken aan autonomie en het zelfstandig deelnemen aan het maatschappelijk leven, worden de ouders van MBO studenten zo veel mogelijk betrokken.

3.4 Schoolmaatschappelijk werk zelf aan de slag, of doorverwijzen?

Na aanmelding door de zorgcoördinator⁹ onderzoekt schoolmaatschappelijk werk in (vrijwel) alle gevallen in een aantal gesprekken of de leerling goed af is bij het aanbod dat schoolmaatschappelijk werk zelf kan bieden of dat er een andere vorm van hulp nodig is.

Het is aan het professionele inzicht van de schoolmaatschappelijk werker om zo snel mogelijk in te schatten of het doel van de gesprekken is schakelen naar andere vorm van hulp of door een klein aantal gesprekken zelf hulp verlenen.

De schoolmaatschappelijk werker kiest voor dit laatste geval als hij/zij ervan overtuigd is dat in een aantal gesprekken een doel kan worden bereikt en de schoolloopbaan verder voortgezet kan worden.

Als er meer aan de hand is dan in een aantal gesprekken is op te lossen, zet de schoolmaatschappelijk werker in op een snelle doorverwijzing naar een andere vorm van hulp. De werkwijze hiervoor wordt uitgebreid beschreven in hoofdstuk 9.

Uit de praktijk¹⁰ is gebleken dat bij bepaalde problemen lichte hulp door schoolmaatschappelijk werk niet voldoende is. Dit is het geval:

- bij zeer ernstige problematiek van de leerling: dan toeleiden naar andere, meer geschikte vorm van hulp;
- als de veiligheid in het geding is: dan (in samenwerking met partners bijv. AMK) toeleiden naar andere vorm van hulp;
- als de oorzaak van de problematiek van de leerling bij de ouders ligt: dan ouders doorverwijzen;
- als er al andere hulpverlening betrokken is (afhankelijk van welke hulpverlening het betreft; in sommige gevallen kan lichte hulp complementair zijn aan **de andere** hulp);

⁹ Of de persoon die verantwoordelijk is voor de zorgcoördinatie op de schoollocatie. In het VO is dat de zorgcoördinator. In het MBO in veel gevallen de loopbaanbegeleider. Omwille van de leesbaarheid gebruiken we in deze tekst overal de term 'zorgcoördinator'.

¹⁰ BJAA: Onderzoek naar de beschrijving praktijk van onderwijshulpverleners MBO (2009)

- als de school aandeel heeft in het probleem (bijvoorbeeld hulp bij pestproblematiek zonder interventie van de school, doet dan geen recht aan het probleem). In deze gevallen vervult de schoolmaatschappelijk werker een adviserende rol.

Onder lichte problematiek zullen veelal ontwikkelingstaken vallen en niet in combinatie voorkomen met ernstige sociale, psychische, psychiatrische en/of lichamelijke problemen.

Indien complexe problematiek op de achtergrond aanwezig is, beoordeelt de schoolmaatschappelijk werker per situatie of een lichte vorm van hulpverlening bij de huidige hulpvraag een passend (toegevoegd) aanbod is en meerwaarde heeft. Lichte hulp kan namelijk ook ingezet worden bij leerlingen bij wie veel aan de hand is. Cruciaal is de vraag of het lukt een duidelijk hulpvraag te isoleren, doelen te formuleren en een werkrelatie met de leerling op te bouwen. Als dat lukt, kan een leerling in een korte tijd met een bepaald aspect van het leven effectief geholpen worden, bijvoorbeeld door een afgebakende, schoolgerelateerde hulpvraag gericht op planning van schoolwerk.

3.5 Aard van de problematiek (hulpvraag)

De inzet van schoolmaatschappelijk werk is sterk afhankelijk van de vraag van de school en haar leerlingen en de interne schoolzorgstructuur. Dit betekent dat de aard van de problematiek, de hulpvragen en de invulling van het schoolmaatschappelijk werk kunnen verschillen per school.

Algemeen kan gesteld worden dat schoolmaatschappelijk werk zich richt op de *opgroei-, en opvoedproblematiek (gedrags- en psychosociale problemen) van de jeugdige dat aan het schoolse functioneren gebonden is*. Deze problematiek kan zich o.a. uiten in gedragsproblemen, schoolverzuim en (dreigend) voortijdig schoolverlaten. De oorzaken en oplossingen daarachter kunnen liggen in de andere leefgebieden zoals in het gezin of het sociale netwerk.

4 Theoretische achtergrond doelgroep

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

De doelgroep van schoolmaatschappelijk werk kent faseproblematiek die eigen is aan de ontwikkeling die de adolescent in de leeftijd van 12 tot 23 jaar doormaakt.

Schoolmaatschappelijk werkers zullen dit herkennen en erkennen in hun dagelijkse werkzaamheden. Om deze reden wordt in dit hoofdstuk kort stilgestaan bij deze ontwikkelingsfase.

Uiteraard is er veel meer informatie te vinden in (wetenschappelijke) literatuur.

De adolescentieperiode is een overgangperiode, die op verschillende terreinen grote veranderingen met zich meebrengt. Zo zijn er biologische veranderingen: het lichaam van de jongere verandert en deze wordt geslachtsrijp. Op het cognitieve vlak is er sprake van een toename van mogelijkheden op het gebied van informatieverwerking. Ook op sociaal gebied zijn er veranderingen: de verhoudingen binnen het gezin veranderen, contact met leeftijdgenoten neemt een prominentere plaats in en jongeren krijgen steeds vaker zelfstandig contact met maatschappelijke instellingen. Zowel vrijheden als verantwoordelijkheden nemen toe. Er wordt geëxperimenteerd met nieuwe rollen.

Aangezien bovenstaande veranderingen geleidelijk kunnen verlopen en vaak goede ondersteuning bij deze processen beschikbaar is, hoeft dit niet tot grote problemen te leiden. Bovendien nemen mogelijkheden voor jongeren toe, wat naast eventuele moeilijkheden bij het aanmeten van nieuwe rollen, ook kansen biedt voor positieve, meer zelf vormgegeven invulling van het eigen leven.

Het kan als normaal beschouwd worden dat er bij adolescenten sprake is van enige verwarring en spanning die gepaard gaat met de vele veranderingen, het vormen van een identiteit en het in dit kader experimenteren met verschillende rollen. Bij de meeste adolescenten kan op basis hiervan niet gesproken worden van ernstige psychosociale problemen. Dit betekent echter niet dat dergelijke problemen in de adolescentie onderschat moeten worden. Er zijn adolescenten bij wie wel degelijk sprake is van ernstige psychosociale

problematiek. Zeker in de hulpverlening moet men hier dan ook oog voor hebben. De vraag is dan in hoeverre het gaat om fasespecifieke problematiek van een jongere; loopt de jongere vast in de adolescentiefase omdat hij moeite heeft met de veranderingen van die fase? Zo ja, op welk gebied leidt dit tot problemen en hoe zou de adolescent zich wél zonder al teveel problemen verder kunnen ontwikkelen? Een andere vraag is in hoeverre heeft het gezin moeite met de nieuwe fase waarin de jongeren opereert? De ontwikkelingen van de jongere spelen zich immers niet alleen af in de schoolomgeving maar zeker ook in de gezinscontext.

Het is eveneens mogelijk dat problemen voortkomen uit eerdere ontwikkelingsprocessen die problematisch zijn verlopen, dan wel de gezinscontext. Aangezien de jongere in de adolescentieperiode te maken krijgt met toenemende sociale en maatschappelijke verwachtingen, is het begrijpelijk dat juist in deze periode problemen aan het licht komen die eerder onopvallend zijn gebleven. Bovendien speelt ook een rol dat vele psychiatrische stoornissen zich pas na de kindertijd openbaren, gekoppeld aan de emotionele en cognitieve ontwikkelingen die in de adolescentie plaatsvinden; de stoornis wordt zichtbaar, wanneer gedrag van de jongere afwijkt van wat op basis van die ontwikkelingen aan vooruitgang verwacht mag worden.

De omstandigheden van het gezin waar de jongere deel van uitmaakt en de relaties die binnen het gezin bestaan hebben eveneens een grote invloed op de ontwikkeling van de jongere. Een jongere maakt zich steeds meer los van zijn of haar ouders op weg naar zelfstandigheid. Aan de andere kant is de jongere nog afhankelijk van de ouders en zijn begeleiding en steun van hun kant essentieel. Het kan dan ook tot problemen leiden wanneer er sprake is van problematische relaties binnen het gezin of andere belemmerende factoren binnen de gezinscontext.

De adolescentieperiode is dus met name een periode van overgang. Dit geldt ook voor ontwikkeling van het brein. Tot voor kort ging de wetenschap er van uit dat het brein volgroeid was op twaalfjarige leeftijd. Inmiddels is - onder meer met behulp van MRI-scans - aangetoond dat de ontwikkeling van de hersenen doorloopt tot het 25ste levensjaar.

Waar vroeger de hormonale ontwikkeling vooral verantwoordelijk werd gehouden voor het gedrag van pubers, toont hersenonderzoek steeds meer aan dat er een verband is tussen gedrag en rijping van de hersenen. Vanuit onderzoek krijgen we een nieuw perspectief op het gedrag van pubers: ze gedragen zich anders omdat hun hersenen anders werken. De belangrijkste gebieden waar de hersenontwikkeling van invloed is, is op het gebied van leren, emoties, sociaal gedrag en creativiteit.

Recent zijn een aantal studies verschenen waarin deze ontwikkeling beschreven wordt: o.a. *Het puberende brein* door Eveline Crone, *Het puberbrein binnenstebuiten* van Huub Nelis en Yvonne van Sark en ook in *Het puberbrein ontraadseld: de laatste groeistuipen* beschrijft Jelle Jollesma dat het puberbrein drie fasen doorloopt: van vroege adolescentie (ongeveer 10 tot 15 jaar), via midden-adolescentie (ongeveer 14 tot 16 jaar) naar late adolescentie (16 tot ongeveer 22 jaar).

Voor de doelgroep van schoolmaatschappelijk werk vertonen de leerlingen op het VO veelal kenmerken van de midden-adolescentie en de MBO-studenten van de late adolescentie-ontwikkelfase.

In de **midden adolescentiefase** (\pm 14 en 16 jaar) van de ontwikkeling zijn pubers geneigd veel risico's te nemen: ze willen graag dingen doen die hen een gevoel van sensatie geven en letten daarbij weinig of niet op de consequenties van hun gedrag. Dit zien de schoolmaatschappelijk werkers in het VO ook terug bij hun doelgroep. Bijvoorbeeld in de manier waarop jongeren omgaan met blowen. Zij kunnen meestal prima rationeel aangeven wat de risico's en gevolgen zijn, maar kiezen er dan toch voor te veel te blowen. De korte termijn winst is zo allesbepalend dat een ander perspectief gericht op de lange termijn gewoon niet echt binnen komt.

Tegelijkertijd gaan de jongeren zich in deze periode ook meer richten op anderen en relaties met anderen. Wat anderen vinden wordt nu heel belangrijk en de morele ontwikkeling wordt beïnvloed door leeftijdsgenoten. Jongeren zijn vooral erg gericht op aanpassing en sociale goedkeuring. Er is een extra gevoeligheid voor sociale druk.

Deze groep kenmerkt zich ook door een snelle ontwikkeling op biologisch, cognitief, emotioneel, sociaal en moreel gebied. Dit kan spanningen en conflicten met zich meebrengen. Schoolmaatschappelijk werk kan hierin ondersteunen en betreft ouders hierbij.

In de **late adolescentiefase** (16 tot \pm 22 jaar) vindt in de hersenen het integratieproces plaats. Dat zorgt er uiteindelijk voor dat mensen complexer gedrag kunnen gaan vertonen. De adolescenten leren geleidelijk rekening te houden met de sociale en emotionele gevolgen van hun gedrag, maar ook met de lange-termijn effecten. Deze hele ontwikkeling gaat gepaard met een verfijning van de organisatie op het brein. Dat heeft uiteindelijk tot gevolg dat de jongvolwassene steeds meer grip krijgt op zijn eigen doen en laten en in staat is weloverwogen keuzes te maken, zichzelf te evalueren en zo nodig zijn gedrag aan te passen aan de geldende sociale norm. Zo zal een jongvolwassene van wie de prefrontale cortex al tamelijk ver ontwikkeld is, beter weerstand kunnen bieden aan de sociale druk om iets te doen waar hij eigenlijk niet helemaal achter staat, dan een puber (puberteit: 11 tot 13 jaar).

Hoe snel of hoe langzaam de prefrontale cortex zich ontwikkelt verschilt per jongere, maar in het algemeen kun je zeggen dat jongeren vanaf 18 jaar redelijker en verstandiger worden. Het rationele hersengebied gaat letterlijk meer de overhand nemen, waardoor tussen gedachten en daden nog een extra stap wordt gezet.

Deze nieuwe inzichten leveren input aan de werkwijze van ondersteuning aan de doelgroep van schoolmaatschappelijk werk. In de hulpverlening aan de doelgroep worden zaken gevraagd als zelfreflectie, verantwoorde keuzes maken, toekomstgericht denken en werken met doelen en lange-termijn plannen.

Op basis van bovenstaande moet geconcludeerd worden dat de jongeren daar in de late fase makkelijker mee uit de voeten kunnen dan in de eerdere fasen. Aan de schoolmaatschappelijk werker is het vooral de uitdaging jongeren in hun ontwikkeling niet te overvragen, maar goed aan te sluiten bij de fase waar zij zich op dat moment in bevinden.

5 Theoretische achtergrond werkwijze

Onderdeel	Hoofdstuk				
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep		
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes	
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker	
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg				

Dit hoofdstuk beschrijft een drietal theoretische benaderingen op grond waarvan de werkwijze schoolmaatschappelijk werk bepaald is.

Op basis van de in hoofdstuk 3 beschreven kenmerken van de doelgroep en de theoretische achtergrond van de doelgroep in hoofdstuk 4 is gekozen voor de volgende drie theoretische benaderingen. Deze drie benaderingen geven elk input aan de gekozen werkwijze:

1. systeemgerichte benadering;
2. sociaal competentiemodel; en
3. cognitieve gedragsbenadering.

De laatste paragraaf van dit hoofdstuk geeft een beknopte beschrijving van de:

4. benadering Spanjaard en Van Vugt.

In de volgende hoofdstukken worden de werkzame factoren en de methodische uitgangspunten beschreven die uit de theoretische benaderingen volgen.

5.1 Systeemgerichte benadering

De inzichten uit de sociaal-ecologische en systeembenadering geven aanknopingspunten voor een aanpak waarbij de hulp zich niet alleen op de jongere richt, maar waarbij het hele systeem en de omgeving van de jongere, zowel direct als indirect betrokken wordt.

Centraal uitgangspunt in het systeemdenken en de sociaal-ecologische benadering is dat de omgeving invloed heeft op het individu. Bronfenbrenner (grondlegger van de sociaal-ecologische theorie) heeft inzichtelijk gemaakt hoe de wisselwerking tussen een jeugdige en

zijn omgeving verloopt. In de visie van Bronfenbrenner is sprake van vier omgevingsystemen: microsysteem (bv. gezin, leeftijdgenoten), mesosysteem (combinatie van microsystemen), exosysteem (meer verwijderde structuren) en macrosysteem (institutionele en ideologische kenmerken). Volgens het sociaal-ecologisch model kan het gedrag alleen begrepen worden als men niet alleen naar de individuele, maar ook naar de interpersoonlijke en sociaal-culturele factoren kijkt. Probleemgedrag hangt samen met de gang van zaken in het gezin, de schoolontwikkeling, de omgang met vrienden en de invulling van de vrije tijd. De sociaal-ecologische benadering houdt in dat de aanpak zich niet alleen op de jongere richt, maar op de hele context (Bronfenbrenner, 1986)

De systeemtheorie gaat er van uit dat wanneer mensen een band met elkaar onderhouden, er een systeem ontstaat (Choy, 2005). De systeemtheorie kijkt naar de mens tegen de achtergrond van het systeem. Hierbij wordt vooral gekeken naar interacties tussen de leden die deel uit maken van het systeem. Er is sprake van wederzijds beïnvloedend gedrag tussen personen. Als dat gedrag zich herhaalt, ontstaat een patroon (Bolt, 2006). Werken volgens de principes van de systeemtheorie betekent vooral dat je kijkt naar de wisselwerking in het gedrag tussen mensen en patronen opmerkt en dat gedrag niet los kan worden gezien van de context waarbinnen het optreedt. Een dergelijke analyse is behulpzaam bij het vaststellen van klachten, stellen van doelen en werken aan veranderingen. Een belangrijk begrip is 'circulaire causaliteit'. Daarmee wordt bedoeld dat in relaties tussen mensen nooit te zeggen is wat oorzaak en gevolg, wat begin en einde is. Een tweede belangrijk concept is 'triade'. Dit betekent dat in een systeem van meer dan twee mensen, er altijd een zoeken naar evenwicht is ('de vijand van mijn vriend is ook mijn vijand').

De contextuele benadering van Nagy (2000) gaat ervan uit dat de band tussen ouders en kind onverbreekbaar is, er is sprake van een natuurlijke verbondenheid. De contextuele benadering heeft ook aandacht voor de intergenerationele verhoudingen. Mensen dragen bij hun geboorte de geschiedenis van vele generaties met zich mee. Belangrijke begrippen in de contextuele benadering zijn: meervoudige partijdigheid en loyaliteit.

Meervoudige partijdigheid betekent dat de hulpverlener een positieve relatie opbouwt met alle betrokkenen. Hij maakt duidelijk dat hij geen partij kiest, maar iedereen erkenning geeft voor de positie die hij in het systeem heeft. Erkenning geven betekent niet gelijk geven (Pont, 2005). Loyaliteit is een bijzondere vorm van binding, die voortkomt uit verbondenheid.

In de begeleiding van de leerling en ouders en in de samenwerking met de school en andere partners houdt de schoolmaatschappelijk werker rekening met alle vragen, wensen, behoeften, mogelijkheden, problemen, posities, rollen, rechten en plichten van belanghebbenden. De schoolmaatschappelijk werker stelt zich als partij voor allen op door een 'meervoudige partijdige houding' aan te nemen. Vanuit deze positie kan de

schoolmaatschappelijk werker patronen inzichtelijk maken, zonder deel uit te (gaan) maken van deze patronen. Hiermee komen ook ingangen tot verandering in beeld. Bij complexe afwegingen in het 'recht doen aan allen' prevaleert het belang van de jongere.

Deze theoretische gedachtegang leidt er toe dat één van de methodologische uitgangspunten voor schoolmaatschappelijk werk 'systeem- en netwerkgericht werken' is. Alle methodische uitgangspunten komen aan in hoofdstuk 7.

5.2 Sociaal competentiemodel

Het competentiemodel (Slot en Spanjaard, 2006) is gebaseerd op (sociale) leertheorieën. Centraal staat het begrip competentie. Volgens Slot is iemand competent als hij over voldoende vaardigheden beschikt om de taken te vervullen waarvoor het dagelijks leven hem stelt. Vanuit een ontwikkelingspsychologisch perspectief geredeneerd is van competentie sprake als de vaardigheden van een persoon toereikend zijn om de taken te vervullen die kenmerkend zijn voor de levensfase waarin hij verkeert. Deze taken heten ontwikkelingstaken. Hieronder is een overzicht te vinden van de ontwikkelingstaken in leeftijdsgroep 12-21 jaar (Spanjaard en van Vugt, 2005).

Ontwikkelingstaken in de leeftijdsgroep 12-21 jaar:

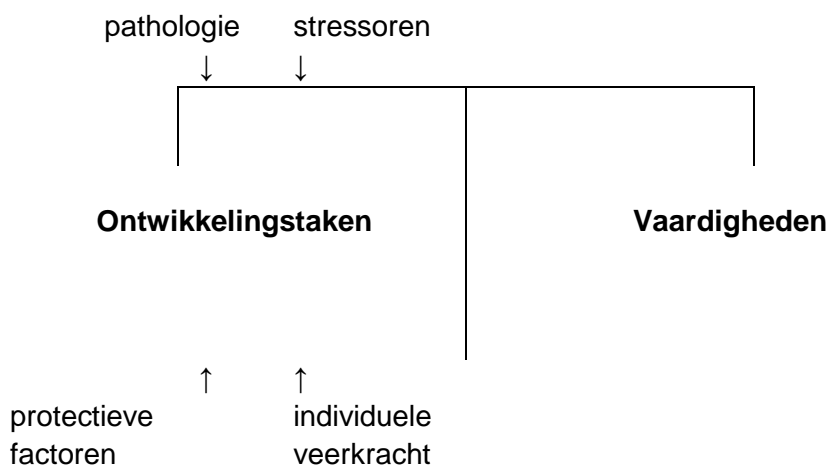
1. *Vormgeven aan veranderende relaties binnen het gezin*: minder afhankelijk worden van de ouders en het bepalen van een eigen plaats binnen de veranderende relaties in het gezin en de familie;
2. *Participeren in onderwijs of werk*: kennis en vaardigheden opdoen om een beroep te kunnen uitoefenen en een keuze maken ten aanzien van werk;
3. *Invullen van vrije tijd*: ondernemen van leuke activiteiten in de vrije tijd en het zinvol doorbrengen van de tijd waarin er geen verplichtingen zijn;
4. *Creëren en onderhouden van een eigen woon-en leefsituatie*: zoeken of creëren van een plek waar je goed kunt wonen en kunnen omgaan met huisgenoten;
5. *Omgaan met autoriteiten en instanties*: accepteren van dat instanties en personen boven je gesteld zijn, binnen geldende regels en codes, opkomen voor je eigen belang;
6. *Zorgdragen voor gezondheid en uiterlijk*: zorgen voor een goede lichamelijke conditie en goed uiterlijk, goede voeding en vermijden van overmatige risico's;
7. *Opbouwen en onderhouden van sociale contacten en vriendschappen*: contacten leggen en onderhouden, oog hebben voor wat contacten met anderen kunnen opleveren, openstellen voor vriendschap, vertrouwen geven en nemen, wederzijdse acceptatie;

8. *Vorm geven aan intimiteit en seksualiteit*: ontdekken wat mogelijkheden zijn in intieme en seksuele relaties.

Ontwikkelingstaken zijn thema's die karakteristiek zijn voor een bepaalde levensfase en die van de persoon een bepaalde aanpassing vragen. Dit zijn opgaven, daarom kan men ze opvatten als een vorm van draaglast. Wie bijvoorbeeld voor het eerst naar school gaat, moet nieuw gedrag aanleren, en andere relaties aangaan. Zo zijn er vele andere levensfasen die kansen bieden, maar ook om nieuwe vaardigheden (draagkracht) vragen. Als het iemand lukt die vaardigheden te ontwikkelen, is hij beter voorbereid op volgende levensfasen. Wie bijvoorbeeld op de basisschool heeft geleerd vriendschap te sluiten, kan in de adolescentie beter relaties aangaan. Het is duidelijk, dat het niet (kunnen) leren van vaardigheden wanneer dat nodig is, tot een lagere draagkracht leidt. Dat kan uiteindelijk bijdragen aan een aanmelding bij jeugdhulp.

Competentie is tijd- en situatiegebonden: voor welke taken een individu komt te staan, is grotendeels afhankelijk van de samenleving en (sub)cultuur waarin hij leeft. Competentie is een kwestie van evenwicht. Als de ontwikkelingstaken te zwaar zijn of wanneer zich teveel ontwikkelingstaken tegelijk aandienen, raakt het evenwicht verstoord en functioneert de persoon niet op competente wijze. Hetzelfde gebeurt wanneer de persoon over onvoldoende vaardigheden beschikt.

In onderstaande figuur wordt competentie voorgesteld als een balans tussen taken en vaardigheden. Tevens staan de factoren aangegeven die deze balans in gunstige zin kunnen beïnvloeden (protectieve factoren) en de factoren die het evenwicht ongunstig kunnen beïnvloeden.

Taken zijn opgaven waarvoor een persoon komt te staan in zijn contacten met anderen. Vaardigheden zijn taakspecifieke gedragsrepertoires. Onder gedrag valt alles wat een persoon doet, denkt en voelt. Met een vaardigheid ben je in staat een bepaalde taak te vervullen. Je hebt cognitieve, sociale en praktische vaardigheden.

Factoren die de competentie negatief kunnen beïnvloeden zijn stressoren in de omgeving (bijv. sterfgeval, geweld, geldgebrek) en pathologie van de cliënt zelf (bijv. angst, depressie, oppositioneel en agressief gedrag, eigenlijk *persoonlijke* stressoren).

Onder protectieve factoren verstaan we steunende en beschermende aspecten in de omgeving, die risico en tegenslag helpen voorkomen. Voorbeeld: beschikbaarheid van een ondersteuning biedende volwassene, een ouder met goede opvoedingsvaardigheden, positieve school- of werkervaringen, aansluiting en verbondenheid met maatschappelijke instanties (clubs of verenigingen, kerk) en een goede afstemming van het gedrag van de opvoeder op het gedrag en de kenmerken van de jeugdige.

Onder veerkracht verstaan we eigenschappen van de cliënten zelf, die hen kunnen beschermen tegen de invloed van stressoren en die bepaalde uitingen van pathologie kunnen verzachten (eigenlijk persoonlijke protectieve factoren), zoals intelligentie, weerbaarheid, en een positief zelfbeeld.

Uit bovenstaand model blijkt dat iemand zijn competentie kan vergroten door:

- het leren van nieuwe vaardigheden;
- gericht inzetten van reeds aanwezige vaardigheden;
- het verlichten of juist verrijken van taken;
- het verlichten of reduceren van de invloed van stressoren;
- het activeren of vergroten van protectieve factoren;
- het verminderen van (de invloed van) pathologie.

Ook deze theorie leidt tot een aantal methodische uitgangpunten. Deze komen aan bod in hoofdstuk 7.

5.3 Cognitieve gedragsbenadering

De cognitieve gedragsbenadering richt zich op veranderingen in de manier van denken van een cliënt en zijn interpretatie van de omgeving. Door dit te veranderen zullen gevoelens en/of gedrag van de cliënt veranderen (Graham, 2006). De aanname van deze theorie is dat wat individuen voelen en hoe ze zich gedragen, bepaald wordt door wat ze denken.

Jeugdigen met gedragsstoornissen hebben op basis van ervaringen vaak opvattingen ontwikkeld als: “*ik ben waardeloos*” en “*ze moeten altijd mij hebben*”. Een jeugdige die eenmaal een negatief werkmodel van sociale interacties ontwikkeld heeft, zal geneigd zijn om gedrag van de ander als negatief te interpreteren. Een goedkeurend klopje op de schouder wordt dan bijvoorbeeld onterecht als een aanval geïnterpreteerd en de jeugdige zal daarbij ‘passend’ (negatief) gedrag selecteren en uitvoeren (Crick en Dodge, 1994).

Als het lukt om met hulp de ondermijnende, negatieve en disfunctionele gedachten te wijzigen, zullen jeugdigen anders leren reageren. Cognitieve gedragstherapie bevat vaak verschillende onderdelen: analyse van cognities, vergroten van de probleemoplossende mogelijkheden en het ontwikkelen van (interpersoonlijke) vaardigheden. Deze onderdelen kunnen apart maar ook tegelijkertijd worden toegepast.

Ook deze theorie benoemt uitgangspunten die bepalen hoe de schoolmaatschappelijk werker uitvoering geeft aan zijn taak.

5.4 Benadering Spanjaard en Van Vugt

Om de werkwijze van schoolmaatschappelijk werk te beschrijven is inspiratie gehaald uit de werkwijze ambulante hulpverlening zoals Spanjaard en Van Vugt beschrijven in de handleiding voor kortdurende ambulante jeugdzorg (NIZW, 2005).

Spanjaard en Van Vugt definiëren kortdurende ambulante hulpverlening als *vrij toegankelijk ambulante hulpverlening voor jeugdigen en ouders gericht op competentievergroting*.

Kenmerken van deze vorm van hulp zijn onder te verdelen naar structuur en inhoud. Deze kenmerken zijn ook te vertalen naar de schoolmaatschappelijk werk.

Kenmerken van de *structuur* zijn:

- een gelimiteerd aantal contacten per jeugdige en/of ouder(s)¹¹;
- een aantal herkenbare fasen en tussentijdse evaluaties;
- werken aan de hand van een plan van aanpak.

¹¹ Op basis van Spanjaard en Van Vugt kiest deze eerste versie van de methodiek voor 14 contacten. Uit de praktijk van schoolmaatschappelijk werk moet blijken of dit een werkbaar aantal is.

Kenmerken van de *inhoud* zijn:

- aansluiting bij de hulpvraag van de cliënt(en);
- systematische informatieverzameling en analyse van problemen en sterke punten in termen van concreet te beschrijven gedrag;
- aandacht voor de (ontwikkelings-) taken waar jeugdige en/of ouder(s) in het hier en nu voor staan;
- aandacht voor en gebruikmaking van aanwezige krachten en hulpbronnen van de cliënten en hun netwerk;
- formulering van en werken aan concrete doelen, waarbij een belangrijk accent ligt op het versterken en (aan)leren van vaardigheden;
- samenwerking tussen hulpverlener en cliënt(en) waarbij de hulpvrager(s) door de hulpverlener op directieve wijze gemotiveerd worden tot een actieve rol in het hulpverleningsproces;
- aandacht voor de verschillende leefgebieden waarbinnen zowel problemen als oplossingen zich kunnen manifesteren, om uiteindelijk de schoolgerelateerde problemen te verminderen.

6 Werkzame factoren

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Een groot aantal schoolmaatschappelijk werkers handelt volgens bepaalde overtuigingen, gebaseerd op vaak jarenlange ervaring in het werkveld. Meestal ligt daar (onbewust) een theorie aan ten grondslag. In dit hoofdstuk worden de werkzame bestanddelen en de onderliggende theorieën van de methode schoolmaatschappelijk beschreven. Samen met de onderliggende theorieën uit het vorige hoofdstuk leiden deze tot de methodische uitgangspunten waarop de uiteindelijke werkwijze van schoolmaatschappelijk werk in hoofdstuk 9 kan worden ingevuld.

6.1 Algemeen werkzame factoren

Algemeen werkzame factoren zijn bestanddelen van interventies waarvan uit onderzoek is gebleken dat deze bijdragen aan het effect van interventies.

Van Yperen (2003) heeft onderzoek gedaan naar de algemene werkende factoren in de hulpverlening. Als men zorgt dat er veel van deze werkzame factoren in de interventie worden ingebouwd zal de kans op een succesvol verloop van de hulpverlening toenemen. Van Yperen heeft zeven werkzame factoren genoemd. Deze algemeen werkzame factoren zijn ook doeltreffend voor de werkvorm schoolmaatschappelijk werk, en zullen tenminste ook onderdeel zijn in de werkzaamheden van het schoolmaatschappelijk werk en staan hier als volgt benoemd:

1. goede relatie tussen cliënt en hulpverlener

Een goede relatie tussen leerling en schoolmaatschappelijk werker is een noodzakelijke voorwaarde voor succesvolle hulpverlening. In de methodiek schoolmaatschappelijk werk komt de aandacht voor een goede relatie o.a. tot uitdrukking in de basishouding.

2. goede aansluiting bij de motivatie van de cliënt

Aansluiting bij de motivatie van de leerling wordt bereikt door vraaggericht werken. Daarnaast is het (blijven) motiveren van leerling en ouders voor de hulp een belangrijk onderdeel van het werk van de schoolmaatschappelijk werker. Hiertoe kan de schoolmaatschappelijk werker gebruik maken van 'motiverende gesprekstechnieken'.

3. goede aansluiting van het type interventie bij het probleem en de hulpvraag

Voorwaarde is dat het soort hulp aansluit bij het probleem en de vraag van de leerling. Dit element is terug te vinden door in de voorbereidingsfase voldoende tijd op te nemen waarbij de schoolmaatschappelijk werker samen met de leerling vaststelt wat de problemen zijn wat de vraag is, en wat de leerling wil veranderen.

4. een goede structurering van de interventie

Met goede structurering wordt bedoeld: een heldere en concrete doelstelling, doordachte opzet en goede planning en fasering. Met de leerling duidelijke afspraken maken over wat het (centrale) probleem is, wat het doel is van de hulp en welke werkwijze je volgt, helpt. De werkwijze lichte hulp kenmerkt zich dan ook door heldere, concrete doelstellingen en een gestructureerde opzet waarbij de hulp volgens een vaste fasering wordt ingezet.

5. uitvoering van de interventie zoals zij behoort uitgevoerd te worden

Methodeontwikkeling is een voortdurend proces. Door aan de hand van casuïstiek te bespreken wat werkt en wat niet werkt, kan de methode regelmatig bijgesteld worden. Daarbij is van belang dat de schoolmaatschappelijk werkers handelen zoals de methode is bedoeld. De opbouw, structuur en hulpmiddelen in de methode bevorderen dat de hulpverleners het programma volgens de methode uitvoeren. Daarnaast zorgen de casuïstiekbesprekingen en de werkbegeleiding ervoor dat de uitvoering van schoolmaatschappelijk werk en de ervaringen met de methode gemonitord worden.

6. voldoende professionaliteit (training) van de hulpverlener

De bekwaamheid van de schoolmaatschappelijk werker vanuit de leerling gezien, heeft vooral betrekking op het geloof en vertrouwen dat de hulpverlener beschikt over informatie, vaardigheden en talenten om hem te helpen.

Spirit voorziet in deskundigheidsbevordering en een ondersteuningsstructuur, waarin de gedragswetenschapper een belangrijke rol heeft.

7. goede werkomstandigheden van de hulpverlener

Een hulpverlener kan pas goed zorg verlenen als er voldoende zorg en ondersteuning is in de werkomgeving.

Voor een deel is de schoolmaatschappelijk werker daar zelf verantwoordelijk voor, maar in het geval van schoolmaatschappelijk werk is de school eindverantwoordelijk voor het verzorgen van een goede en veilige werkplek.

Hermanns (2005) voegt daaraan toe dat hulpverlening effectiever is:

8. als deze gericht is op weer grip krijgen op het eigen leven van jeugdigen en ouders, de hulp beschikbaar is in de eigen leefsituatie en de sociale netwerken activeert rond ouders, kinderen en jongeren. In de methode schoolmaatschappelijk werk is dit terug te vinden in het empowerment-principe dat onder meer tot uitdrukking komt in de basishouding van de hulpverlener.

6.2 Specifiek werkzame factoren

Aanvullend op de algemeen werkzame factoren, kunnen ook specifiek werkzame factoren van een bepaalde interventie voor een bepaalde doelgroep benoemd worden.

Voor schoolmaatschappelijk werk geldt echter dat er nog onvoldoende wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar de verbanden tussen kenmerken van schoolmaatschappelijk werk en de bereikte (positieve) resultaten hiervan. Het aanwijzen van werkzame elementen is daardoor lastig.

Om een start te maken met het benoemen van werkzame factoren is gekeken naar de werkzame factoren die door het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) zijn benoemd voor interventies voor doelgroepen die iets gemeen hebben met die van schoolmaatschappelijk werk. Wellicht zijn er meerdere studies gedaan, hier is gekozen voor deze drie onderzoeken.

De doelgroep van schoolmaatschappelijk werk valt op door gedragsproblematiek en schoolverzuim en loopt in veel gevallen het risico om uit te vallen als er niets aan de problemen gedaan wordt. Het NJI heeft gekeken naar wat er werkt er in de praktijk bij de aanpak van voortijdig schoolverlaten, schoolverzuim, en gedragsproblematiek. De resultaten uit deze onderzoeken staan hieronder benoemd en leveren wellicht input voor de specifiek werkzame factoren van schoolmaatschappelijk werk.

Holter en Bruinsma (2009) noemen de volgende werkzame mechanismen om **voortijdig schoolverlaten** tegen te gaan:

- aanpak van zowel leerproblemen als gedrag;
- gerichtheid op omgevingsaspecten, met name de betrokkenheid van ouders;
- uitvoeren van de interventie zoals die is bedoeld;
- curatieve maatregelen gericht op leerlingen die al zijn uitgevallen zijn minder succesvol dan preventieve maatregelen.

De uitkomsten van deze NJI studie naar wat werkt voor de doelgroep schoolverlaters, kunnen ook toepasbaar zijn op de doelgroep schoolmaatschappelijk werk en vertaald worden naar methodische uitgangspunten voor schoolmaatschappelijk werk zoals in het volgende hoofdstuk aan bod komt.

Een van de signalen dat er 'iets met een leerling aan de hand is', is **schoolverzuim**. Spijbeloers kunnen ook tot de doelgroep van schoolmaatschappelijk werk behoren. Bij het voorkomen van schoolverzuim moet volgens NJI-onderzoek (De Baat, 2009) voornamelijk ingezet worden op preventie.

Preventieve interventies boeken over het algemeen betere resultaten dan interventies om het bestaande schoolverzuim te verminderen. Gezien de verschillende risicofactoren voor schoolverzuim, verdient een integrale preventieve aanpak waarbij op verschillende niveaus wordt ingezet, de voorkeur (Smink & Reimer, 2005).

Inzet door schoolmaatschappelijk werk op preventief schoolverzuim behoort niet per definitie tot de taken van een schoolmaatschappelijk werker. Dit is meer een werkzame factor voor rekening van de school, maar een integrale aanpak waarbij op verschillende niveaus wordt ingezet uiteraard weer wel. Dit komt dan ook terug in de methodisch uitgangspunten van schoolmaatschappelijk werk.

Reden van aanmelding bij schoolmaatschappelijk werk is in veel gevallen **gedragsproblematiek bij de leerling** in de klas. In sommige gevallen zijn de gedragsproblemen een signaal voor achterliggende problematiek die de jongere niet rechtstreeks of openlijk bespreekbaar kan maken, bijvoorbeeld sociaal-emotionele problematiek als gepest worden, gezinsgeheimen of belastende gezinsproblemen. Wanneer deze achterliggende problematiek niet wordt opgemerkt en er wordt ingezet op gedragsmatig werken en vermindering van gedragsproblemen zal deze aanpak niet aansluiten. De schoolmaatschappelijk werker moet daarom alert zijn op: andere signalen die wijzen in de richting van achterliggende problematiek; plotselinge omslag in gedrag of plotseling ontstaan van gedragsproblemen en verandering van context waarbinnen problemen zijn ontstaan.

Om deze reden is voor de methodiekontwikkeling ook gekeken naar het NJI-onderzoek naar de werkzame factoren bij het verminderen van gedragsproblematiek. Specifiek voor de inzet schoolmaatschappelijk werk is relevant wat werkzaam is bij jongeren met gedragsproblemen. Op basis van een literatuurstudie (Boendermaker & De Baat, 2010) luiden enkele conclusies:

- Voor de meeste jongeren met gedragsproblemen werkt een gedragsmatige aanpak, op basis van de sociale leertheorie / het sociaal-competentiemodel, het beste.

- De principes uit de sociale leertheorie dienen te worden gecombineerd met cognitief-therapeutische elementen om ander gedrag te bewerkstelligen.
- Voor jeugdigen met gedragsproblemen is hulpverlening met de volgende elementen effectief:
 - probleemoplossende vaardigheden en conflictbeheersingsvaardigheden
 - versterken sociale vaardigheden en leeftijdsadequaat gedrag
 - bewustworden van emoties van zichzelf en anderen (inleven)
 - bekrachtigen van successen bij schoolse vaardigheden
 - beloningssysteem: belonen gewenst gedrag en passend bestraffen ongewenst gedrag
 - vergroten zelfvertrouwen.
- Het aanpakken van de opvoedingsproblemen van ouders, in combinatie met de aanpak van de (gedrags)problemen van de jeugdige blijkt goed te werken. Opvoedingsproblemen van ouders en gedragsproblemen van jeugdigen hangen vaak met elkaar samen. Begeleiding van de ouders in opvoedingsvaardigheden kan hierin al veel betekenen.

De genoemde onderzoeken van het NJI bieden zeker aanknopingspunten voor de werkzame factoren voor schoolmaatschappelijk werk.

Naast de onderzoeken naar wat werkt voor bepaalde doelgroepen is voor deze methodiekontwikkeling nog gekeken naar een drietal andere bronnen.

Hermanns (2005) stelt dat hulp bij opvoeden en opgroeien effectief is als mensen (met evidence based methodieken) concreet en doelgericht geholpen worden bij het zelf ontdekken en toepassen van oplossingen voor problemen die ze in hun eigen leven ervaren en die ook vervolgens daar opgelost worden waar ze zich voordoen. Dit geeft input voor methodische uitgangspunt: empowerment (zie ook § 7.2 voor verdere uitleg van empowerment).

Dit blijkt ook uit de omvangrijke studie van MacLeod & Nelson (2000) naar meer dan 50 gezinsondersteuningsprogramma's. Zij kwamen tot de conclusie dat empowerment een werkzaam bestanddeel van effectieve programma's is. Het herstel van de zelfregulatie waardoor opgroeien en opvoeden weer even vanzelfsprekend gaan als dat normaal het geval is, werkt niet alleen beter, het werkt ook langer.

Omdat een deel van de doelgroep schoolmaatschappelijk ook overeenkomt met de 'overbelaste jongeren' van de WRR (2009) is ook gekeken naar het advies dat de WRR noemt. Als centrale aanbeveling wordt genoemd dat de school aan deze kwetsbare groep structuur en verbondenheid moet bieden. Structuur bestaat onder meer uit: duidelijke regels, een consequente handhaving van de regels en heldere leerdoelen.

Verbondenheid betekent dat de jongere ervaart dat mensen daadwerkelijk om hem geven: “Ze moeten merken: ik ben iemand, ik word gewaardeerd, ik hoor erbij” (WRR, 2009). Binnen een klimaat dat zich kenmerkt door structuur en verbondenheid kan gewerkt worden aan de noodzakelijk gedragsbeïnvloeding. Hier kan een schoolmaatschappelijk werker een grote rol in spelen.

(Nog) niet in onderzoek gevonden, maar gebaseerd op ervaring is het unieke en specifieke van schoolmaatschappelijk werk: de werklocatie. De hulpverlener voert de werkzaamheden uit op de plek waar het probleem zich ook manifesteert. Zo bevindt de hulpverlener zich *in* de leefwereld onderwijs van de jongeren.

Samenvattend uit bovenstaande kan een eerste aanzet voor specifiek werkzame factoren van schoolmaatschappelijk werk worden opgesteld:

1. concrete en doelgerichte hulpverlening;
2. betrokkenheid van ouders bij de hulpverlening;
3. gezamenlijk optrekken met het onderwijs naast de ondersteuning van onderwijs bij leerproblemen ondersteuning te bieden bij gedragsproblemen (bijvoorbeeld door Sova-training);
4. preventief: zo vroeg mogelijk interveniëren, ook als probleem nog niet de schoolcarrière negatief beïnvloedt;
5. professionaliteit van de schoolmaatschappelijk werker (vaardigheden en kennis sociale kaart);
6. aansluiting bij wat de doelgroep nodig heeft (versterken van de sociale vaardigheden en leeftijdsadequaat gedrag; bewustwording van emoties van zichzelf en anderen; bekrachtigen van successen bij schoolse vaardigheden; vergroten zelfvertrouwen en empowerment waardoor leerling, ouders en school ook weer beter kunnen omgaan met nieuwe problemen);
7. bijdragen aan de zorgstructuur, en zo een klimaat van structuur en verbondenheid creëren;
8. aanwezig zijn in het leefgebied waar problemen zich manifesteren.

Welke factoren nu precies en in welke mate bijdragen aan succesvolle inzet van schoolmaatschappelijk werk moet onderwerp van onderzoek worden.

Gebaseerd op de werkzame factoren (hoofdstuk 6) en de theoretische achtergronden (hoofdstuk 4 en 5) benoemt het volgende hoofdstuk de methodische principes die aan schoolmaatschappelijk werk ten grondslag liggen.

7 Uitgangspunten en methodische principes

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Dit hoofdstuk beschrijft volgens welke principes schoolmaatschappelijk werk uitgevoerd wordt. De uitgangspunten van de methode schoolmaatschappelijk werk zijn gebaseerd op de hier voorafgaande hoofdstukken en staan hierin centraal.

Naast de theoretische benaderingen en de werkzame factoren maakt de methode Schoolmaatschappelijk werk gebruik van elementen van andere methoden van Spirit, zoals bijvoorbeeld de Instapmethode, de methode van de hulpverlening in Reboundvoorzieningen, Lokale traject begeleiding, Nieuwe perspectieven (preventief), Hulp aan dak-en thuisloze jongeren en Spoedhulp. Hiermee is sprake van een duidelijke relatie met de overige werksoorten van Spirit. Dit verhoogt de herkenbaarheid en het laat zien dat er gedeelde uitgangspunten zijn.

Tegelijkertijd is schoolmaatschappelijk werk een unieke werksoort omdat het in de context van de schoolomgeving plaatsvindt.

Het uitgangspunt voor hulpverlening door schoolmaatschappelijk werk is de hulpvraag van de leerling en/of ouders en de leerkracht. De schoolmaatschappelijk werker reageert slagvaardig op de hulpvraag en is aanspreekbaar, praktisch, activerend en motiverend.

Dit uitgangspunt sluit aan bij en bouwt voort op de principes van de Instapmethodiek. Het gaat er bij de Instapmethodiek om op een bepaalde wijze met de jongere een werkrelatie op te bouwen, om goed aan te sluiten bij de motivatie, wensen en mogelijkheden van de leerling, om de leerling feedback te geven op zijn gedrag in zijn eigen (school)omgeving en om de jongere te helpen een positief, prosociaal netwerk op te bouwen. De Instapmethode is direct, open, vasthoudend en confronterend als dat nodig is. De kenmerken van de Instapmethode geïntegreerd vormen de basishouding van de schoolmaatschappelijk werker in alle fasen en onderdelen van de werksoort schoolmaatschappelijk werk.

De basis van de methodieken die Spirit voor al haar programma's heeft ontwikkeld, dus ook voor schoolmaatschappelijk werk zijn gefundeerd op een aantal pijlers. Deze algemeen geldende pijlers (§ 7.1 t/m § 7.3), aangevuld met een aantal specifieke uitgangspunten worden in deze paragraaf beschreven.

7.1 Systeem- en netwerkgericht

Zoals beschreven in hoofdstuk 5 is een belangrijk uitgangspunt voor schoolmaatschappelijk werk de systeem- en netwerkgerichte benadering. Voor Spirit wil dit zeggen dat problemen en oplossingen gezien worden vanuit het systeem dat jeugdige, ouders, gezin, familie, buurt, school etc. met elkaar vormen.

Het psychosociaal en maatschappelijk functioneren van een persoon is onderdeel van het functioneren binnen een informeel en formeel netwerk. Tot het informele netwerk behoren de familie en vrienden, tot het formeel netwerk school/opleiding, werk, maatschappelijke instanties (waaronder de hulpverlening).

Schoolmaatschappelijk werkers richten zich op de drie domeinen rondom de leerling: de school, het gezin en het netwerk en gaat er vanuit dat deze drie gebieden uit balans zijn geraakt. Om de balans te herstellen, gaan zij deze terreinen verkennen en samen met de leerling, de ouders en het sociale netwerk kijken hoe de ontstane problemen opgelost kunnen worden. Het gaat om het gezamenlijk werken aan de oplossing van de problemen. Elke partij heeft daarin een aantal taken: de leerling, de ouders en gezinsleden, de school. Het uitgangspunt is ouders (in minder of meer intensieve vorm) betrekken bij de hulpverlening, zo niet dan is daar een duidelijk argument voor.

Om systeem- en netwerkgericht te werken kan de schoolmaatschappelijk werker gebruik maken van de technieken en hulpmiddelen die zijn opgenomen in de middelenmap.

7.2 Competentiegericht

Met behulp van het competentiemodel bekijkt de schoolmaatschappelijk werker voor welke taken een leerling, het gezin of de leerkracht staat, en over welke vaardigheden zij dienen te beschikken. Uitgangspunt van de hulp is het vergroten van de competentie van zowel de leerling, het gezin en de leerkracht.

Deze vorm van hulpverlening sluit aan bij het streven naar *empowerment*.

Empowerment wil zeggen: het versterken van potentiële krachten van een individu en zijn directe omgeving. Het gaat om een positieve benadering, die in eerste instantie gericht is op het versterken van aanwezige vaardigheden en het leren van nieuw gedrag waarmee mensen voor zichzelf een nuttige en betekenisvolle plek in de samenleving kunnen verwerven.

7.3 Oplossingsgericht werken

De schoolmaatschappelijk werker werkt oplossingsgericht. Hij concentreert zich bij veranderingen op datgene wat goed gaat, en wat vroeger heeft gewerkt. Dit komt ook tot uiting in de coachende rol die een schoolmaatschappelijk werker kan vervullen. De oplossing ligt bij de leerling. Dit uitgangspunt leidt tot de volgende methodische principes: De schoolmaatschappelijk werker neemt niet de verantwoordelijkheid voor verandering op zijn schouders, maar stimuleert dat de leerling, ouders en medewerkers van school hun kwaliteiten inzetten. De schoolmaatschappelijk werker nodigt uit, geeft aanzetten, geeft informatie, zet positieve veranderingen in gang en ondersteunt waar het aanvullend nodig is. De schoolmaatschappelijk werker gelooft dat de jongere, het gezin, medewerkers van school en andere belangrijke mensen rondom de jongere in staat zijn aan te geven wat er nodig is, ook in moeilijke omstandigheden en crisissituaties.

Technieken voor oplossingsgerichte gespreksvoering alsook motiverende gespreksvoering zijn opgenomen in de middelenmap.

7.4 Basiscommunicatie

De kwaliteit van de communicatie bepaalt mede de ontwikkelingsmogelijkheden van kinderen en volwassenen. Vanuit dit perspectief begeleidt de hulpverlener de communicatie tussen de gezinsleden, en van de gezinsleden met relevante personen in hun omgeving. Daarnaast is optimale communicatie tussen hulpverlener en cliënt(en) van groot belang. Zie hiervoor ook de middelenmap o.a. algemene gesprekstechnieken).

7.5 Outreachend, in de eigen schoolomgeving én als schakelfunctionaris

Outreachend werken is een kenmerkende werkwijze voor het schoolmaatschappelijk werk. Het is een vorm van hulpverlening, waarbij sprake kan zijn van complexe problematiek bij

leerlingen die niet per definitie gemotiveerd zijn voor hulpverlening. De vraag wordt immers in eerste instantie door de school geformuleerd. Het vraagt om een actieve benadering door de schoolmaatschappelijk werker om de soms moeilijk te bereiken doelgroep te motiveren en vast te houden. Of het nu gaat om een training, een aantal gesprekken of een verwijzing, het opbouwen van een vertrouwensrelatie is van wezenlijk belang voor effectieve hulpverlening. Het huisbezoek is dan een essentieel onderdeel van het werk. Omgevingsfactoren spelen een belangrijke rol en de schoolmaatschappelijk werker werkt dan ook systeemgericht in de brede zin van het woord.

7.6 Handelingsgerichte hulp op alle leefgebieden

Het eerste signaal dat een leerling extra ondersteuning nodig heeft vindt plaats op school. Het kan zijn dat de oorzaak hiervoor op andere gebieden ligt. De schoolmaatschappelijk werker kan hulp en ondersteuning bieden op alle fronten: dat wil zeggen dat alle leefgebieden van de jongere in de begeleiding betrokken worden: arbeid, financiën, gezin, gezondheid, huisvesting, onderwijs, politie en justitie, seksualiteit, verslaving, vrienden en vrije tijd.

De schoolmaatschappelijk werker neemt de actuele handelingsproblemen en mogelijkheden van de jongere als vertrekpunt. Van daaruit worden ontwikkelingsgerichte-, systeemgerichte en cognitieve interventies uitgevoerd. De balans tussen draaglast en draagkracht is het aanknopingspunt om samen met de leerling te bekijken welke ondersteuning van vaardigheden nodig is.

De schoolmaatschappelijk werker kan hiertoe gebruik maken van bijvoorbeeld de steunvragen bij de informatieverzameling, zoals opgenomen in de middelenmap.

7.7 Gefaseerde aanpak toch ook flexibel

De schoolmaatschappelijk werker doorloopt samen met de leerling op een systematische, methodische manier een aantal fasen. De hulpverlening is zo kort mogelijk, gefaseerd, gestructureerd, resultaatgericht en methodisch gebaseerd.

De doelen die samen met de leerling worden geformuleerd zijn daarbij steeds de leidraad. De schoolmaatschappelijk werker zorgt ervoor dat het ook echt de doelen van de jongere zelf zijn waar samen aan gewerkt wordt. Hierdoor is het mogelijk maatwerk te leveren.

7.8 Basishouding

Om vanuit de eerder genoemde uitgangspunten te werken zijn de volgende houdingsaspecten geformuleerd.

De schoolmaatschappelijk werker dient:

- er te zijn voor de leerling en ouders, aandacht te hebben, betrokken en bereikbaar te zijn;
- oog voor het systeem te hebben: de schoolmaatschappelijk werker richt zich niet alleen op de leerling, maar kijkt ook naar de context waarin de jongere leeft. In ieder geval worden de ouders, het gezin en uiteraard de school betrokken bij de hulp;
- oplossingsgericht te werken: dit houdt in dat de schoolmaatschappelijk werker vanuit de oplossing in plaats vanuit het probleem handelt: de schoolmaatschappelijk werker legt de nadruk op concrete positieve aanknopingspunten; hij stimuleert de leerlingen zelf onder woorden te laten brengen wat zij voor mogelijkheden en alternatieven zien;
- aan te sluiten bij wat goed gaat bij de leerling en ouders (competenties) en is erop gericht vaardigheden te vergroten;
- de eigen krachten van jongere en ouders te activeren (empowerment);
- de fase van onderzoeken en direct handelen hand in hand uit te voeren; doordat schoolmaatschappelijk werk kort en licht is, is er geen tijd voor uitgebreide probleemverkenning;
- op transparante wijze te handelen;
- rekening te houden met de privacy van de leerling, ouders en school. Vertrouwelijkheid staat voorop.

7.9 Voorwaarden voor goede uitvoering

Om dit alles zo goed mogelijk te kunnen uitvoeren, voldoet de schoolmaatschappelijk werker aan de volgende punten:

- Slagvaardig
- Flexibel
- Outreachend
- Vraaggericht
- Toegankelijk
- Praktisch

Verder heeft de schoolmaatschappelijk werker voldoende deskundigheid om leerlingen en/of ouders en school te ondersteunen, voldoende kennis van de interne schoolzorgstructuur en de toegang naar de andere vormen van hulp waar naar toe

doorverwezen kan worden, voldoende in staat om samen te werken met anderen en de werkzaamheden op een juiste manier te registreren.

8 Taakgebieden

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Naast het doel, de doelgroep, theoretische achtergrond en methodische principes wordt de werkwijze schoolmaatschappelijk werk bepaald door de taken. De taakgebieden¹² komen kort aan bod in dit hoofdstuk. Vervolgens beschrijft het volgende hoofdstuk de werkwijze van elk taakgebied.

De werkzaamheden van de schoolmaatschappelijk werkers in het Amsterdamse VO en MBO zijn globaal onder te verdelen in vier taakgebieden:

- het bieden van lichte hulp aan leerling (en ouders);
- het toeleiden naar andere vormen van hulp;
- het bieden van advies aan school of leerling (en ouders);
- het bieden van sociale vaardigheids- en faalangstreductietraining.

Deze indeling geeft richting aan het handelen van de schoolmaatschappelijk werker in de school, naar het gezin en naar zorginstellingen. Andersom geven de taakgebieden scholen, gezinsleden en partners in de zorg duidelijkheid over wat de schoolmaatschappelijk werker voor hen kan betekenen.

¹² O.a. gebaseerd op *Competentieprofiel schoolmaatschappelijk werker* van de Nederlandse vereniging van maatschappelijk werkers (2009)

8.1 Taakgebied: Lichte hulp aan leerling (en ouders)

Deze werkzaamheden zijn gericht op leerlingen en hun ouders. De schoolmaatschappelijk werker biedt snel hulp met advies, ondersteuning en psychosociale begeleiding. Hoe jonger de leerling is, des te meer zal de schoolmaatschappelijk werker zich richten op de samenwerking met ouders.

Dit taakgebied vraagt om voldoende kennis van psychosociale, emotionele en gedragsproblematiek in de context van de schoolloopbaan en in te zetten methodieken.

De term lichte hulp zegt niets over de zwaarte van de problematiek van de leerling en/of ouders. Het kan voorkomen dat de leerling ernstige problemen heeft, en dat de schoolmaatschappelijk werker net die begeleiding kan bieden, waardoor de leerling ondanks de zware problematiek de schoolloopbaan kan vervolgen. Er is voor de term 'lichte hulp' gekozen omdat schoolmaatschappelijk werk vrij toegankelijke hulp, zonder indicatie is.

8.2 Taakgebied: Toeleden naar andere vormen van hulp

Naast het bieden van lichte hulp en advies is het verzorgen van de schakel naar andere vormen van hulp een belangrijk taakgebied. Deze werkzaamheden zijn zowel ondersteunend voor de school als voor ouders en leerlingen en betreffen het begeleiden van jongeren en hun ouders naar andere, meer geschikte vormen van ondersteuning.

Het gaat hierbij om de schakel naar:

- niet-geïndiceerde, lichte hulp (verzorgd door lokale voorzieningen), zoals bijvoorbeeld: schuldhulpverlening, opvoedingsondersteuning, algemeen maatschappelijk werk, juridisch advies, preventieve GGZ-aanbod, en bijvoorbeeld NP(P). Deze hulp is vrij toegankelijk.
- geïndiceerde hulp door zorgaanbieders waarvoor een indicatie (van Bureau Jeugdzorg of huisarts) noodzakelijk is.

De schoolmaatschappelijk werker heeft hiervoor kennis nodig van zorg- en welzijnsinstellingen en voorzieningen in de nabijheid van de school en het aanbod voor jongeren en ouders; aanmeldprocedures en werkwijzen van deze instellingen en voorzieningen; de procedures in geval van (vermoedens van) kindermishandeling en huiselijk geweld, zoals in het protocol Kindermishandeling Amsterdam.

8.3 Taakgebied: Advies aan school of leerling (en ouders)

Deze werkzaamheden sluiten vooral aan op eenmalige (en ter zake doende) vragen van school (consult leerkrachten), deelname aan het zorgadviesteam (ZAT), observatie in de klas, dossier(analyse) en de ondersteuning bij de intake van zij-instromers en risicoleerlingen vanuit het basisonderwijs.

Niet alleen behandelt de schoolmaatschappelijk werker korte vragen van de school maar ook die van leerlingen en ouders.

Ook dit taakgebied vraagt om voldoende kennis bij de schoolmaatschappelijk werker van de schoolorganisatie, psychosociale, emotionele en gedragsproblematiek in de context van de schoolloopbaan en in te zetten methodieken.

8.4 Taakgebied: Sociale vaardigheids- en Faalangstreductietraining

Lichte hulpverlening kan geboden worden aan individuele leerlingen maar ook in groepen. Spirit heeft gezien de meeste voorkomende problematiek van leerlingen en in overleg met het VO en MBO gekozen twee trainingen aan te bieden, te weten: sociale vaardigheidstraining en faalangstreductietraining.

De schoolmaatschappelijk werker biedt in een groepstraining advies, ondersteuning en lichte vormen van psychosociale begeleiding door gebruik te maken van groepsdynamische processen. Het verzorgen van een training valt in de beschikbare schoolgebonden uren van de schoolmaatschappelijk werker. De keuze is aan de school om de beschikbare uren in te zetten voor een groepstraining.

Dit taakgebied vraagt om voldoende kennis van de bovengenoemde trainingen.

9 Werkwijze: “Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig”

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: “Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig”	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Elke methodiek behoort een beschrijving te bevatten van de werkwijze. In deze beschrijving staan de acties benoemd die ondernomen worden om het doel te bereiken.

De beschreven werkwijze is duidelijk een startversie die gaandeweg meer aangekleed en scherper geformuleerd kan worden.

De beschreven werkwijze gaat uit van de situatie dat er op school voldoende is georganiseerd waar de schoolmaatschappelijk werker op kan aansluiten. Zo is er een zorgcoördinator, een leerlingvolgsysteem, een goed werkende zorgstructuur en worden ouders betrokken bij de schoolloopbaan van hun kind.

Het doel, de doelgroep, context, methodische en theoretische uitgangspunten en de vier taakgebieden hebben de keuze voor de in dit hoofdstuk beschreven werkwijze bepaald.

De beschrijving is bedoeld ter ondersteuning bij het uitvoeren van schoolmaatschappelijk werk. Schoolmaatschappelijk werkers moeten namelijk te allen tijde flexibel kunnen inspelen op de hulpvragen van leerlingen, ouders en school. Bij jongeren doen zich soms in hoog tempo allerlei veranderingen voor. De hulpverlening moet concreet en toekomstgericht zijn en extra flexibiliteit is een voorwaarde om goed in te kunnen spelen op de vaak wisselende en onverwachte opgaven waarvoor jongeren in de adolescentie komen te staan.

In dit hoofdstuk wordt de werkwijze beschreven van de vier taakgebieden van schoolmaatschappelijk werk, te weten:

- het bieden van lichte hulp aan leerling (en ouders);
- het toeleiden naar andere vormen van hulp;
- het bieden van advies aan school of leerling (en ouders);
- het bieden van sociale vaardigheids- en faalangstreductietraining.

9.1 Werkwijze: Lichte hulp aan leerling of student

De lichte hulpverlening van schoolmaatschappelijk werk verloopt volgens een gestructureerd en planmatig proces, waarin een aantal fasen herkenbaar zijn aan bepaalde activiteiten, zoals bijvoorbeeld: probleemverkenning; afbakening van het probleem; analyse van problematiek en competentie; bespreking van deze analyse met de jeugdige en ouder(s) en het opstellen van concrete doelen en werkpunten.

De volgende werkzaamheden, gericht op het handelen in de school en gezin, vallen onder het taakgebied *lichte hulp aan leerlingen of studenten*:

- verhelderen probleem, formuleren van de hulpvraag en hulpverlening aan de leerling;
- betrekken van ouders, of zo veel als mogelijk andere direct betrokkenen bij deze hulpverlening;
- eventueel motiveren voor intensievere vormen van hulp;
- informeren van het zorgadviesteam over de voortgang van de hulpverlening en mogelijk ook consultatie van de ZAT-leden.

De fasering van de lichte hulp aan leerlingen ziet er als volgt uit:

- fase 0: voorbereidingsfase (intake-, uitzoekfase) en opstellen plan van aanpak
- werkfase 1: licht ambulantly
- werkfase 2: vervolg licht ambulantly, als het nodig is
- fase 3: afsluiting

Deze fasering wordt in een overzicht afsluitend in paragraaf 9.1.6 schematisch weergegeven.

Over het algemeen wordt de lichte hulp aan de leerling na werkfase 1 afgesloten. In een enkel geval zal de schoolmaatschappelijk werker (in overleg met de zorgcoördinator) toch besluiten om verder te gaan en met een tweede plan van aanpak en het traject vervolgen. Hierbij houdt de schoolmaatschappelijk de eigen werkdruk, de in- en uitstroom en de caseload in het oog.

Na elke fase koppelt de schoolmaatschappelijk werker de belangrijke afspraken of de stand van zaken terug naar de zorgcoördinator/schoolloopbaanbegeleider. Zo is het onderwijs op de hoogte van het verloop. In die situaties waar vragen zijn over een passende aanpak of hulp en daar waar sprake is ernstige zorg betreft de schoolmaatschappelijk werker ook de gedragswetenschapper van Spirit.

9.1.1 Aanmelding

Voordat de eerste fase start, is er 'de aanmelding'. De zorgcoördinator meldt de leerling aan bij het schoolmaatschappelijk werk en de school stelt ouders hiervan op de hoogte¹³.

¹³ Uit de praktijk blijkt dat op dit punt nog veel te verbeteren valt. In de afspraken die zijn gemaakt tussen

Het schoolmaatschappelijk werk hanteert in principe en uit principe geen wachtlijst. Alle (ter zake doende) hulpvragen vanuit de school worden opgepakt. Dit vraagt van de schoolmaatschappelijk werker een scherpe inschatting of het daadwerkelijk een vraag voor schoolmaatschappelijk werk is of niet. Een duidelijke positionering en profilering binnen de schoolzorgstructuur is daarom een vereiste. Om deze reden besteed hoofdstuk 10 uitgebreid aandacht aan het werken in de onderwijsomgeving.

Aanmeldingen bij schoolmaatschappelijk werk worden over het algemeen gedaan door de zorgcoördinator in het VO of loopbaanbegeleider/zorgcoördinator in het MBO. Hiervoor wordt een speciaal ontwikkeld aanmeldformulier¹⁴ gebruikt. Op dit formulier geeft de zorgcoördinator kort en bondig de noodzakelijke basis informatie aan zoals de verplichte NAW gegevens, de hulpvraag, en de probleembeschrijving) die de schoolmaatschappelijk werker nodig heeft om te kunnen starten met de voorbereidingsfase.

Het kan wel eens voorkomen dat een leerling of student zelf contact met de schoolmaatschappelijk werker zoekt. Of dat docenten en mentoren/loopbaanbegeleider vragen of de werker een bepaalde leerling of student wil spreken. De schoolmaatschappelijk werker schat de situatie in en besluit om met de leerling al dan niet in gesprek te gaan. In deze gevallen meldt de schoolmaatschappelijk werker dit bij de zorgcoördinator. De zorgcoördinator is immers de spil in de zorg in en om de school en moet op de hoogte zijn als een leerling in begeleiding is. Informatie vanuit verschillende organisaties komt bij de zorgcoördinator bijeen (zie voor meer informatie bijlage 3: Zorgcoördinator, hart van de zorg in en om de school).

9.1.2 Voorbereidingsfase

De concretisering van de aangeleverde informatie vindt plaats in de voorbereidingsfase. In deze fase onderzoekt de schoolmaatschappelijk werker in maximaal drie contactmomenten of de leerling in een aantal gesprekken begeleid kan worden, of de leerling gebaat is bij een

¹⁴ het onderwijs en Spirit staat dat het onderwijs de ouders informeert als de leerling wordt aangemeld bij het schoolmaatschappelijk werk. In deze methodebeschrijving gaan we uit van die afspraak. Bij het VO is een aanmeldformulier in ontwikkeling (de meest recente versie is te vinden op de website van het Onderwijsschakelloket VO: www.osladam.nl). Op het MBO werkt men met een digitaal aanmeldformulier in het digitale Leerlingvolgsysteem.

sociale vaardigheids-, of faalangstreductietraining of dat de leerling doorverwezen moet worden naar andere vorm van hulp. In dit laatste geval kan de voorbereidingsfase ingezet worden om jongere en ouders hiervoor te motiveren.

Activiteiten van de schoolmaatschappelijk werker in deze fase zijn:

- contact leggen met de leerling;
- vertrouwen en een werkrelatie opbouwen;
- hulpvraag van de leerling helpen concretiseren;
- eventuele andere hulpvragen of problemen die hierachter zitten signaleren.

De schoolmaatschappelijk werker dient de hulpvraag en het probleem van de leerling verder te verkennen. Hiervoor is het nodig dat de werker zicht krijgt op:

- het functioneren van de leerling op de verschillende ontwikkelingstaken in de verschillende leefgebieden (school, thuis en vrije tijd);
- de invloed van specifieke omstandigheden en de omgeving van de leerling (stressoren, protectieve factoren).

Ouders moeten toestemming geven dat hun kind begeleiding krijgt van schoolmaatschappelijk werk en ook toestemming geven dat een hulpverlener informatie over de leerling bij anderen opvraagt. Verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de school.

De schoolmaatschappelijk werker neemt in principe altijd contact op met de ouder(s) en onderzoekt bovenstaande mede in gesprek(ken) met de ouders. Tenzij de leerling of student aangeeft dat er gegronde redenen zijn om ouders er niet bij te betrekken.

Technieken en hulpmiddelen die de schoolmaatschappelijk werker inzet om op een snelle, effectieve, voor jongere en ouders motiverende manier, zicht te krijgen op hun psychosociale situatie en hun wensen tot verandering, zijn o.a. het bolletjesschema, het netwerkschema, de VIP-kaart en het Wie-voor-wat-schema, maar ook de Steunvragen bij de informatieverzameling en de Taxatie draaglast-draagkracht kunnen ingezet worden.

De schoolmaatschappelijk werker analyseert de verzamelde informatie. De analyse wordt voorgelegd aan de leerling. Op basis van deze analyse wordt gezamenlijk (voorlopige) doelen in een plan van aanpak opgesteld, en mogelijk ook al hulp die aansluit bij de hulpvraag, de problematiek en mogelijkheden van de leerling. School wordt uiteraard betrokken.

Het accent van de begeleiding van de schoolmaatschappelijk werker ligt op het leefgebied school. Wanneer de gezinssituatie en de vrijetijdsbesteding het functioneren van een leerling op school direct belemmeren, worden ook deze leefgebieden onderwerp van begeleiding. Op het moment dat in overleg met de zorgcoördinator en ouders is besloten dat de schoolmaatschappelijk werker de leerling gaat begeleiden, volgt werkfase 1.

Voor leerlingen van wie in deze voorbereidingsfase of tijdens werkfase 1 duidelijk wordt dat er langer durende en intensievere hulp noodzakelijk is, dient doorverwijzing zo vroeg mogelijk in het traject plaats te vinden, uiterlijk aan het eind van werkfase 1. Het adagium van licht hulpverlening luidt niet voor niets: *zo kort als mogelijk en zo lang als nodig*.

9.1.3 Werkfase 1

De eerste werkfase bestaat uit maximaal 6 contactmomenten (inclusief evaluatie of afrondingsgesprek) en kent de volgende stappen:

Informatieverzameling

Verdere analyse en aanvulling van de benodigde informatie. De informatie kan verzameld worden door middel van:

- Inventariserende gesprekken met de leerling
- Gesprekken met de school
- Informatie uit het schooldossier
- Gesprekken met de ouder(s), bijvoorbeeld door een huisbezoek
- Contact met betrokken hulpverlening (waar van toepassing)
- Contact met het netwerk van de leerling (waar nodig)

Bij het verzamelen van de informatie maakt de schoolmaatschappelijk werker gebruik van diverse methodische instrumenten (zie ook middelenmap).

Aan de hand van de verzamelde informatie maakt de schoolmaatschappelijk werker de balans op van taken, vaardigheden, en factoren die daarop van invloed zijn.

- Wat gaat goed (vaardigheden)?
- Wat gaat niet goed (vaardigheidstekorten)?
- Welke risicofactoren zijn er (stress, pathologie)?
- Welke steun-, en protectieve factoren zijn er (steun vanuit sociaal netwerk, veerkracht)?

De scoringslijsten per ontwikkelingstaak en het formulier competentieanalyse (zie bijlage) zijn handige instrumenten.

Doelen formuleren en een plan van aanpak opstellen

De doelen en werkpunten moeten concreet, realistisch en haalbaar zijn en worden vastgelegd in een plan van aanpak. Dit plan vormt ook de basis voor een tussentijdse evaluatie en de afsluiting van de hulp. Met de jongere wordt het plan doorgenomen en geconcretiseerd in actiepunten:

- Wat is het probleem/doel?
- Welke oplossingen hebben in het verleden goed gewerkt?

- Wat is een eerste stap om het doel te bereiken?
- Welke sterke punten heeft de leerling om het doel te bereiken?
- Wat zijn de actiepunten die uit dit doel worden afgeleid?
- Wie is de eigenaar/regisseur?
- Wie zijn nodig om dit doel te bereiken?

Het plan van aanpak is een digitaal document in IRS en wordt niet ondertekend maar wel besproken met ouders en uiteraard de leerling.

Uitvoering plan van aanpak

De wijze waarop het plan uitgevoerd wordt, is afhankelijk van de daarin gestelde doelen. De schoolmaatschappelijk werker maakt gebruik van een combinatie van informeren, adviseren, begeleiden en bemiddelen.

Tussenevaluatie en bijstelling plan van aanpak

Bij planmatig werken is niet alleen het stellen van duidelijke doelen en werkpunten essentieel, maar ook het evalueren daarvan. Hoe duidelijker en concreter doelen zijn geformuleerd en afspraken zijn gemaakt, hoe beter de schoolmaatschappelijk werker en leerling de voortgang kunnen evalueren.

Vragen die gesteld kunnen worden bij deze evaluatie:

- Welke doelen zijn gehaald, welke niet, welke factoren hebben daarbij een positieve dan wel negatieve invloed gehad?
- Welke nieuwe doelen komen erbij?
- Welke prioriteit hebben (nog) niet gehaalde en nieuwe doelen?
- Hoe kunnen deze doelen gerealiseerd worden?
- Kan dit binnen schoolmaatschappelijk werk, of is ander hulpaanbod nodig?

De tussenevaluatie vindt na vijf contactmomenten plaats. De uitkomst van de tussenevaluatie wordt aan de zorgcoördinator teruggekoppeld. Er zijn een aantal mogelijke besluiten:

1. Schoolmaatschappelijk werker en leerling vinden dat doelen zijn behaald. Ouders en school worden hierin betrokken. Begeleiding wordt afgesloten en de tussenevaluatie wordt een afronding.
2. Doelen zijn behaald, maar begeleiding kan nog niet worden afgesloten omdat er nieuwe doelen bij zijn gekomen. Is de verwachting dat door verlenging van schoolmaatschappelijk werk (met maximaal vijf contactmomenten) de nieuwe doelen worden behaald? Dan start werkfase 2 van schoolmaatschappelijk werk.
3. Doelen zijn behaald, maar begeleiding kan niet worden afgesloten omdat er nieuwe doelen bij zijn gekomen. Wordt verwacht dat doelen *niet* behaald worden in de extra

vijf contactmomenten? Dan wordt leerling doorverwezen naar een andere vorm van (geïndiceerde) hulp (via de Toegangsmedewerker van BJAA).

4. Doelen zijn niet behaald, maar de verwachting is dat doelen wel behaald kunnen worden met extra begeleiding. Begeleiding door schoolmaatschappelijk werk wordt vervolgd met maximaal vijf contactmomenten in werkfase 2.
5. Doelen zijn niet behaald. Begeleiding door schoolmaatschappelijk werk wordt niet vervolgd maar leerling wordt doorverwezen naar een andere vorm van (geïndiceerde) hulp (via de Toegangsmedewerker van BJAA).
6. Doelen zijn niet behaald en schoolmaatschappelijk werker adviseert leerling en ouders een andere vorm van (geïndiceerde) hulp. Leerling en/of ouders geven aan dat zij het verwijstraject niet willen ingaan. Schoolmaatschappelijk werker besluit toch werkfase 2 te starten om leerling en ouders te motiveren voor een andere vorm van hulp.

9.1.4 Werkfase 2

In een enkel geval is het aantal gesprekken niet voldoende en is het nodig de hulp voort te zetten omdat doelen met een aantal extra gesprekken wel gerealiseerd kunnen worden. Voorwaarde voor het starten van werkfase 2 is dat de schoolmaatschappelijk werker overtuigd is dat in maximaal vijf gesprekken de (nieuwe) doelen wel gerealiseerd kunnen worden.

Het besluit om de werkfase 2 in te gaan neemt de schoolmaatschappelijk werker in overleg met de zorgcoördinator. Ook de gedragswetenschapper wordt hiervan op de hoogte gesteld.

De stappen in werkfase 2 zijn de volgende:

- Doelen formuleren en een (bijgesteld) plan van aanpak opstellen
- Uitvoering plan van aanpak
- Eindevaluatie

De eindevaluatie vindt na vijf contactmomenten plaats. De uitkomsten hiervan worden ook weer aan de zorgcoördinator teruggekoppeld. Er zijn een aantal mogelijke besluiten:

1. Doelen zijn behaald. Begeleiding kan worden afgesloten. Eindevaluatie en afronding.
2. Doelen zijn behaald, maar verdere begeleiding is gewenst. Na 14 contacten is schoolmaatschappelijk werk eindig. Leerling wordt doorverwezen naar een andere vorm van (geïndiceerde) hulp.
3. Doelen zijn niet behaald. Leerling wordt doorverwezen naar een andere vorm van (geïndiceerde) hulp. Schoolmaatschappelijk werk verzorgt de warme overdracht naar de hulpverlenende instantie. Als de zorgcoördinator dat verzoekt kan de schoolmaatschappelijk werker de link blijven tussen leerling, school en hulpverlenende instantie.

9.1.5 Afsluiting

Bij de afsluiting wordt op een rijtje gezet wat de hulp wel en wat niet opgeleverd heeft. De leerling wordt gewezen op de gehaalde doelen en de vooruitgang. De jongere krijgt tips en

adviezen voor de toekomst mee. Er worden afspraken gemaakt voor eventuele follow-up. Bovendien is bij afsluiting duidelijk waarop de leerling een beroep kan doen bij eventuele nieuwe problemen. Tot slot vult de leerling/student een exit vragenlijst in (zie bijlage). Resultaten van deze vragenlijsten zijn ook weer input voor het verbeteren van de werkwijze schoolmaatschappelijk werk.

Als de afsluiting resulteert in een doorverwijzing naar een andere vorm van hulp zal de schoolmaatschappelijk werker in afspraken met de betrokken instantie (lokale voorziening of Bureau Jeugdzorg) regelen wie wat nog doet in contacten met leerling, ouders en school. In de meeste gevallen zal de zorgcoördinator na de warme overdracht door de schoolmaatschappelijk werker, vervolgens het dossier 'overnemen' en schakel zijn tussen leerling, ouders, school en hulpverlenende instantie.

Mocht het zo zijn dat de leerling weer ondersteuning nodig heeft van de schoolmaatschappelijk werker, bijvoorbeeld bij terugkeer op school vanuit een Time out project o.i.d. kan de zorgcoördinator de leerling opnieuw aanmelden en lichte hulp starten.

9.1.6 Schematische weergave lichte hulp Schoolmaatschappelijk werk

Licht hulp in schema	Vorbereidingsfase	Lichte hulp (werkfase 1)	Lichte hulp (werkfase 2)
Stappen	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kennismaking en opbouw werkrelatie 2. Start informatieverzameling 3. Voorlopig plan van aanpak 4. Besluit 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vervolg informatieverzameling 2. Doelen met de leerling formuleren 3. Uitvoering plan van aanpak 4. Evaluatie: afronden of toeleiden naar andere vorm van hulp of doelen bijstellen 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uitvoering van bijgesteld plan van aanpak 2. Eindevaluatie en afsluiting
Aantal contacten	1 tot 3 gesprekken maximaal 3	1 tot 6 gesprekken maximaal 6 (inclusief evaluatie)	1 tot 5 gesprekken maximaal 5 (inclusief evaluatie)
Schoolgebonden uren (direct en indirecte uren)	maximum: 4 ½ uur	maximum 9 uur	maximum 7 ½ uur
Te nemen besluit na afronding fase	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afsluiting contact 2. Toeleiden naar andere vorm van (geïndiceerde) hulp 3. Crisishulp 4. Bieden van licht hulp 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afsluiting contact 2. Toeleiden naar andere vorm van (geïndiceerde) hulp 3. Eventueel start tweede werkfase 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Afsluiting contact 2. Toeleiden naar andere vorm van (geïndiceerde) hulp
Betrokkenen	School (zorgcoördinator, mentor, docent, loopbaanbegeleider) Leerling Ouders	Leerling Ouders School (zorgcoördinator, mentor, docent, loopbaanbegeleider) Deelnemers ZAT en LEC	Leerling Ouders School (zorgcoördinator, mentor, docent, loopbaanbegeleider) Deelnemers ZAT en LEC
Methode en technieken	Oplossingsgerichte gespreksvoering Motiverende gespreksvoering Competentieanalyse (draagkracht vs. draaglast) Sociale omgevingsanalyse Cognitieve benadering		
Middelen (in te zetten middelen opnemen in de bijlage)	O.a.: Bolletjesschema; Netwerkschema, VIP-kaart en Wie-voor-wat-schema; Steunvragen bij de informatieverzameling; Taxatie draaglast-draagkracht; Coachingsstijlen; Persoonlijk ontwikkelingsplan; Gedrag op school; Overzicht van gedrag in de klas; Conflictbemiddeling (jongere – ouders/familie); Checklist veiligheid (voor de jongere)		

9.2 Werkwijze: Toeleiden naar andere vormen van hulp

Bij toeleiden naar een andere vorm van hulp kan de schoolmaatschappelijk werker de leerling en ouders ondersteuning bieden. Deze kerntaak kan ook een onderdeel zijn van de voorbereidingsfase en werkfase 1 van lichte hulp, zoals beschreven in de vorige paragraaf.

De volgende werkzaamheden vallen onder het taakgebied *toeleiden naar andere vormen van hulp*:

- motiveren en ondersteunen van ouders en/of leerlingen bij verwijzing;
- voorbereiden van aanmelding bij een verwijzing naar lokale voorzieningen en via de toegangsmedewerker van Bureau Jeugdzorg naar geïndiceerde zorg¹⁵;
- warme overdracht naar de hulpverlenende instelling;
- indien nodig bemiddelen bij de contactlegging met en/of het begeleiden van ouders of leerlingen bij het eerste bezoek aan een instelling die begeleiding of hulpverlening gaat uitvoeren;
- in samenspraak met de zorgcoördinator van de school coördineren van hulp en dienstverlening, die tegelijkertijd door verschillende instellingen worden verricht;
- het afstemmen van handelingsadviezen vanuit de hulpverlening met de pedagogische aanpak thuis en op school;
- aanvragen diagnostisch onderzoek.

Verder bereidt de schoolmaatschappelijk werker de verwijzing voor naar lokale voorzieningen of via de toegangsmedewerker van Bureau Jeugdzorg naar geïndiceerde zorg. Bij verwijzing via de toegangsmedewerker naar geïndiceerde jeugdzorg is de afspraak gemaakt dat Bureau Jeugdzorg gedurende twee weken het casemanagement overneemt van de aanmelder (in dit geval: school of schoolmaatschappelijk werker). Binnen twee weken is de zorgaanbieder bekend en zal in samenspraak met de zorgcoördinator van de school worden bepaald wie de **warme overdracht** verzorgt naar de zorgaanbieder. BJAA blijft betrokken als casemanager. School (maatschappelijk werk) en zorgaanbieder onderhouden over de leerling (en eventuele terugkeer naar school) contact.

Het is mogelijk dat bij een verwijzing, in overleg met de zorgcoördinator of loopbaanbegeleider, gekozen wordt de schoolmaatschappelijk werker een brugfunctie te laten vervullen tussen de school en de (jeugd)hulpverleningsinstantie.

¹⁵ Mogelijk krijgt het OKC/JGZ een indicerende rol in het ZAT in de toekomst. Nu gaan we nog uit van de huidige taak van de toegangsmedewerker BJAA.

De schoolmaatschappelijk werker fungeert dan als **contactpersoon** van de school met de lokale voorziening of met zorgaanbieder.

Het kan voorkomen dat er sprake is van een wachtlijst bij Bureau Jeugdzorg of de zorgaanbieder. In deze gevallen zal de schoolmaatschappelijk werker in overleg met de toegangsmedewerker van BJAA bekijken wat er nodig en mogelijk is aan **overbruggingshulp**. Dit alles wordt in overleg met de zorgcoördinator en toegangsmedewerker onderzocht.

Als de ontwikkeling van een leerling ernstig gevaar loopt, kan overwogen worden een **zorgmelding** te doen. Na toetsing door BJAA (of AMK) gaat de Raad van de Kinderbescherming de opvoedingsomstandigheden van de jongeren onderzoeken. Dit kan leiden tot een kinderschermingsmaatregel.

De schoolmaatschappelijk werker kan op verzoek van de school een rol spelen bij het doen van de zorgmelding vanuit de school. Maar in principe doet de school de zorgmelding, tenzij de leerling al bij schoolmaatschappelijk werk in begeleiding is. Dit geldt alleen bij jongeren tot en met 17 jaar. Bij oudere jongeren die ernstig gevaar lopen kan de schoolmaatschappelijk werker contact opnemen met huisarts, crisisdienst of meldpunt huiselijk geweld.

Onderwijs en schoolmaatschappelijk werk maken een strategische afweging: in sommige gevallen is het wenselijk als de schoolmaatschappelijk werker de melding verzorgt omdat de leerling al in begeleiding is. In andere gevallen weer niet omdat schoolmaatschappelijk werker mogelijk nog gesprekken voert met de leerling of het gezin en daarmee in een lastige positie komt. De beslissing tot zorgmelding moet in ieder geval breed gedragen worden, bijvoorbeeld binnen het ZAT. Het ZAT kan benut worden als hét overleg waar men (strategisch) besluit wie vanuit welke rol de melding doet.

9.3 Werkwijze: Advies aan school of leerling (en ouders)

Naast het bieden van lichte hulp gaat de schoolmaatschappelijk werker ook in op (korte) vragen van de school, leerling en ouders.

De volgende werkzaamheden vallen onder het taakgebied *Advies aan school, leerling en ouders*:

- eenmalig advies aan leerlingen;
- consultatie en advies aan zorgcoördinator en leerkrachten rond signalering van en omgaan met zorgleerlingen en hun ouders;
- bemiddeling (in de breedste zin van het woord) tussen school, leerlingen en ouders;

- ondersteunen van leerkrachten en zorgcoördinatoren bij het motiveren van ouders voor hulpverlening;
- inbrengen van specifieke deskundigheid over psychosociale ontwikkeling van leerlingen;
- deelname zorgadviesteam;
- signaleren en adviseren van de school en samenwerkingsverbanden met betrekking tot schoolklimaat, veiligheidsbeleid en zorgbeleid, waar die lacunes vertonen of het functioneren van leerlingen negatief beïnvloeden;
- ondersteunen bij zorgmelding;
- psycho-educatie van school en ouders (bijvoorbeeld met tips over hoe om te gaan met een kind met ADHD).

Voor deze eenmalige vraag en advies-module is geen aanmeldformulier nodig. De registratie in IRS staat beschreven in een aparte handleiding die reeds in het bezit is van de schoolmaatschappelijk werkers.

De zorgcoördinator van de school wordt op de hoogte gebracht, maar meer dan dat is vaak niet nodig aangezien beantwoording van de vragen meestal in een gesprek plaatsvindt. Het kan zijn dat dit advies leidt tot vervolg in een hulpverleningstraject. Dan zal de voorbereidingsfase van de lichte hulp starten.

In dit taakgebied maakt de schoolmaatschappelijk werk gebruik van technieken en hulpmiddelen die op een snelle en effectieve manier zicht krijgen op de psychosociale situatie en de wensen tot verandering. Deze technieken zijn opgenomen in de middelenmap, die zich achter het tabblad van deze map bevindt.

Deelname aan het *zorgadviesteam* valt ook onder dit taakgebied. De schoolmaatschappelijk werker neemt deel aan het overleg als professional die de volgende functies kan vervullen:

1. Geven van consultatie over ingebrachte casussen;
2. Inbrengen van informatie vanuit eigen bemoeyenis met een leerling of vanuit kennis uit het dossier;
3. Nemen van een beslissing om een leerling of ouder te spreken op basis van ingebrachte informatie en op verzoek van de school;
4. Terugkoppelen over de begeleiding van een leerling;
5. Maken van afspraken met school en andere professionals over het verdere verloop van begeleiding van een leerling of ouders.

De school is verantwoordelijk voor de inrichting en het verloop van het overleg van het ZAT (agendering, voorzitterschap, jaarlijkse evaluatie e.d.). Verder heeft de school afspraken opgesteld met betrekking tot bescherming persoonsgegevens.

9.4 Werkwijze: Sociale vaardigheids- en Faalangstreductietraining

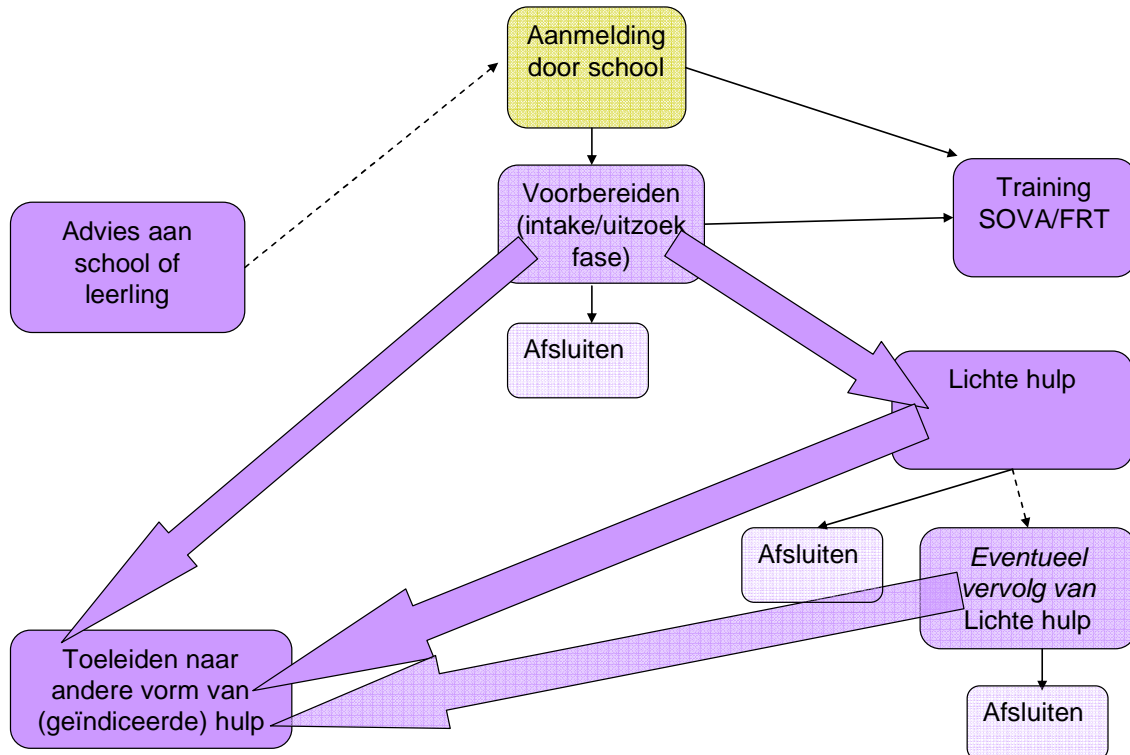
De volledige werkwijze maar ook de afspraken die gemaakt moeten worden t.a.v. aanmelding, rol van de school en borging is uitgebreid beschreven in de reader *Training schoolmaatschappelijk werk*. Graag verwijst deze methodiekbeschrijving naar deze reader die inmiddels in het bezit is van alle schoolmaatschappelijk werkers.

9.5 Stroomschema schoolmaatschappelijk werk in het VO en MBO

De werkzaamheden van de vier taakgebieden kunnen overlappen. Zo kan het zijn dat de werkzaamheden van de voorbereidingsfase eigenlijk al onder de kerntaak 'toeleiden naar andere vormen van hulp' of onder de kerntaak 'lichte hulp' vallen.

Ook kunnen de werkzaamheden in het blok 'lichte hulp' al werkzaamheden bevatten die ook onder 'toeleiding' geschaard kunnen worden. In het stroomschema is geprobeerd dit weer te geven door de pijlen te laten overlappen met de rechthoeken.

“Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig”

9.6 Registratie en rapportage

Registratie en rapportage van de hierboven beschreven werkwijzen behoren ook tot de werkzaamheden van de schoolmaatschappelijk werker en hebben het doel de werkzaamheden inzichtelijk te maken en verantwoording af te kunnen leggen aan de opdrachtgevers: gemeente Amsterdam en schoolbesturen.

Registratie en rapportage vinden plaats via de volgende activiteiten:

1. Het leveren van een bijdrage aan het leerlingvolgsysteem (LVS) van de school via registratie en rapportage. Dit betreft een korte en bondige beschrijving met het doel de school te informeren. Ook incidenten en crisissituaties worden hierin geregistreerd.

2. Dossiervorming ten behoeve van hulpverlening, werksoortontwikkeling, en ter verantwoording aan de werkgever. Dit gebeurt in IRS.

Schoolmaatschappelijk werk is sterk in ontwikkeling. Dit geldt voor alle aspecten, zo ook voor de registratie en rapportage. In het eerste jaar registreerden schoolmaatschappelijk werkers in het systeem IRS beleidsinformatie voor Spirit en verantwoordingsgegevens voor de opdrachtgevers: gemeente Amsterdam en schoolbesturen VO en MBO.

Daarnaast werd ook (op uiteenlopende wijze) geregistreerd in de verschillende leerlingvolgsystemen op de scholen. In de komende periode wordt onderzocht hoe de registratie zo simpel mogelijk, en met zo weinig tijd als mogelijk gedaan kan worden. De opdracht aan Spirit is namelijk dat de schoolmaatschappelijk werker niet meer dan 10% van de beschikbare uren aan registratie mag besteden.

10 Werken in de onderwijsomgeving

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

De methodiek houdt er rekening mee dat schoolmaatschappelijk werk geen geïsoleerde werkvorm is. Dit hoofdstuk gaat specifiek in op de positiebepaling van de schoolmaatschappelijk werkers. De werkers zijn immers nauw verbonden met het team op de school, maar maken organisatorisch deel uit van Spirit. Een duidelijke beschrijving van de wijze waarop de schoolmaatschappelijk werker zijn of haar (duale) positie binnen de school vormgeeft is daarom essentieel.

10.1 Schoolzorgstructuur

Voor leerlingen waarbij sprake is van complexe problematiek is een kwalitatief goede interne zorgstructuur van belang, met een centrale plaats voor het zorgadviesteam (ZAT). Een heldere interne zorgstructuur met duidelijke taken en verantwoordelijkheden van alle professionals draagt bij aan het vroegtijdig signaleren van problemen van leerlingen. In het ZAT participeren naast de schoolinterne functionarissen, ook externe partijen als JGZ van de GGD, Bureau Leerplicht Plus, Bureau Jeugdzorg en eventueel (op afroep) schuldhulpverlener, ambulante begeleider en politie.

De schoolmaatschappelijk werker is ingebed in de interne zorgstructuur van de school. Dit houdt in dat de schoolmaatschappelijk werker op de schoollocatie aanwezig is, in nauw overleg met de zorgcoördinator de werkzaamheden invult, deelneemt aan het overleg van het Zorgadviesteam (ZAT) en een bijdrage levert aan de versterking van de schoolinterne zorgstructuur in het VO en MBO.

De schoolmaatschappelijk werker werkt in nauw overleg met vakdocenten, klasmentoren, loopbaanbegeleider, leerlingbegeleiders, counselors etc. en de zorgcoördinator. Verantwoordelijk voor de regie van de interne zorgstructuur is de zorgcoördinator¹⁶. In het MBO zijn de loopbaanbegeleiders belangrijke aanspreekpunten voor de schoolmaatschappelijk werker. Zorgcoördinator en schoolmaatschappelijk werker vormen samen de brugfunctie tussen schoolinterne zorg enerzijds en de andere vormen van hulp anderzijds.

Schoolzorgstructuur in het Amsterdamse VO en MBO		
	Voortgezet Onderwijs (VO)	Middelbaarberoepsopleiding (MBO)
	Leerling en Leerlingenzorg	Studenten en studentenzorg
Basiszorg (1e lijns)	Vakdocent, mentor, teamleider Overleg: leerlingbespreking	Loopbaanbegeleider ¹⁷ (= eerste aanspreekpunt en blijft altijd contactpersoon) Teamoverleg
Extra zorg (2e lijns)	Schooldirecteur faciliteert Zorgcoördinator (= eerste aanspreekpunt en blijft altijd contactpersoon) Interne begeleiding: leerlingbegeleider, counselor, orthopedagoog/psycholoog, remedial teacher, decaan en schoolmaatschappelijk werkers. Overleg: intern zorgteam	Teammanager faciliteert Zorgcoördinator / hoofd LEC (registreert beslistmomenten in het LVS, is spin in het web, zorgadviesteam) Interne hulpverleners: loopbaanadviseurs, schoolmaatschappelijk werkers, maar ook schuldhulpverleners. Overleg: intern zorgteam
Specialistische zorg (3e lijns)	Externe partners. O.a.: schoolarts (GGD), leerplichtambtenaar, toegangsmedewerker Bureau Jeugdzorg, buurtregisseur, (J)GGZ, ambulante begeleider (Altra) Overleg: Zorgadviesteam	Externe partners. O.a. leerplichtambtenaar; schoolarts; ambulante begeleider Altra; ketenunit; reclassering; buurtregisseur; Jongerenloket (DWI); (J)GGZ, verslavingszorg (Jellinek). Overleg: Zorgadviesteam

10.2 Positionering

De schoolmaatschappelijk werker werkt vanuit de functieomschrijving (zie bijlage 4), de beroepsethiek¹⁸ en ook volgens de gedragscode van Spirit (zie intranet: <http://intranet/ondersteuning/po/beleid/gedragscode/>) naar leerlingen en ouders.

¹⁶ Daar waar in de tekst staat zorgcoördinator kan voor het MBO schoolloopbaanbegeleider, schoolloopbaanadviseur, hoofd LEC, of een functionaris die deze taak vervult, gelezen worden. Per werkmaatschappij (RoC van Amsterdam) en per schoollocatie (Amarantis) zijn hierin verschillen te zien. Maar het gaat hierbij om de persoon die binnen de school de zorg rondom de studenten coördineert.

¹⁷ Niet elke MBO school heeft een loopbaanbegeleider. In deze beschrijving is er voor gekozen om er van uit te gaan dat wel elke school wel een functionaris heeft die de rol van eerste aanspreekpunt, contactfunctionaris heeft. Deze persoon noemen voor het gemak in deze tekst loopbaanbegeleider of zorgcoördinator. Op het ROC van Amsterdam heet deze functionaris Hoofd LEC (loopbaan expertise centrum).

Ook werkt de schoolmaatschappelijk werker in de onderwijsomgeving en maakt deel uit van de interne schoolzorgstructuur. Scholen beschikken in toenemende mate over protocollen, bijvoorbeeld rouw- en verliesverwerking of eegerelateerd geweld. Het ligt in de lijn dat de schoolmaatschappelijk werker in eerste instantie handelt volgens de protocollen van de school. Als deze schoolprotocollen afwijken van de eerder genoemde protocollen van Spirit of de beroepscode, zal in onderling overleg tussen school en Spirit een oplossing gevonden moeten worden.

In bovenstaand schema is goed te zien dat in de zorgstructuur op school de schoolmaatschappelijk werker een 2^e lijnsfunctionaris is, en dus ná de basiszorg van de school zelf komt en vervolgens ook deelnemer is aan het ZAT (3^e lijns). Toch positioneert de schoolmaatschappelijk werker zich ook als 'makkelijk toegankelijk' in de school.

De eerste stap in het verduidelijken van de rol, positie en mogelijkheden van de schoolmaatschappelijk werker vindt plaats in het jaargesprek aan het begin van het schooljaar met de directeur en de zorgcoördinator. Hiervoor is een format ontwikkeld. Verdere invulling van de positie van de schoolmaatschappelijk werker gebeurt in de eerste periode van het schooljaar. Het is dan nog relatief rustig en de schoolmaatschappelijk werker kan de tijd nemen om kennis te maken met het docententeam, met de leerlingen door klassen te bezoeken en met de ouders door aanwezig te zijn bij ouderavonden. Dit alles met het doel schoolmaatschappelijk werk zichtbaar en toegankelijk te maken, niet alleen zichtbaar en toegankelijk voor leerlingen/ studenten, docenten en zorgcoördinatoren, maar ook voor de medewerkers die niet tot de zorgstructuur behoren, zoals bijvoorbeeld conciërges¹⁹.

¹⁸ De schoolmaatschappelijk werker werkt vanuit de beroepscode van de maatschappelijk werker. Bewust en onbewust staat elke maatschappelijk werker voor talloze dilemma's. Dilemma's in de dagelijkse praktijk met cliënten, met samenwerkingspartners of met collega's en managers in de eigen organisatie bijvoorbeeld. De beroepscode voor de maatschappelijk werker heeft als doel de maatschappelijk werker in de praktijk houvast te bieden bij beroepsethische dilemma's. De NVMW werkt aan Herziening Beroepscode voor de Maatschappelijk Werker dat in 2010 afgerond wordt. Spirit zal deze herziene beroepscode opnemen in de methodiek.

¹⁹ Uit onderzoek naar de zorg in en om het VO in Amsterdam (Youngworks i.o. van DMO) bleek dat conciërges een grote rol vervulden in de informele zorgstructuur.

De schoolmaatschappelijk werker voert de werkzaamheden uit in de onderwijsomgeving, maar is in dienst van Spirit. Dit geeft hem de kans een onafhankelijke positie te vervullen: de schoolmaatschappelijk werker is er zowel voor de leerling, als voor de ouder, als voor de school en heeft hiermee een meervoudige partijdige positie.

Het kan soms lijken dat het een eenzame en solistische functie betreft. Tegendeel is waar: de schoolmaatschappelijk werker treft een keer per maand de collega-schoolmaatschappelijk werkers in de regionale team- en casuïstiekoverleggen. Verder is een keer per maand een individueel werkoverleg met de gedragswetenschapper. De gedragswetenschappers kunnen (en moeten) overigens ook tussen de overleggen geconsulteerd worden. Hiernaast wordt door teamdagen, trainingen en andere bijeenkomsten aandacht besteed aan de opbouw van het team schoolmaatschappelijk werk.

10.3 Profilering

De schoolmaatschappelijk werker profileert zichzelf vanuit het specialisme schoolmaatschappelijk werk helder en zichtbaar naar leerlingen, ouders en professionals binnen en buiten de schoolorganisatie. Daarbij maakt de schoolmaatschappelijk werker organisatorisch deel uit van Spirit.

De schoolmaatschappelijk werker heeft hiervoor kennis nodig van de doelgroep, leerlingenproblematiek en de wensen van de school en uiteraard ook van de mogelijkheden en grenzen vanuit de eigen functie en taakinhoud. Verder ook kennis van de sociale kaart: lokale voorzieningen en geïndiceerd aanbod (o.a. vanuit de eigen organisatie Spirit). Het is wenselijk om een zg. sociale kaart voor schoolmaatschappelijk werk in de komende periode op te stellen. Als voorzet hiervoor is in bijlage 5 het basisaanbod Jeugdbeleid in de gemeente Amsterdam opgenomen.

Het schoolmaatschappelijk werk hanteert in principe en uit principe geen wachtlijst. Alle hulpvragen worden opgepakt. De flexibele en klantgerichte houding vraagt ook om een duidelijke begrenzing van de eigen mogelijkheden van de werker. De schoolmaatschappelijk werker zorgt voor een professionele afbakening (eventueel door training is positie en profilering) en ook de gedragswetenschapper heeft een beschermende rol.

Schoolmaatschappelijk werkers zijn op vaste dagen op de schoollocatie aanwezig. Hoewel niet altijd direct²⁰ fysiek beschikbaar voor school en leerlingen, zijn schoolmaatschappelijk werkers goed bereikbaar via mobiel en email.

10.4 Samenwerking

Schoolmaatschappelijk werk is een schakel in de keten van voortijdig schoolverlaten en jeugdzorg en werkt naast de collega's uit het onderwijs samen met de professionals in de zorg en welzijn. Deze partners zijn o.a. Altra, GGD, Bureau Leerplicht Plus, Bureau Jeugdzorg, GGZ/Bascule en maatschappelijk werk, schuldhulpverlening etc. En ook - als in de toekomst het aanbod meer concreet is - het Ouder en Kindcentrum (OKC), het Amsterdamse Centrum voor Jeugd en Gezin.

Een basisprincipe voor goede samenwerking is dat de rollen, taken, verantwoordelijkheden van de samenwerkingspartners bekend zijn. Verder is belangrijk dat de begeleiding onderling goed op elkaar wordt afgestemd, en dat er voldoende terugkoppeling plaatsvindt.

10.4.1 Samenwerking met het onderwijs

Bureau Jeugdzorg formuleerde voor de voorlopers van schoolmaatschappelijk werk, de toenmalige onderwijshulpverleners, een aantal voorwaarden voor goede samenwerking met de hulpverleners en het onderwijs. Deze staan hieronder genoemd en lijken ook goed toepasbaar voor schoolmaatschappelijk werk. Uit de praktijk zal blijken of de onderstaande voorwaarden nog steeds van toepassing zijn en ook verder uitgewerkt moeten worden.

Voorwaarden voor de samenwerking onderwijs en schoolmaatschappelijk werk: **aandeel van schoolmaatschappelijk werk:**

- Schoolmaatschappelijk werk maakt duidelijk kenbaar welke diensten geleverd kunnen worden, hoe de dienstverlening is ingericht en wat de afspraken hierover zijn. Ieder schooljaar start met het maken van deze afspraken. Aan het einde van het jaar vindt een evaluatie plaats.
- Schoolmaatschappelijk werkers zijn toegankelijk voor informatie, overleg en consultatie over leerlingen.

²⁰

Het is uiteraard wel zo dat een schoolmaatschappelijk werker goed bereikbaar is, ook al is de werker niet fysiek aanwezig op de school. Het kan ook voorkomen dat de schoolmaatschappelijk werker de werkzaamheden rondom een leerling vervolgt, ook al is hij of zij niet meer aanwezig op de school.

- Schoolmaatschappelijk werkers stellen zich actief op als partner van het onderwijs bij jongeren en ouders die hulp afhouden.
- Schoolmaatschappelijk werkers bemiddelen als de relatie school-ouders problematisch is.
- De school beschikt over een veiligheidsprotocol en neemt hiermee verantwoordelijkheid als er signalen zijn op school dat een leerling zich een onveilige situatie bevindt.

Voorwaarden voor de samenwerking onderwijs en schoolmaatschappelijk werk: **aandeel van het onderwijs:**

- De school communiceert tijdig en respectvol met ouders en leerlingen over de zorgen rond de leerling.
- De school heeft een adequate zorgstructuur.
- De school beschikt over procedures om systematisch naar leerlingen te kijken en de leerkrachten beschikken over voldoende vaardigheden om probleemgedrag te herkennen.
- Bij onverwachtse gebeurtenissen in en rond de school maakt de school gebruik van geschikte protocollen.
- De samenwerking van de school met schoolmaatschappelijk werk is vastgelegd in een samenwerkingscontract.
- De school is voor de leerling veilig en duidelijk gestructureerd en er is respect voor de eigenheid van elke leerling.
- School hanteert de landelijke privacy protocollen.

Daarnaast noemt het VO in haar *Advies werkwijze schoolmaatschappelijk werk* (2009) ook een aantal voorwaarden aan de leerlingzorgstructuur om als schoolmaatschappelijk werker effectief te kunnen opereren op school. Van de school mag verwacht worden dat:

- de hulpvraag van de leerling (in afstemming met ouders) in kaart gebracht is;
- voldoende gedocumenteerd is (zoals in bijvoorbeeld het VO-aanmeldformulier, leerlingvolgsysteem en beschrijvingen van leerling-besprekingen);
- de mogelijkheden van de school zelf, zoals bijvoorbeeld inzet mentor, counselor, zorgcoördinator, etc. ten volle benut zijn;
- de ouders op de hoogte zijn van besprekingen tussen zorgcoördinator schoolmaatschappelijk werker en leerling en besprekingen van het zorgadviesteam, zoals geregeld in privacyreglement van de school;
- relevante informatie kort en bondig in het leerlingvolgsysteem van de school wordt bijgehouden;
- de zorgcoördinator regulier overleg voert met de schoolmaatschappelijk werker;

- de school al vóór de zomervakantie een aantal leerlingen selecteert zodat de schoolmaatschappelijk werker direct in het nieuwe schooljaar met een bepaalde caseload kan starten;
- er een werkruimte is voor de schoolmaatschappelijk werker, en de schoolmaatschappelijk werker van verder benodigde faciliteiten gebruik kan maken, zoals computer, toegang tot het netwerk van de school, lesroosterinformatie en het leerlingvolgsysteem;
- de school de vergaderingen van het zorgadviesteam afstemt op werktijden van de professionals en vice versa;
- er een goede taakafbakening, rolverdeling met de andere functionarissen in de school is, zoals bijvoorbeeld counselor, leerlingbegeleider, schoolpsycholoog, maar ook met de externe functionarissen, zoals bijvoorbeeld een ambulant begeleider.

Als de school zich niet aan de bovengenoemde randvoorwaarden houdt, meldt de schoolmaatschappelijk werker dit aan de afdelingsmanager.

10.4.2 Samenwerking met andere zorgpartners

De schoolmaatschappelijk werker spant zich in om voor elke leerling die dat nodig heeft, de juiste hulp te realiseren. Daartoe schakelt de schoolmaatschappelijk werker naar de partners binnen en buiten de school.

Dit kan zowel naar een lokale voorziening als geïndiceerde hulp via de toegangsmedewerker van Bureau Jeugdzorg (VO) of bijvoorbeeld huisarts (MBO).

Inbedding van het schoolmaatschappelijk werk binnen Spirit, betekent dat er heel snel verbonden en geschakeld kan worden met het brede hulpaanbod van Spirit en van de samenwerkingspartners Altra en de Bascule, en dat daarmee de deskundigheid van deze organisaties in de school gebracht wordt.

Als schoolmaatschappelijk werk een leerling doorverwijst naar andere vormen van hulp, worden er afspraken gemaakt met de zorgcoördinator over de terugkoppeling met de externe zorginstellingen over hoe het met de leerling gaat richting de school.

Dit betekent dat de schoolmaatschappelijk werker een schakel kan zijn tussen de leefomgeving van de jongere (thuis, school, derde milieu) en instellingen.

Schoolmaatschappelijk werkers zijn op de hoogte van de samenwerkingsafspraken die zijn geformuleerd, zoals:

- het Amsterdamse protocol Kindermishandeling en de daarbij behorende (digitale) routekaart (zie <http://live.amk.redhosting.nl/apk/>)
- de Werkafspraken Integrale aanpak in Amsterdam (onderwijs-zorg-leerplicht-justitie), november 2009 (zie bijlage 6)

10.4.3 Samenwerking en uitwisseling van informatie

Net als bij de andere protocollen volgt de schoolmaatschappelijk werker de afspraken die de school rondom privacy en het uitwisselen van informatie heeft opgesteld. Deze afspraken

gelden voornamelijk voor informatie-uitwisseling tijdens de Zorgadviesteam (ZAT)-overleggen, maar betreffen ook de afspraken over het inzien en invullen van het Leerlingvolgsysteem. De afspraken voor de partners die deelnemen aan het zorgadviesteam worden door het Samenwerkingsverband VO opgesteld en zullen na de zomer 2010 beschikbaar zijn.

Vanuit de Wet Op Bescherming Persoonsgegevens (WOBP) is de school verplicht aan de ouders en de leerling tot:

- recht op inzage dossier;
- het vragen van schriftelijke toestemming van opvragen van informatie bij derden;
- recht op informatie (verloop functioneren als ook signalen);
- het informeren van bespreking zorgen in een extern overleg (zoals bijvoorbeeld het zorgadviesteam, of het jeugdnetwerk12+);
- het vragen om toestemming over doorverwijzing (GGD, schoolmaatschappelijk werker);
- het vragen van schriftelijke toestemming indien gegevens worden opgevraagd door derden.

Het onderwijs draagt zorg dat bovenstaande is gewaarborgd, en dat voordat een leerling aangemeld wordt bij schoolmaatschappelijk werk er contact is geweest met de ouders.

11 Veiligheid schoolmaatschappelijk werker

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Spirit hecht veel waarde aan een veilige werkomgeving van haar medewerkers. Calamiteiten en ongewenste voorvallen moeten altijd gemeld worden bij de afdelingsmanagers van de medewerkers.

Er is sprake van een calamiteit bij een ongewenst voorval, of dreiging ervan, waarbij de veiligheid van één of meerdere personen gevaar loopt, en/of er sprake is van grote schade aan milieu en/of goederen, en/of de bedrijfsprocessen (ernstig) verstoord worden. Te denken valt aan bijvoorbeeld: agressie en geweld, bedreiging o.m. via internet of e-mail, brand, discriminatie, (dreigen met / poging tot) suïcide, grensoverschrijdend (seksueel) gedrag, intimidatie of ongewenste intimiteiten.

Om de gevolgen van een calamiteit zoveel mogelijk te beperken, is het van belang dat intern duidelijk is wat er dient te gebeuren indien er sprake is van een calamiteit. Daarbij gaat het ook om de verantwoordelijkheden. Spirit heeft een geactualiseerd beleid voor haar calamiteitenorganisatie. Dit is te vinden op de intranetsite van Spirit:

<http://intranet/index.php?id=33>.

Als er sprake is van onveiligheid, incidenten en calamiteiten meldt de schoolmaatschappelijk werker dit in overleg met de afdelingsmanager bij het Centraal Meldpunt van Spirit. Dit kan via de intranetsite van Spirit: <http://intranet/index.php?id=18>. Hier is ook een uitgebreide lijst te vinden van voorbeelden van incidenten en calamiteiten.

Bovenstaande geldt voor alle hulpverleners van Spirit. Voor schoolmaatschappelijk werk geldt dat er ook gewerkt dient te worden volgens de protocollen van de school. Deze zullen qua inhoud niet veel afwijken van die van de rest van Spirit. In alle gevallen neemt de schoolmaatschappelijk werker contact op met de zorgcoördinator.

Als de schoolmaatschappelijk werker op huisbezoek gaat, stemt hij/zij dit af met de zorgcoördinator. De schoolmaatschappelijk werker besluit in overleg met de school of ZAT-partners om alleen of met een ander op huisbezoek te gaan.

In de middenmap is de agressiebarometer opgenomen. Deze kan een schoolmaatschappelijk werker gebruiken.

12 Implementatie en vervolg methodiekontwikkeling

Onderdeel	Hoofdstuk			
Context	1. Inleiding	2. Uitvoerder van schoolmaatschappelijk werk	3. Doel en doelgroep	
Theorie	4. Theoretische achtergrond doelgroep	5. Theoretische achtergrond werkwijze	6. Werkzame factoren	7. Uitgangspunten en methodische principes
Werkwijze	8. Taakgebieden	9. Werkwijze: "Zo kort als mogelijk en zo lang als nodig"	10. Werken in de onderwijsomgeving	11. Veiligheid schoolmaatschappelijk werker
Vervolg methodiek-ontwikkeling	12. Implementatie en vervolg			

Nu deze eerste versie, de *versie 1.0* van de methodiek Schoolmaatschappelijk werk is opgesteld, breekt een volgende fase aan: de implementatie.

Implementatie wordt gedefinieerd als een proces waarin de fasen verspreiding (van de inhoud van de interventie), adoptie (werkers besluiten werkwijze te volgen), invoering (werkers gaan daadwerkelijk aan de slag) en borging (behoud van de ingevoerde werkwijze) zijn verankerd (Stals, Van Yperen, Reith & Stams, 2010).

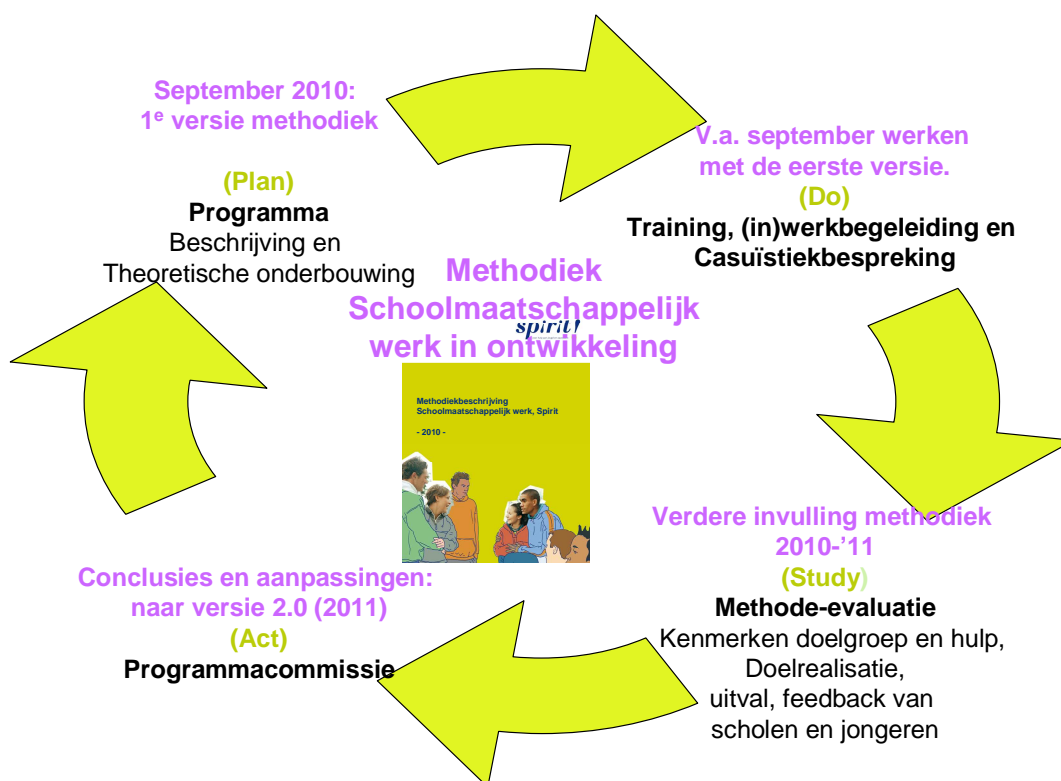
De methodiek is bedoeld om voor schoolmaatschappelijk werkers, de organisatie Spirit en ook het onderwijs inzichtelijk te maken welke welke hulp geboden kan worden en vanuit welk kader, denkwijze en theorie het schoolmaatschappelijk werk uitgevoerd wordt.

De methodiekbeschrijving heeft niet de functie een strikt of dwingende kader te stellen. De schoolmaatschappelijk werker moet immers kunnen inspelen op de hulpvraag van de dynamische doelgroep in een dynamische omgeving.

Spirit hecht veel waarde aan de inhoudelijke, methodisch onderbouwde, ontwikkeling van de hulpvormen die worden aangeboden. De beschrijving van de methode Schoolmaatschappelijk werk zoals nu voor ligt is een eerste stap in de methodiekontwikkeling. Volgende stappen in deze ontwikkeling zijn:

- De ervaringen uit de praktijk ('practice based') benutten we om tot een verbetering van de effectiviteit komen.
- Criteria voor succes formuleren (cliënttevredenheid, uitval, afronden, doelrealisatie, schoolverzuim, evaluatie maatstaf).

Het methodisch beschrijven en ontwikkelen van de programma's is een continu proces en volgt de cyclus plan, do, study en act, zoals hieronder is weergegeven:

Bewerking van het model van Konijn en Schut (2008) *Plan van aanpak Werken aan effectiviteit*. Amsterdam. Spirit

In de implementatiefase is een belangrijk rol weggelegd voor de **casuïstiekoverleggen**. Alle schoolmaatschappelijk werkers nemen deel aan een regionaal casuïstiek overleg. Dit overleg wordt voorgezeten door een gedragswetenschapper. De gedragswetenschappers richten zich op het bewaken en borgen van de kwaliteit van het schoolmaatschappelijk werk in de regio's. Het gaat hierbij om het ontwikkelen van gemeenschappelijkheid over de manier waarop gewerkt wordt: de professionele standaard. Het handelen van de schoolmaatschappelijk werker wordt bespreekbaar en nagegaan kan worden in hoeverre dat handelen in overeenstemming is met de methodiekbeschrijving schoolmaatschappelijk werk en in hoeverre deze bijgesteld moet worden.

De gedragswetenschappers gebruiken hiervoor een casuïstiekformat. Dit format is momenteel nog in ontwikkeling en zorgt dat regiobreed een gelijke focus is bij de

casuïstiekbesprekingen en draagt daarmee bij aan de programma-integriteit van schoolmaatschappelijk werk.

Verder zorgt Spirit er voor dat de schoolmaatschappelijk werkers kwalitatief op niveau blijven, via:

- de leergangen binnen Spirit;
- specifieke studiedagen voor schoolmaatschappelijk werkers;
- intercollegiale toetsing;
- uitwisseling van expertise en deskundigheid tussen de werksoorten van Spirit;
- investering in de gezondheid en tevredenheid van medewerkers.

Naast de casuïstiekoverleggen heeft de **programmacommissie** een belangrijke rol in de verdere ontwikkeling van de methode schoolmaatschappelijk werk. Elk werksoort²¹ binnen Spirit heeft een programmacommissie, bestaande uit een gedragswetenschapper, trainer, beleidsmedewerker en programmaleider. Dit is binnen de jeugdzorg een unieke structuur, die in belangrijke mate bijdraagt aan de verbetering van het aanbod.

De programmacommissies hebben de volgende taken:

- vaststellen methodische ankers en analyseren incidentele video-opnames van hulpverlening (ten behoeve van de behandelintegriteit);
- monitoren casuïstiekoverleggen (bieden externe supervisie);
- evalueren uitvoering hulpverlening (methode-evaluatie, inclusief vaststellen en meten prestatie-indicatoren), besluiten over aanpassingen;
- boostersessies²² voor onderwerpen die aandacht vragen zoals blijkt uit methode-evaluatie.

De programmacommissie draagt bij aan werkontwikkeling en kwaliteitsverbetering en zorgt voor de onderlinge uitwisseling tussen de verschillende afdelingen voor schoolmaatschappelijk werk in verschillende regio's.

²¹ Binnen Spirit worden hulpvormen aangeduid als werksoort. Een werksoort bestaat veelal uit een combinatie van programma's voor een specifieke doelgroep, zoals ambulante hulp met verblijf voor jongeren of ambulante hulp met partieel verblijf voor jeugdigen.

²² Boostersessies zijn bijeenkomsten met herhalingsoefeningen of -trainingen. De programmacommissie kan op grond van de methode-evaluatie constateren dat bepaalde onderdelen van het programma niet goed of niet vaak genoeg uitgevoerd worden, en daar met een gerichte training verbetering in aanbrengen.

Deze eerste versie van de methodiek schoolmaatschappelijk werk is bij uitzondering opgesteld door een programmacommissie schoolmaatschappelijk werk die naast medewerkers van Spirit ook bestond uit vertegenwoordigers van Altra, VO en MBO. Een toekomstige programmacommissie schoolmaatschappelijk werk zal bestaan uit medewerkers van Spirit en in het komende jaar zal de nadruk liggen op de fase van 'plan' naar 'do'.

In schooljaar 2010-2011 zet Spirit in om schoolmaatschappelijk werk als uniforme werkwijze op de scholen aan te bieden. Concrete stappen die in de komende periode van september 2010 tot en met september 2011 gezet gaan worden, zijn weergegeven in het onderstaande overzicht:

Concrete stappen van september 2010 tot en met september 2011	Sep 2010	Okt	Nov	Dec	Jan 2011	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Jan 2012
Methodiekbeschrijving schoolmaatschappelijk werk wordt onder schoolmaatschappelijk werkers, afdelingsmanagers en gedragswetenschappers verspreid. Het onderwijs (de hoofden LEC en de zorgcoördinatoren) krijgt een (aangepast) pdf-exemplaar gemaakd.																	
Concrete implementatieplan wordt vastgesteld in het werksoortoverleg met de afdelingsmanagers.	30																
Nieuw programmacommissie wordt geformeerd.	30																
Schoolmaatschappelijk werkers, afdelingsmanagers en gedragswetenschappers lezen de methodiekbeschrijving en bespreken dit per team in een regionale bijeenkomst op hoofdlijnen. Waarbij vastgesteld wordt op welke punten training nodig is. Gedacht kan worden aan training op het gebied van de pijlers van Spirit en de positionering in de onderwijsomgeving																	
Op basis van de wensen van de schoolmaatschappelijk werkers wordt in overleg met de afdeling O&T een trainingsaanbod opgesteld.																	
Schoolmaatschappelijk werkers volgen de centrale / regionale trainingen																	
Schoolmaatschappelijk werkers werken met de methodiek en gedragswetenschappers begeleiden en ondersteunen op methodisch handelen in de casuïstiekbesprekingen en de individuele werkbegeleiding.																	
Schoolmaatschappelijk werkers en gedragswetenschappers bespreken aan de hand van casuïstiek de ervaringen met de methode en stellen vast wat werkt, wat verbeterd kan worden en wat toegevoegd moet worden																	
Gedragswetenschappers koppelen aan de Programmacommissie-leden terug waarin goed volgens de methodiek gewerkt wordt en waar het beter kan, en eventuele trainingen gewenst zijn.																	
Themadag voor alle schoolmaatschappelijk werkers met als doel een eerste methode-evaluatie, verdere ontwikkeling en aanvulling methodiek met behulp van de zg. Bouwstenenmethode (of elementen daarvan). Vragen die aan bod komen zijn: hoe wordt gewerkt, welke middelen en technieken zet men in bij het werken met leerlingen, met ouders, met de school, tijdens een huisbezoek etc. Wat vinden schoolmaatschappelijk werkers dat werkt en wat niet?																	
Analyse van de verzamelde informatie ten behoeve van de nieuwe versie (versie 2.0) van de methodiek.																	

Concrete stappen van september 2010 tot en met september 2011	Sep 2010	Okt	Nov	Dec	Jan 2011	Feb	Mrt	Apr	Mei	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov	Dec	Jan 2012
Methodiekbeschrijving wordt op basis van ervaringen bijgesteld. Mede ook met behulp van de input uit de Handleiding voor het beschrijven van interventies (NJI).																	
Versie 2.0 verschijnt september 2011 en een nieuwe cyclus start																	

13 Literatuur

- Al, C. & Vermeiden, B. (2007). *Theoretisch kader Lokale Traject Begeleiding (LTB)*. Amsterdam. Spirit.
- Altra (2008). *Programma en methodiekbeschrijving Switch*. Amsterdam. Altra.
- Baat, M. de (2009). *Wat werkt bij het voorkomen en verminderen van schoolverzuim?* Utrecht. NJI.
- BJAA (2009). *Concept werkboek methodiek Onderwijshulpverlening ROC*. Amsterdam. BJAA.
- BJAA (2009) Onderzoek naar de beschrijving praktijk van onderwijshulpverleners MBO.
- Boendermaker, L. en Baat, M. de (2010). *Wat werkt bij jeugdigen met gedragsproblemen?* Utrecht. NJI.
- Bolt, A. (2006). *Het Gezin Centraal, handboek voor hulpverleners*. SWP, mei 2006
- Bronfenbrenner, U. (1986). *Ecology of the family as a context for human development: research perspectives*. *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Choy, J. (2005). *Gezinsgericht werken vanuit vraaggericht perspectief*. Bergen NH: BV Bonneville.
- Crone, E. (2009). *Het puberende brein. Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Uitgeverij Bert Bakker, ISBN: 9789035132696.
- Crick, N.R. & Dodge, K.A. (1994). *A review and reformulation of social information-processing mechanisms in children's social adjustment*. *Psychological Bulletin*, 115 (1), 74-101.
- Gemeente Amsterdam (2010). *Jong Amsterdam - Lokaal Onderwijs en Jeugdplan, 2010-2014*.
- Graham, E., H. Edgar en T. Stafford (2006), *Introduction to Cognitive Psychology*. Taylor & Francis Ltd.
- Hermanns, J. (2005). *Op weg naar een volwassen jeugdbeleid*, Operatie Jong conferentie, Utrecht.
- Holter, N. en Bruinsma. W. (2009). *Wat werkt bij het voorkomen van voortijdig*

schoolverlaten? Utrecht. NJI.

Jollesma, J. (2007) *De laatste groeistuipen: het puberbrein ontraadseld*. Artikel in www.jmouders.nl.

MacLeod, J., en Nelson, G. (2000). *Programs for the promotion of family wellness and the prevention of child maltreatment: a meta-analytic review*. *Child Abuse & Neglect*, 24(9), 1127-1149.

Nagy, I. (2000). *Grondbeginselen van de contextuele benadering*. Uitgeverij De Toorts B.V.

Nelis, H. en Sark, Y. (2009) *Het puberbrein binnenstebuiten*. Amsterdam. Youngworks.

Nederlands Jeugdinstituut (2009). *Handleiding voor het beschrijven van interventies*. Utrecht. NJI met RIVM.

Nederlands Jeugdinstituut (2010). *Dossier Effectiviteit van Jeugdinterventies: Methodiekbeschrijving en Methodiekontwikkeling*. www.nji.nl.

Nederlands jeugdinstituut (september 2009). *Infodocumenten Schoolmaatschappelijk werk in het MBO*. Utrecht: NJI i.s.m. NVMW.

Nederlands jeugdinstituut (januari 2010). *Infodocumenten Schoolmaatschappelijk werk in het MBO*. Utrecht: NJI i.s.m. NVMW.

Nederlands jeugdinstituut (april 2010). *Infodocumenten Schoolmaatschappelijk werk in het MBO*. Utrecht: NJI i.s.m. NVMW.

Nederlandse Vereniging voor Maatschappelijk werk (2009). *Competentieprofiel schoolmaatschappelijk werker*. Utrecht: NVMW.

Pont, S. (2005). *Er zit systeem in ...! De introductie van een systeemtheoretisch model voor de jeugdhulpverlening*. Amsterdam: Pont.

Schaik, J.C. van (2009). *Aan het (schoolmaatschappelijk)werk! Advies werkwijze schoolmaatschappelijk werk voortgezet onderwijs VO schoolmaatschappelijk werk*. Amsterdam. Samenwerkingsverband VO.

Slot, N.W. en H.J.M. Spanjaard (2006). *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg*. Hulpverlening voor kinderen en jongeren in tehuizen. Baarn: Hb uitgevers.

Smink, J., en Reimer, M. S. (2005). *Fifteen effective strategies for improving student attendance and truancy prevention*. US: Clemson: National Dropout Prevention Center.

Spanjaard, H. en Van Vugt, M. (2005). *Kort Ambulant. Handleiding voor kortdurende ambulante jeugdzorg gericht op competentievergroting*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn / NIZW.

Spirit (2009). *Slagvaardig op School, schoolmaatschappelijk werk in het Voortgezet- en Middelbaarberoepsonderwijs*. Offerte ten behoeve van Gemeente Amsterdam Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling. Amsterdam.

Spirit (2009) *Lokale Trajectbegeleiding: een schakel voor jongeren naar school en werk* - Werkwijze, tips & praktijkvoorbeelden- Amsterdam.

Spirit (2009). *Methode Hulp aan dak- en thuisloze jongeren & Middelenmap Hulp aan Dak-en thuisloze jongeren*. Startversie maart 2009. Amsterdam.

Spirit (2010). *Eerste kwartaalrapportage Schoolmaatschappelijk werk VO en MBO*. Periode september tot en met december 2009. Amsterdam.

Spirit (2009). *Methodebeschrijving rebound*. Spirit met Adviesbureau Van Montfoort. Amsterdam.

Spirit. Diverse interne notities en methodebeschrijvingen.

Stals, K. Yperen, T.A. van, Reith, W.J.M. & Stams, G.J.J.M. (2010). *Planmatig implementeren leidt tot effectievere interventies in de praktijk*. Tijdschrift voor orthopedagogiek, 49 (2010).

Susteren, J. van (1996). *Nieuwe Perspectieven. Instapmethode*. Amsterdam. Bureau Instap

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2009). *Vertrouwen in de school. Over de uitval van 'overbelaste' jongeren*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Yperen, T. van (2003). *Resultaten in de jeugdzorg: begrippen, maatstaven en methoden*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW).

14 Bijlagen

14.1	Overzicht van geraadpleegde bronnen	95
14.2	Functieomschrijving schoolmaatschappelijk werker	105
14.3	Concept Basisaanbod Amsterdam Jeugdbeleid	107
14.4	Werkafspraken Integrale aanpak (onderwijs-zorg-leerplicht-justitie).....	109

14.1 Overzicht van geraadpleegde bronnen

Bij het opstellen van de methodiek schoolmaatschappelijk werk VO en MBO is zoveel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande beschrijvingen, ervaringen en kennis die al beschikbaar is.

De uitdaging was de belangrijkste bronnen te verzamelen en deze zo goed mogelijk met elkaar te verbinden zodat er in juli 2010 een gedegen en bruikbare methodiekb beschrijving ligt die voor iedereen herkenbaar is.

Hieronder is de lijst van de informatiebronnen die wenselijk leken, opgesomd. Omdat dit een eerste versie betreft en er in het komende schooljaar verder mee gewerkt wordt, is er voor gekozen de bronnenlijst in deze versie op te nemen. (nb: groen = ook digitaal)

Spirit

- [Notitie Organisatie van de methodiekontwikkeling schoolmaatschappelijk werk, Spirit 30 oktober 2010](#)
- [Organisatiestructuur Spirit t.a.v. schoolmaatschappelijk werk VO en MBO, Spirit 28 oktober 2010](#)
- [Managementsamenvatting Offerte t.b.v. gemeente Amsterdam, Spirit maart 2009](#)
- [Nieuwsbrief schoolmaatschappelijk werk, Spirit 24 augustus 2009](#)
- [Exit vragenlijst – Ouders](#)
- [Exit vragenlijst – Jongeren](#)
- [Verdere ontwikkeling van de hulpverlening: de bouwstenenmethode. Bas Vogelvang en Baukje Vermeiden.](#)
- [Jan van Susteren. Nieuwe Perspectieven. Instapmethode. Bureau Instap 1996](#)
- [Lokale Trajectbegeleiding. LTB: een schakel voor jongeren naar school en werk \(Spirit, Werkwijze, tips & praktijkvoorbeelden\)](#)
- [Werkzame werkwijzen. Verkenning van effectieve interventies in de jeugdzorg. O.a. Carolien Konijn. 2007. Nederlands jeugdinstituut.](#)
- [Spirit in 2009. Jaarverslag](#)
- [Projectplan versterken en verlengen van Nieuwe Perspectieven voor de vroege starters, Spirit augustus 2009](#)
- [Opbouw methodiekb beschrijving, Spirit 23 september 2008](#)
- [Gezamenlijke uitgangspunten schoolmaatschappelijk werk in het Voortgezet Onderwijs, Spirit en VO14 oktober 2009](#)
- [Overzicht van trainingen hulpverleners Spirit, november 2009](#)
- [Algemene typering en specifieke expertise, taken schoolmaatschappelijk werker, 2009](#)
- [Eerste kwartaalrapportage, Spirit. Schoolmaatschappelijk werk VO en MBO. Periode september-december 2009.\(januari 2010\)](#)
- [Tweede kwartaalrapportage, Spirit. Schoolmaatschappelijk werk VO en MBO. Periode januari t/m maart 2010 \(april 2010\)](#)
- [Methodebeschrijving Rebound concept, juli 2009 Spirit](#)
- [Middelenmap Reboundvoorzieningen, 2009 Spirit](#)
- [Methode Hulp aan dak-en thuisloze jongeren, Spirit maart 2009](#)
- [Handboek Nieuwe perspectieven, Spirit 2007](#)
- [Theorie achter Nieuwe Perspectieven, Spirit 2007](#)
- [HKZ kwaliteitshandboekboek \(intranet Spirit\)](#)
- [Vacature tekst schoolmaatschappelijk werk](#)
- [Enquête schoolmaatschappelijk werk – OR Spirit](#)
- [Methodenboek 16+](#)
- [Samenvatting methodeboek 16+](#)
- [Hoofdstuk 5 Hulpverleningsplanning, 16+](#)
- [Offerte Schoolmaatschappelijk werk: Slagvaardig op School in het Voortgezet- en Middelbaar beroepsonderwijs, april 2009](#)

- Theoretisch kader. Lokale Traject begeleiding (LTB). Channa AI en Baukje Vermeiden. Afdeling O&O, mei 2007

Input uit overleggen (verslagen bij Maureen Cheuk a lam)

- Programmacommissie (1 december, 11 februari, 11 maart, 22 april, 20 mei, 17 juni en 6 juli)
- Klankbordgroep (1 maart, 29 maart, 26 april, 7 juni en 29 juni)
- Werksoort (februari)
- Casuïstiekoverleggen (in de periode februari t/m juni)
- Werkoverleg (in de regel iedere maandagochtend)

Altra

- Stroomschema Altra jeugdhulpverlening in het VO
- Functiebeschrijving: Maatschappelijk werker (extern)
- Altra Jeugdzorg beschrijving trainingen, maart 2009
- Programma- en methodiekbeschrijving Switch, Altra december 2008
- Evaluatieonderzoek Altra Switch, december 2007
- Folder: Altra schoolmaatschappelijk werk
- Rapportage Switch, juni 2007

BJAA

- Doelgroepen en gewenst hulpaanbod onderwijshulpverleners (ROC) Frits Louwersheimer
- Werkboek Onderwijshulpverlening (ROC) Frits Louwersheimer
- Concept werkboek methodiek onderwijshulpverlening ROC
- Evaluatie OHV BJAA – ROC schooljaar 2007-2008

Onderwijs: Zorg in de school

- *Spiegel VO*, Amsterdams voortgezet Onderwijs in beeld. Samenwerking van schoolbesturen, gemeente en inspectie van Onderwijs, mei 2009
- *Zorg op maat gemaakt voor leerlingen?* Openhartige meningen van jongeren over zorg. Youngworks, maart 2006.
- Scholengids 2010 het Parool
- "Aan het (schoolmaatschappelijk)werk!" Advies werkwijze schoolmaatschappelijk werk voortgezet onderwijs VO schoolmaatschappelijk werk, april 2009.
- Gezamenlijke uitgangspunten schoolmaatschappelijk werk in het VO, 14 oktober 2009
- Schoolmaatschappelijk werk in het MBO Amsterdam. Advies van Amarantis en ROC van Amsterdam.
- *Wegwijzer Leerlingenzorg VO Amsterdam, Samenwerkingsverband, 2009*
- *Zorgplan West, ROC van Amsterdam, 2009-2010*
- Presentatie RoC van Amsterdam, 17 november 2009; aantekeningen
- *Route leerlingenzorg JN 12+*

Flexus Jeugdplein / Service punt Schoolmaatschappelijk werk

- Overzicht van opgesteld materiaal
- Informatie & Advies + Coachen
- Cursus- en Trainingsaanbod voor SMW en Onderwijs en Zorg
- Draaiboek schoolmaatschappelijk werk in het Voortgezet Onderwijs
- Draaiboek schoolmaatschappelijk werk in het MBO/ROC
- Een ZAT structuur voor deelnemers van Albeda College en Zadkine
- Schoolmaatschappelijk werk Rotterdam (o.a. uitgevoerd door Flexus)

- Gedragscode Flexus Jeugdplein
- Protocol Veiligheid
- Werkplan 2010
- SMW VO Ouders
- SMW VO leerlingen
- SMW ROC leerlingen
- Procesbeschrijving SMW
- Eerste aanzet van methodiek opzet (concept)
- Opkomen voor leerlingen en opkomen voor elkaar (werkplan 2010)
- Privacy in het schoolmaatschappelijk werk (2008). Servicepunt schoolmaatschappelijk werk.

NVMW

- Competentieprofiel Schoolmaatschappelijk werker
- Schoolmaatschappelijk werk. Informatie over inhoud, kwaliteit, positionering en besluitvorming.

NJI

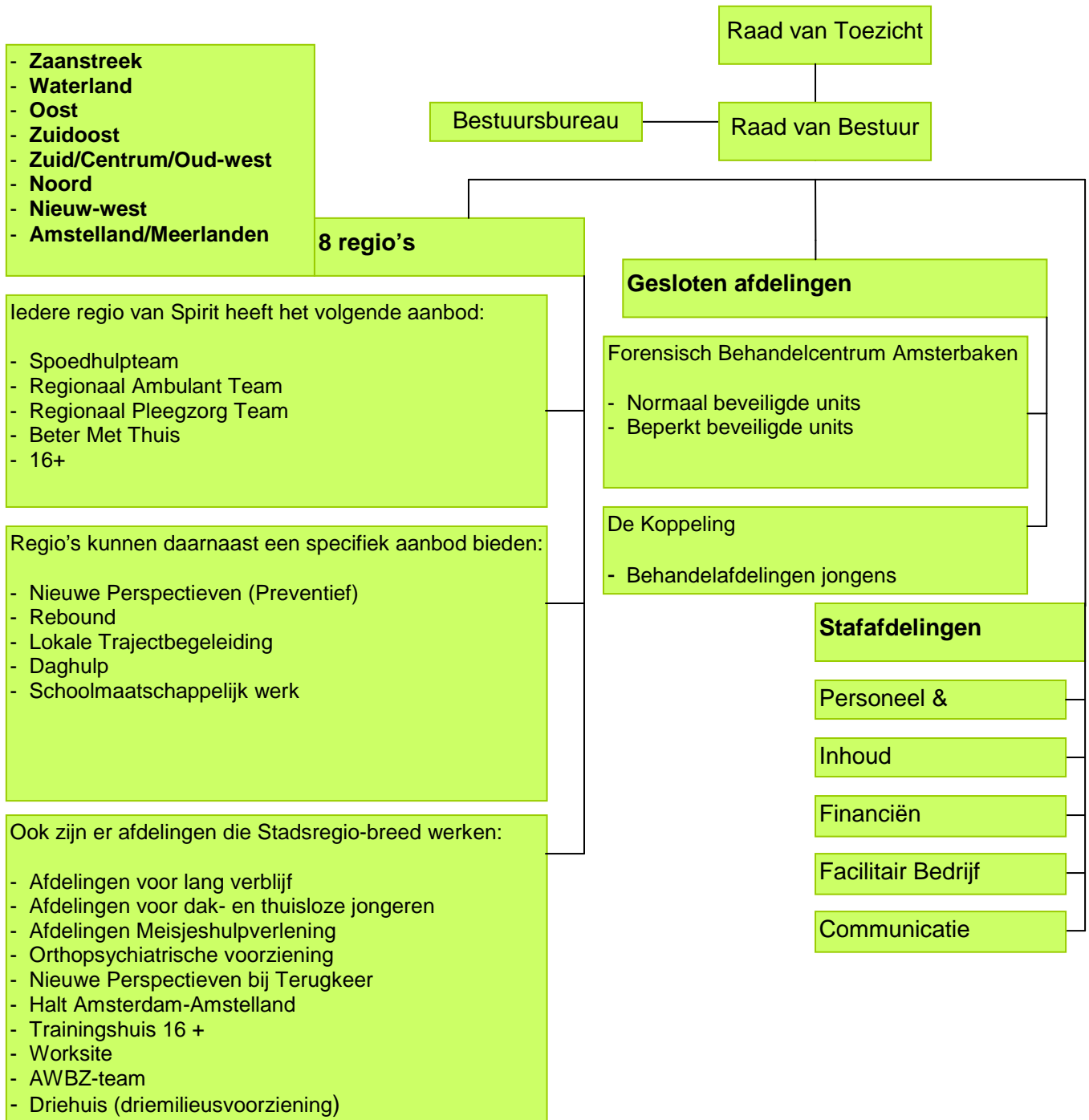
- Referentiemodel kwaliteit van het Zorg-en adviesteam in het Voortgezet Onderwijs
- Taakprofielen Voortgezet Onderwijs
- Taakprofielen Middelbaar beroepsonderwijs
- Werkblad beschrijving interventie
- Dossier: Onderwijsachterstanden
- Dossier: Voortijdig schoolverlaten
- Cijfers over onderwijsachterstanden
- Wat werkt bij jeugdigen met een onderwijsachterstand?
- Risicofactoren voor onderwijsachterstanden
- Oorzaken en achtergronden van een problematische ontwikkeling
- Wat werkt bij jeugdigen met gedragsproblemen?
- Wat werkt bij het voorkomen van voortijdig schoolverlaten?
- Doorgaande zorglijnen
- Handleiding: het optimaliseren van hulp
- Handleiding voor het beschrijven van interventies
- Werkblad beschrijving interventie
- Nederlands Jeugdinstituut: Schoolmaatschappelijk werk in het MBO
- Infodocumenten NJI: Schoolmaatschappelijk werk in het MBO (september 2009, januari 2010, april 2010)
-

Achtergrondinfo

- Kabinetsreactie op het WRR-rapport: vertrouwen in de school (2009)
- *Het vijf-gesprekkenmodel*, een handleiding. Rob Stoffer, Eburon (2005)
- *De laatste groeistuipen. Het puberbrein ontraadseld. J/M Puber (januari 2007)*
- Planmatig implementeren leidt tot effectievere interventies in de praktijk. K. Stals, T.A. van Yperen, W.J.M. Reith & G.J.J.M. Stams. Tijdschrift voor orthopedagogiek, 49 (2010).
- Afstudeeronderzoek. Schoolmaatschappelijk werk. "Hoe geven schoolmaatschappelijk werkers op dit moment vorm aan hun werk binnen het middelbaar beroepsonderwijs?" mei 2010. Van Hall, Kooij, Van den Berg.
- Kort Ambulant – handleiding voor kortdurende ambulante jeugdzorg gericht op competentievergroting. Han Spanjaard en Marijke van Vugt
- Werkzame werkwijzen – verkenning van effectieve interventies in de jeugdzorg (o.a. Carolien Konijn)
- Diverse persberichten

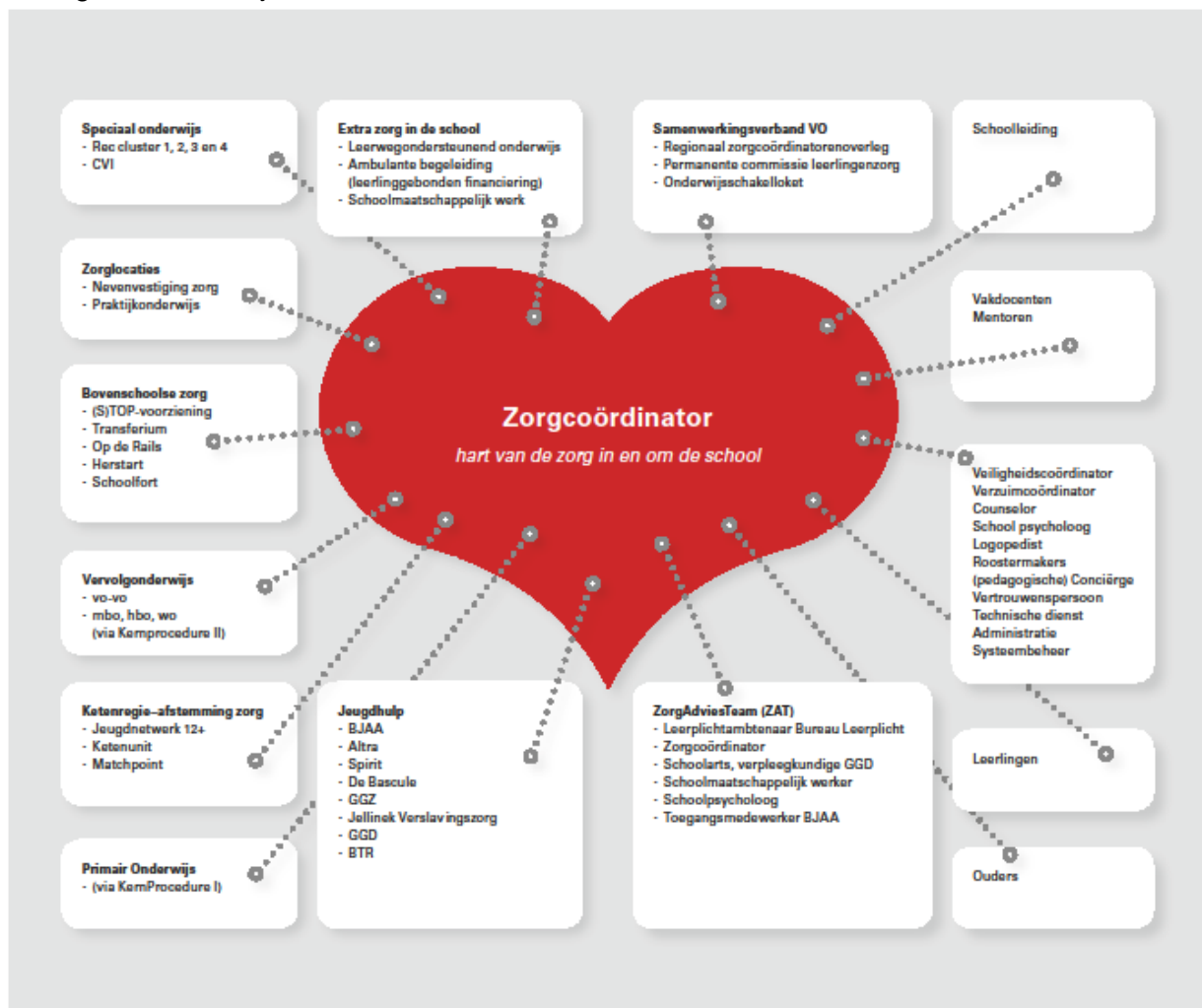
Organisatie	Naam	Doel gesprek
Spirit	Baukje Vermeiden	Informatie over methodiekontwikkeling binnen Spirit
Spirit	Carolien Konijn	Informatie over theoretisch kader, werkzame werkwijze, methodiekontwikkeling
Spirit	GZ Psychologen (5) 1. Brechje Kuipers (Zuid/ Centrum Oud-West); 2. Janneke Marseille (Zuidoost) 3. Anouk Bouwman (Oost) 4. Sascha Spaans (West) 5. Amber Landvreugd (Noord)	Ervaringen in de werkbegeleiding van de schoolmaatschappelijk werkers in de verschillende regio's.
Spirit	meelopen schoolmaatschappelijk werker	Inzicht werkvloer, Gebruikmakend van ervaringen vanuit vorige werkgever
Spirit	Nina Lemm	IRS informatie tbv het hoofdstuk registratie
Spirit	Afdelingsmanagers (5) 1. Elgitha Bos (Zuid/ Centrum Oud-West); 2. Hanneke van Riessen (Oost) 3. Liesbeth van der Meer (Zuidoost) 4. Roos van Dijk (Noord) 5. Sylvia van Eijnatten (West)	Ervaringen tot nu toe in de aansturing van de schoolmaatschappelijk werkers (inhoudelijk tbv methodiekontwikkeling)
Spirit	Rik van Beijma	Informereren over HKZ eisen binnen Spirit
Spirit	Sandra Vervoort	Trainingen Schoolmaatschappelijk werkers / opstellen van zg. leerlijnen voor schoolmaatschappelijk werkers
Spirit	Theo Schut	Periodiek overleg (1 keer per 2 maanden) over stand van zaken methodiekontwikkeling en in relatie met andere programma's van Spirit
Flexus	Camiel van den Hout	Uitwisseling van informatie tbv methodiekontwikkeling Schoolmaatschappelijk werk in Rotterdam en Amsterdam

14.2 Organogram Spirit, inclusief hulpaanbod

Zorgcoördinator: hart van de zorg in en om de school (VO).

Bron: Samenwerkingsverband Voortgezet Onderwijs (2009). De Wegwijzer Leerlingenzorg Voortgezet Onderwijs Amsterdam.

Inclusief taakomschrijving zorgcoördinator VO, opgesteld door het NJI

algemene typering en specifieke expertise

De zorgcoördinator draagt bij aan adequate zorg van leerlingen die dat nodig hebben, en spreekt in dat kader betrokkenen bij de schoolinterne zorg daarop aan. In de contacten die de zorgcoördinator eventueel legt met de ouders, docenten, mentoren/schoolloopbaanbegeleiders en externe instanties geeft zij/hij informatie en/of advies, verwijst door, en geeft eventueel korte begeleiding. De zorgcoördinator stelt zo nodig in samenwerking met de mentor en interne specialisten een handelingsplan op. Hij/zij heeft specifieke expertise bij leer-, ontwikkelings- en gedragsproblemen bij kinderen, gezins- en opvoedingsproblemen, en ten aanzien van handelingsverlegenheid bij leerkrachten. Eventueel fungeert de zorgcoördinator als voorzitter.

taken

De zorgcoördinator die deelneemt aan het ZAT heeft daarin en van daaruit de volgende taken:

1. Zorgt, in afstemming met de voorzitter, voor de voorbereiding van het ZAT en de verslaggeving van deze bijeenkomst
2. Treedt in contact met de leerling en de ouders in geval van het aanbieden van hulp
3. Intern: docenten en mentoren begeleiden, sturen en controleren van de in het ZAT afgesproken hulp voor de leerling; is betrokken bij uitvoering van het verzuimbeleid
4. Extern: in afstemming met de voorzitter coördineren van de bijdragen van de deelnemers van het ZAT en controleren van de uitvoering
5. Bewaakt de uitvoering van werkafspraken
6. Draagt bij aan gerichte handelingsadviezen met betrekking tot de besproken casussen aan de school c.q. leerkracht
7. Zorgt voor terugkoppeling van afspraken naar het ZAT, de schoolbetrokkenen, en naar de ouders
8. Schakelt, in overleg met de medewerker BJZ, het AMK in bij vermoedens van kindermishandeling, waaronder ook verwaarlozing wordt begrepen
9. Schakelt de politie in bij vermoedens bij (mogelijke) bedreiging van de veiligheid op school
10. Schakelt de regionale inlichtingendienst in bij (vermoedens van) radicalisering van leerlingen
Onderhouden contacten t.b.v. afstemming en samenhang
11. Met de schoolinterne verantwoordelijken (leerkrachten, mentoren, intern begeleiders, zorgcoördinatoren, schoolleiding)
12. Signaleert problemen of lacunes in de hulpverleningsketen bij de betreffende leerling
(Onderhouden contacten ten behoeve van afstemming en samenhang)
13. Met zorgnetwerken in de gemeente/regio op coördinatieniveau
(Administratie en registratie)
14. Verwerkt afspraken/uitkomsten in zorgdossier van de school
15. Doet verslag van, of stelt rapportages op over de voortgang van de hulp en zorg

14.2 Functieomschrijving schoolmaatschappelijk werker

Bron: Offerteverzoek Schoolmaatschappelijk Werk in het Voortgezet- en Middelbaar Beroepsonderwijs, Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling, maart 2009.

Algemene typering en specifieke expertise

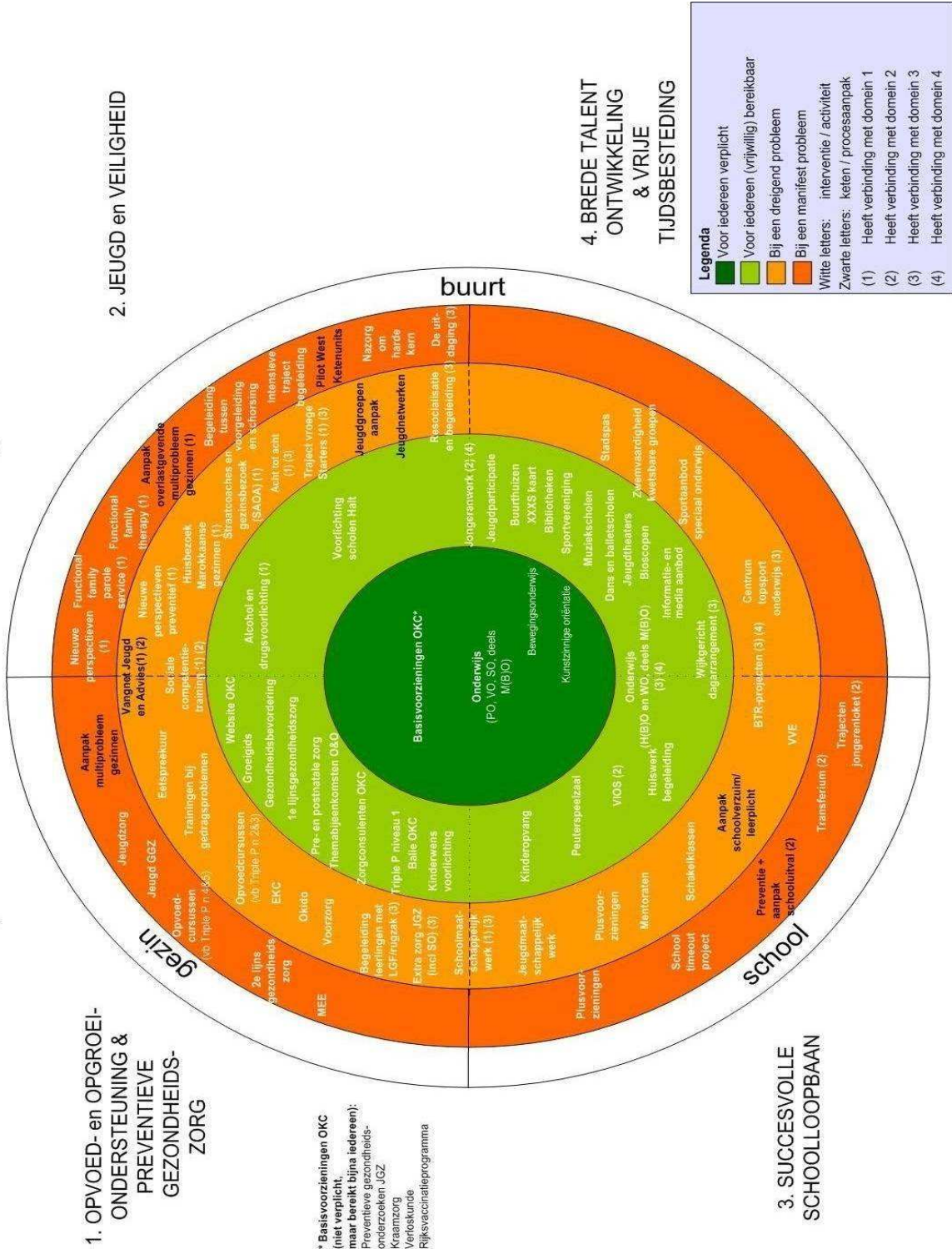
De (school)maatschappelijk werker concentreert zich vooral op situaties waarin sprake is van psychosociale problematiek bij de leerling of het gezin. Hij/zij beschikt over inzicht in de factoren bepalend voor het ontstaan van psychosociale problemen zoals die met betrekking tot opvoeden en opgroeien; beschikt over vaardigheden in het (tijdig) signaleren en analyseren van die problemen; hij/zij heeft kennis van hulpverleningsmethoden en -technieken en van hulpverleningsmogelijkheden beschikt over methodische vaardigheden in het werken met probleemleerlingen en (multi)probleemgezinnen; heeft inzicht in taakstelling, organisatie en werkwijze van de onderwijsinstelling, de zorgstructuur en de sociale kaart in de regio en kent het voorbereidingstraject voor een verwijzing naar BJZ.

Taken

1. Inbrengen van specifieke expertise vanuit het eigen vakgebied
2. Inbrengen van relevante informatie uit het SMW- of AMW-dossier
3. Bieden van gerichte handelingsadviezen voor de school met betrekking tot de besproken cases
4. Het bieden van opvoedingsondersteuning en (kortdurende) hulpverlening aan leerlingen/ouders
5. Het aanbieden van trainingen op sociaal of sociaal-emotioneel gebied.
6. Consultatie bieden aan scholen ten behoeve van vroegsignalering van psychosociale problemen, onveilige of belemmerende factoren
7. Consultatie en deskundigheidsbevordering bieden aan de school met betrekking tot het communiceren met ouders
8. Consultatie bieden aan de school inzake omgaan met psychosociale problematiek en vaak voorkomende (groeps)problemen in de school
9. Zo nodig doen van aanvullend onderzoek, bijvoorbeeld door middel van een huisbezoek
10. Verwijzen of toeleiden naar maatschappelijke dienstverlening, opvoedingsondersteuning en andere lokale zorg- en welzijnsvoorzieningen
11. Het maken van een verslag voor het leerlingdossier van de rol en de interventies van het (S)MW per casus
12. Opstellen van sociale rapportage ten behoeve van de voorbereiding van indicatiestelling voor jeugdzorg en speciaal onderwijs
13. Brengt zo nodig deskundigheid in vanuit de specifieke expertise
14. Neemt deel aan relevante activiteiten voor deskundigheidsbevordering van ZAT-leden
15. Koppelt zo nodig informatie naar aanleiding van het casusoverleg terug naar de school
16. Koppelt relevante informatie vanuit het ZAT terug naar de eigen instelling
17. Brengt relevante signalen of adviezen in met betrekking tot de zorgstructuur van de school
18. Implementeert - op basis van in de evaluatie noodzakelijk gebleken - verbeteringen in de eigen organisatie
19. Signaleert problemen of lacunes in de hulpverleningsketen bij de betreffende leerling
20. Treedt zo nodig op als casemanager

14.3 Concept Basisaanbod Amsterdam Jeugdbeleid

Concept Basisaanbod Amsterdams Jeugdbeleid

* Basisvoorzieningen OK* (niet verplicht, maar bereikt bijna iedereen):
Preventieve gezondheids-
onderzoeken JGZ
Kraamzorg
Verloskunde
Rijksvaccinatieprogramma

14.4 Werkafspraken Integrale aanpak (onderwijs-zorg-leerplicht-justitie)

De volgende partijen hebben bestaande samenwerkingsafspraken aangescherpt om de zorg voor jeugdigen die verzuimen van school efficiënter en effectiever uit te voeren:

Bureau Leerplicht Plus (BLP), Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (BJAA), de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK), het Openbaar Ministerie (OM) en het Voortgezet Onderwijs in de stad Amsterdam

Vuistregel

Onderwijs (VO), Bureau Leerplicht Plus, Bureau Jeugdzorg, Openbaar Ministerie (Ketenunit) en de Raad voor de Kinderbescherming benutten optimaal hun mogelijkheden van zorg en handhaving om snel oplossingen te creëren.

Deze vuistregel werkt als alle partijen ervan uitgaan dat:

- *verzuim snel moet stoppen*
- *verzuim vaak een signaal is van achterliggende problemen*
- *alle activiteiten om verzuim te stoppen zo dicht mogelijk in de schoolomgeving worden uitgevoerd (met optimale betrokkenheid van de ouders)*
- *de schoolbesturen hebben en houden de eindverantwoordelijkheid voor leerlingen die vanwege problemen niet langer op de eigen school te handhaven zijn, totdat de schoolbesturen voor die leerlingen een alternatieve plek gevonden is.*

Een proces verbaal (PV) kan daarbij voor een periode van maximaal twee maanden tussen de verzuimmelding en het inzenden van het PV als drukmiddel ingezet worden om jongere en mogelijk de ouders aan te zetten tot ander gedrag. Als binnen die tijd de zorg niet resulteert in het eindigen van het verzuim, wordt het PV als sanctie ingezet.

Rolverdeling

Uitgangspunt: we zijn te allen tijde elkaars adviseur

- De zorgcoördinator (ZC) heeft op de VO-scholen de regie, is initiator en aanstuurder van alle acties op school en treedt op als centrale contactpersoon (situatie scholier, contact docenten, verzuimbeleid en registratie verzuim, aanleveren informatie, eerste contacten jeugdigen/ouders).
- De leerplichtambtenaar (LPA) heeft de regie over de casus met betrekking tot het tegengaan van het verzuim (inzet PV, kaderstellende gesprekken ouders – jeugdige, controle op de effecten van de zorg om verzuim te beëindigen in overleg met school).
- De toegangsmedewerker Bureau Jeugdzorg (TBJ) op school is de toegang tot de jeugdzorg.
- School kan ook zelf kortdurende hulp organiseren onder meer door de inzet van schoolmaatschappelijk werk.
- De Ketenunit (BJAA, RvdK, Halt en OM) komt in beeld als een PV is opgemaakt. De Raad voor de Kinderbescherming en het OM geven voorrang aan de behandeling van leerplichtzaken.
- De gezinsvoogd voert in geval van een maatregel de regie over de hulpverlening; de jeugdreclasserder voert gedurende de jeugdreclasseringopdracht de regie. Wanneer sprake is van zowel een OTS als een jeugdreclasseringopdracht dan voert de gezinsvoogd de regie. De leerplichtambtenaar signaleert rond verzuimproblematiek, overlegt met de gezinsvoogd en handhaaft zo nodig.

Scenario's verzuim en zorg

Op iedere VO-school is een zorgadviesteam (ZAT²³), onder voorzitterschap van een zorgcoördinator. De zorgcoördinator coördineert en bewaakt de voortgang van alle zorgleerlingen. In het ZAT worden specifieke en complexe zaken besproken en afspraken gemaakt

over wie welke verantwoordelijkheid draagt. Het overleg volgt ook de ontwikkelingen van zorgleerlingen.

Deelnemers aan het ZAT zijn in ieder geval: zorgcoördinator (voorzitter ZAT), leerplichtambtenaar, jeugdarts, toegangsmedewerker Bureau Jeugdzorg en een schoolmaatschappelijk werker. Andere hulpverleners kunnen op (eigen) verzoek aanwezig zijn.

²³ Dit geldt nog niet voor alle scholen van primair onderwijs.

Zorg voor een leerling kan leiden tot een aantal scenario's:

1. Verzuim en geen zorg

Inzet school en leerplicht om het verzuim te stoppen; gebruik HALT / PV afhankelijk van het aantal verzuimuren.

2. Verzuim en (lichte) zorg: samen optrekken

School (SMW) heeft een beperkt aantal gesprekken met jeugdige en ouder(s), met als doel belemmeringen voor schoolgang op te lossen.

Leerplicht kan (op maat) PV inzetten als drukmiddel of bij onvoldoende resultaat

als sanctie; maximale termijn is 2 maanden. De toegangsmedewerker Bureau Jeugdzorg kan ingezet worden wanneer (motivatie tot) een vorm van intensievere zorg nodig is.

3. Verzuim en ernstige zorg: integrale aanpak

12+

Leerplicht stelt een PV en een zorgmelding (met ZC en TBJ) op, ten behoeve van de ketenunit (OM, Raad en BJAA) die het PV (Raad) en de zorgmelding met voorrang behandelt door een Baro-onderzoek, beschermingsonderzoek of analyse met betrekking tot de zorgmelding door BJAA uit te voeren. Bij adequate informatie (zorgmeldingsformulier) kan snel besloten worden wat een adequate maatregel is. Leerplicht informeert de ZC over het traject vanaf het PV tot het opleggen van een sanctie.

12-

Leerplicht stelt een PV op voor de ouders en een zorgmelding (met ZC en TBJ);

het PV gaat naar de ketenunit, de zorgmelding naar Bureau Jeugdzorg via de TBJ.

Vanaf oktober 2008 garanderen Bureau Jeugdzorg en de Raad dat er sprake is van een integrale afweging, snelle besluitvorming en gerichte actie (in het kader van Beter

Beschermd). Leerplicht informeert de ZC over het traject vanaf het PV tot het opleggen van een sanctie.

4. Geen verzuim (meer), wel zorg: zorgmelding BJZ

De ZC bespreekt met de ouders zorgen. Als ouders mee willen werken aan hulp, dan neemt de TBJ het contact over en bekijkt met de ouders welke hulp nodig is. Lichte zorg kan aangeboden worden door SMW, ernstige zorg wordt door Bureau Jeugdzorg uitgevoerd.

Als ouders niet meewerken, dan stelt de ZC (i.o. met de TBJ) een zorgmelding gericht aan Bureau Jeugdzorg op, die vervolgens een verzoek tot raadsonderzoek kan doen via het casusoverleg. Bureau Jeugdzorg houdt overzicht over het traject en het contact met ZC en leerplicht.

5. Verzuim vanwege ziekte

Verzuim vanwege ziekte heeft allerlei oorzaken en is een complex onderwerp. Dit onderwerp wordt verder uitgewerkt naast deze werkafspraken. Hierin wordt samen opgetrokken met het onderwijs (zorgcoördinator), de leerplichtambtenaar, Bureau Jeugdzorg, RvdK, GGD en GGZ.

Code of Conduct van de leerplichtketen voor alle partners

- 1. We kennen de collega's in de zorgregio**
- 2. We werken zo snel mogelijk en oplossingsgericht**
- 3. We zien elkaars toegevoegde waarde voor de oplossing**
- 4. We informeren elkaar actief, koppelen elkaar informatie terug en laten niets onbesproken**
- 5. We bespreken de aanpak met elkaar op belangrijke S-momenten:
Start, Stagnatie, Sluiting, Zorgmelding**
- 6. We herstellen onze fouten en leren van incidenten**

Organisatie

Jaarlijks worden deze werkafspraken geëvalueerd door de bestuurders van de verschillende partijen.

Tweemaal per jaar organiseert een van de partners (als eerste Bureau Leerplicht Plus in voorjaar 2010) een bijeenkomst voor Leerplicht, Bureau Jeugdzorg, Raad, Openbaar Ministerie, aanbieder Schoolmaatschappelijk werk en de zorgcoördinatoren vanuit het VO. Het betreft een interactieve en inhoudelijke ontmoeting, die zoveel als mogelijk aangehaakt wordt bij bestaande overleggen.

Gespreksonderwerpen:

- ervaringen uitwisselen, signalen en trends
- leren van de bespreking van twistgevallen
- hoe te handelen als een van de partners zich niet aan de werkafspraken kan houden

In acute situaties wordt de werkbegeleiding of het management snel ingeschakeld om stagnerende samenwerking op te lossen. Deze werkafspraken kunnen naar aanleiding van de praktijk worden aangepast.

- Bureau Jeugdzorg checkt bij de start van de hulp/maatregel de naam van de school en de leerplichtambtenaar.
- Leerplicht kan bij elke locatiesecretariaat van Bureau Jeugdzorg het naam/mailadres/ telefoonnummer van de hulpverlener/gezins(voogd)/jeugdreclasseerder krijgen.
- Bureau Jeugdzorg (afdeling jeugdbescherming / -reclassering) heeft bij de start van de begeleiding altijd contact met de school. Bureau Jeugdzorg stuurt periodiek een lijst met alle nieuwe leerplichtzaken naar een centraal adres van Bureau Leerplicht Plus.
- Alle partijen verstrekken op verzoek doelgericht gegevens over cliënten aan elkaar.

Uitvoerders

Om kinderen die verzuimen en in de problemen zitten goed te ondersteunen is het optimaal functioneren van de 'driehoek' Zorgcoördinator (school) - Hulpverlener (Bureau Jeugdzorg, SMW of jeugdarts GGD) – Leerplichtambtenaar van groot belang.

Optimaal betekent in dit opzicht: één kind/gezin, één plan.

Dit plan wordt opgesteld door de regisseur (zorgcoördinator) in overleg met de leden van het Zorgadviesteam. Alle doelen, interventies en betrokken functionarissen staan beschreven in dit ene plan, het handelingsplan.

Opgesteld door:

Jacqueline Hirsch (Openbaar Ministerie)

Joy Bijleveld/Frits Otto (Samenwerkingsverband)

Nel Winkel (Bureau Leerplicht Plus)

Robert Kool (Raad van de Kinderbescherming)